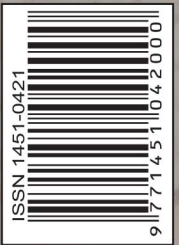

КЊИЖЕВНИ МАГАЗИН

/двоброј 227-228/година XXII/јануар–јун 2022. године/цена 500 динара

У ПРВОМ ЛИЦУ

Јована Милованчевић, разговор са Драгом Кекановићем
Јована Милованчевић, разговор са Дејаном Алексићем

СУШТИ ПОСЛОВИ

Образложење жирија за доделу награде „Београдски победник“
Образложење жирија за доделу награде „Душан Радовић“

ГРЕЈАЊЕ СВЕТА

Радосав Стојановић
Александар Б. Лаковић
Саша Нишавић
Драган Јовановић Данилов
Гордана Симеуновић
Драган Марковић

КЛАСА, КЛАСИКА

Данило Николић

БЕСКРАЈНИ, ПРОЗНИ КРУГ

Миљисав Савић
Лидија Николић
Корнелије Квас

ПРОЗА НА ПУТУ

Гавра Влашкалин
Гордана Здјелар

ПРЕВОДНИЦА

Тихон Синицин
Пантелејмон Комаров
Јелена Бујевич
Лидија Димковска
Никола Маџиров
Александар Кирковски
Ен Бронте

КО ТО ТАМО ЧИТА

Милован Марчетић
Игор Перишић
Зорана З. Опачић
Мила Медиговић Стефановић
Љиљана Дугалић
Катарина Пантовић
Владан Бајчета
Марија Јефтимјевић Михајловић
Милица Ћуковић
Борјан Митровић
Ала Татаренко
Славко Гордић
Јована Милованчевић
Тања Крагујевић
Жарко Миленковић

ФИУ

Бисерка Рајчић

КОЛОСАЛНО ПАРАДОКСАЛНО

Валентин Димитров
Милан Р. Симић

КОНКУРС ЗА ДОДЕЛУ НАГРАДЕ „БЕОГРАДСКИ ПОБЕДНИК”

Библиотека града Београда установила је 2021. године Награду „Београдски победник” која се додељује једном годишње за најбољи роман написан на српском језику (прво издање) у претходној години. Награда се састоји од: статуе Београдског победника која је рад академског вајара Зорана Кузмановића, дипломе и новчаног износа од 10.000 евра у динарској противвредности. Добитник награде може бити само једно лице тј. награда се не може делити између више лица и може се добити само једном.

Предлоге за доделу Награде могу да достављају писци и издавачи за сва дела која су објављена од 15. децембра 2021. године до 31. децембра текуће године.

Предлози се достављају у 5 (пет) примерака на адресу Библиотеке града Београда, ул. Кнез Михаилова бр.56 (Одељење за културне програме) са напоменом Конкурс за доделу Награде „Београдски победник”.

Примерци који се достављају члановима жирија неће бити враћени предлагачима након завршеног конкурса.

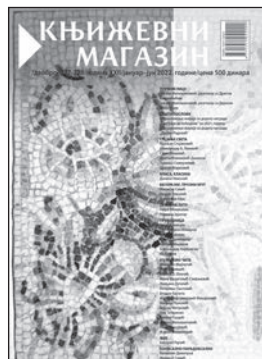
Конкурс траје до 31. децембра 2022. године.

Награда ће бити додељена у другој половини јануара 2023. године.

Контакт у Библиотеци града Београда: 011/20-24-024.

двоброј /227-228/

јануар–јул 2022. године

Редакција захваљује ујрави и колеџама
Библиошке града Београда
на професионалној сарадњи и помоћи.

Ликовни прилози: Снежана Маринковић, академски сликар
Корице: Коста Миловановић, академски сликар

Књижевни магазин

Оснивач и издавач: Српско књижевно друштво

Редакција: Француска 7, уторком 11–13 часова

шел/факс: (011) 262-88-92; (011) 328-85-35;

e-mail: kmagazin@beotel.rs

e-mail: knjizmag@gmail.com

За издавача: Славољуб Марковић

Уредништво: Драгица Ужарева, Јана Алексић,

Борис Булатовић, Марко Крстић, Филип Грбић

Главна уредница: Слађана Илић

Графичко обликовање: Милан Богдановић

Штампа: Студио Знак, Београд

Жиро рачун: 200-2722050102033-49

ИЗЛАЖЕЊЕ ОВОГ ДВОБРОЈА ПОМОГЛИ
СУ: ГРАД БЕОГРАД И МИНИСТАРСТВО
КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Садржај

У ПРВОМ ЛИЦУ

Јована Милованчевић, разговор са Драгом Кекановићем /2/

Јована Милованчевић, разговор са Дејаном Алексићем /6/

СУШТИ ПОСЛОВИ

Образложење жирија за доделу награде

„Београдски победник“ за 2021. годину /9/

Образложење жирија за доделу награде „Душан Радовић“ /10/

ГРЕЈАЊЕ СВЕТА

Радосав Стојановић /11/

Александар Б. Лаковић /13/

Саша Нишавић /15/

Драган Јовановић Данилов /17/

Гордана Симеуновић /21/

Драган Марковић /23/

КЛАСА, КЛАСИКА

Данило Николић /24/

БЕСКРАЈНИ, ПРОЗНИ КРУГ

Милисав Савић /31/

Лидија Николић /34/

Корнелије Квас /39/

ПРОЗА НА ПУТУ

Гавра Влашкалин /41/

Гордана Здјелар /45/

ПРЕВОДНИЦА

Тихон Синицин /49/

Пантелејмон Комаров /50/

Јелена Бујевич /51/

Лидија Димковска /53/

Никола Маџиров /55/

Александар Кирковски /56/

Ен Бронте /58/

КО ТО ТАМО ЧИТА

Милован Марчетић /59/

Игор Перишић /61/

Зорана З. Опачић /62/

Мила Медиговић Стефановић /64/

Љиљана Дугалић /65/

Катарина Пантовић /67/

Владан Бајчета /69/

Марија Јефтимијевић Михајловић /71/

Милица Ђуковић /73/

Борјан Митровић /76/

Ала Татаренко /79/

Славко Гордић /81/

Јована Милованчевић /82/

Тања Крагујевић /84/

Жарко Миленковић /87/

ФИУ

Бисерка Рајчић /89/

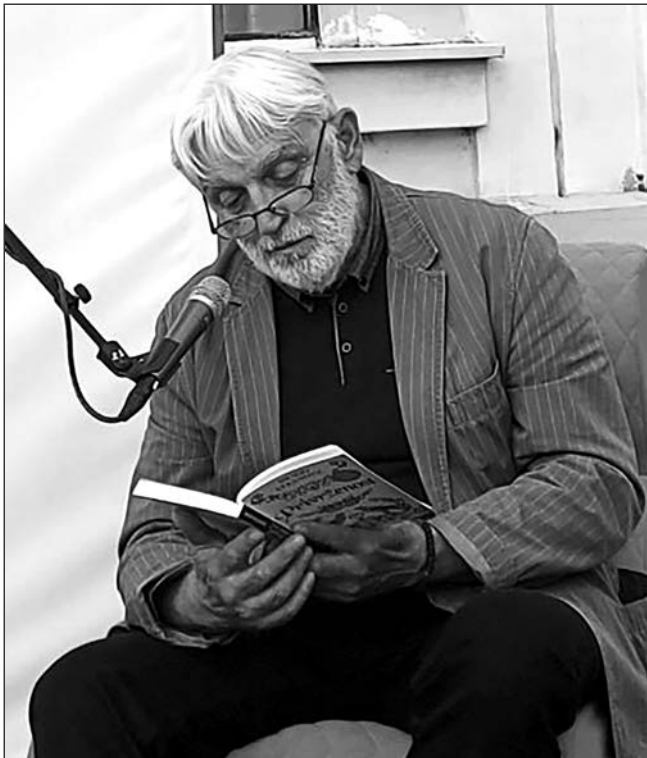
КОЛОСАЛНО ПАРАДОКСАЛНО

Валентин Димитров /95/

Милан Р. Симић /95/

Иза свега не остаје ништа друго осим приче

Са Драгом Кекановићем разговарала Јована Милованчевић

Драго Кекановић, фото: Живораг Кузмановић

Књижевник Драго Кекановић први је добитник новоустановљене награде Београдски победник коју додељује Библиотека града Београда. Овогодишњи жири чинили су: проф. др Предраг Петровић у својству председника и чланови др Петар Пијановић, др Наташа Анђелковић, др Слађана Илић и др Весна Тријић. За *Књижевни магазин*, поводом свог награђеног романа *Приврженост*, писац говори о важности признања, статусу приче и приповедача, питањима о души, сећању, соколу који је *савршенство лепа*, о Катарини Бранковић и другим световима насталим у *име приче*.

У образложењу жирија за награду Београдски победник, између осталога, стоји: „Казивач Кекановићевог романа верује да свети тек у причи постоје вредан да се у њему живи, хода и дише”. Јесте

ли и Ви на истој позицији као и приповедач? Колико Вам је књижевност одсудно важна и – у том смислу – колико Вам значи ово признање?

Знам да што год да кажем о жирију може бити погрешно протумачено. Али како је мој положај у књижевности српској у најмању руку поприлично интригантан и специфичан, јер, ето, нисам одавде, а ипак сам овдје, надам се ми нико не може замјерити што сам, а само на основу онога што сте ми цитирали, захвалан жирију на тачном читању. Погодио је, што би се у Далмацији рекло, тачно у сриду. И уопће, и заиста, могу бити више него задовољан што се *Приврженост* наша пред очима тако компетентних и одважних просуђивача. Не знам како то они данас виде, али ја сам затечен оволико повољним читањем мог романа. Тамо од деведесетих, у реду, присутан сам својим насловима на српској књижевној сцени, у издањима Каирова Рајка Косијера из Сремских Карловаца, а потом и *Вейрвој срца* у чувеном Плавом колу (оном о коме сања сваки српски писац) Српске књижевне задруге, уследило је потом и прихваћање тих наслова, уследили су и значајне награде, али сам још увијек био само један од оних бројних прихваћених и "познатих" писаца који лично познају све своје читаоце. А с Београдским победником и Лагуном све се преокренуло. Ето шта ми та награда значи. Као у некој видео-игрици, инсталирала ме је на виши левел, а ја још увијек, у томе ваљда и јест чар игре, немам појма шта ме чека. А што се, кажем, Вашег навода из образложења жирија тиче, он је и хируршки и кируршки прецизан. Да будемо начисто: сви казивачи су, звали се приповједачи, новелисти, прозаисти, гуслари, рапсоди, Хомери и Шехерезаде, и како се већ све не зову, својеврсни – издајници и лажови. Они који се не уплићу у догађања, већ стоје по страни и посматрају шта ће се и како догодити нешто у тој стварности у коју немају ни снаге ни храбрости да укораче. С ријетким изузетцима – дезертери и кукавице. А заправо су владари једне колико

страшне, толико (заправо) минорне моћи, да ће од тог свијета, и страха особних и колективних катастрофа, остати само онолико колико је стало у њихову причу. Понекад ми се чини да бих лицемјерну приповједачку лаж, изречену да намами читаоца, наравно, која се налази у првој реченици првог мог романа *Поштомак сјена*: „Нема тајни”, могао угравирати у почетак свих наслова које сам касније објавио. И зато одговор на Ваше питање: Јесте ли Ви на истој позицији као приповједач, гласи: јесам, да. То ми је писано. А када вам је тако нешто задано, онда је најупутније да се помирите са судбином.

У оквиру Летњег платоа Библиотеке града Београда организовано је и представљање Вашеј најрађеној романа Приврженост. Како сте доживели сусрет са београдском публиком и по чему је она посебна?

Тај Летњи плато је био прави шок за једног заправо мирног загребачког пензионера који у тишини загребачког Максимира протегне ноге између двије реченице. Нисам знао, вјеровало сам, уосталом, да је трибина у оквиру зграде Библиотеке, а онда сам се нашао на улици, на платоу, добро, с невидљивом границом између калемегданских шетача који увиру у Кнез Михаилову и нас, учесника и посјетилаца. Пензионер на платоу! Усред перформанса! Ма дивота, нема шта. А најгоре од свега је то што се мирном пензионеру допала нова улога. А како и не би. Директна и паметна питања водитељице перформанса, пријатна лица заинтересираних гледалаца, више гледателица, заправо, угодна свјетлост заласка лјетног сунца. Онда су, као наручени да наруше идилу, кроз ону невидљиву границу провалила она два необузdana скејтера. Потцјењујући њихово умијеће, јесам, гадно сам онако грубо славонски и кочијашки опсовао. Цинични ме београдски књижевни пајташи тјеше да ће моје гостовање на Летњем платоу, ако ни по чему другом, остати упамћено по тој псовци. Надам се да, као обично, нису у праву.

Роман Приврженост жанровски можемо различито посматрати. Присушни су елементи друштвеној, историјској, њикарској, љубавној романа. Какво осећање свешта је у његовој основи?

Управо такво. Да су и свијет и наше постојање само једно клупко среће и несреће, радости и бола, да носталгију и тугу не спомињемо, жанровски

гледано, дакле, неразмрсиво комплексан. Уколико се ради о историјском роману, тим више. Када данас пратим коментаре на *Приврженост*, утолико ме више радује чињеница да се најмање замјећује његова историјска димензија. Јер се она жанровски, као, подразумејева. Ђавола, као. На то сам подразумејевање, а да оставим простора осталим димензијама (у основи љубавне) приче, уложио највише напора. Схватио сам то тек кад сам поспремао и заувјек одлагао стотине и стотине фотокопија повјесних докумената о петнаестом вијеку, Смедереву, Деспотовини и Бранковићима, Загребу и Цељу. Не тврдим да је мој приступ исправан, али ваљда сам склон таквом поступку сажимања и одклона од жанровских (ипак, ипак) узуса и ограничења. Почео сам с причама, новелама и приповијестима, а у роман сам, уосталом, ушао с *Поштомком сјена*, 1978. године, у ком сам велику стогодишњу сагу о успону и паду славонске српске фамилије, свео на стотињак страница. У вријеме у којем је царевала мода обимних породичних романа, неочекивано сам (и за самог себе) пошао у супротном смјеру. Ни данас не знам због чега. Још увијек ми се враћају исписане (!) слике и цијела поглавља, заокружене епизоде, с мноштвом ликовва мојих Богдашића (Кекановића, ајде, де) осмишљених у друштвено-повијесном континуитету, у сјају и помрачењу неумољивог историјског хода прошлог вијека, које сам одбацио и жртвовао неком свом приповиједачком налогу и принципу. Ваљда због тога што не желим никога и ништа опонашати. А можда и зато што се у мањем формату приповијести и скаске осјећам комотније и угодније. Не знам, кажем.

Неки од главних ликовва романа Приврженост су историјски, иако за главну јунакињу бираше Катарину Бранковић чија судбина није баш толико позната. Како историјски јунаци постојају књижевни и како у њима прекознајте лихерарну поштеност?

Како?! Једноставно. Под једном једином претпоставком: да немате никаквих запрека да се уживите у њихове судбине. И да сте себе самог способни да пројектујете у њихове стварне (јер су били стварни) животе. А и да никада нису постојали, и да егзистирају само у свијету маште (као витезови округлог стола, рецимо), они опет постоје. То што је судбина друге кћерке деспотице Јерине и деспота Ђурађа Бранковића несхватљиво одгурнута са великог екрана словенске, хрватске,

па онда (зачудно, али тако!) и српске историје, за мене као приповиједача бијаше само олакшавајућа околност. Брзо смо се препознали.

Говорећи о соколовима на једном мјесту пишеће „једино су они у моћи да Господу враће душу умрлої, ником другом”. Они су уједно и њу да сјоје оно што се на земљи не може сјојити. Канџакузина каже: „Моју ће душу узнећи Ника, а твоју Нико”. Соко је у народној традицији један од ашрибуша јунака, а ова књига се заправо зове „Успомене једног соколара”. Шта вам је било изазовно у симболици ове живошине?

Ох, не слажем се. Соко није животиња. Није ни јунак, ни симбол. Није он ни птица. Соко је савршенство лета. Оног што човјеку никад није пошло, а неће ни поћи, за руком. Високо је он изнад нас и нашег гмизања по благу и прабини ове планете. И прије ће ова планета бити претворена у прах и пепео, него што ћемо досегнути његово савршенство. А лијепо нас је науковао, да стремемо увијек вишем, сунцу и плавом небу. Уроњени у благу и прабину, у мржњу и ратове, нисмо га чули. Праф нам буди, рекле би моје загорске комшинице.

Једно од кључних мјеста романа Приврженост је прича о души: „Буди су толико зрануши доласком смрти и умирућем шела, да на душу увек заборава”, а она се, како на једном мјесту још пишеће, „преображава у тисућу облика”. Да ли баш због те немоћности заборава и вечите тежње ка сећању овај роман заправо прича о души, а приповедање „преображавање у тисућу облика”?

Хвала Вам на тачном цитирању. А како знам да српском читаоцу запиње у овом цитату ријеч тисућа, морам Вам најприје одговорити да сам један од тихих заговорника старославенских облика у окриљу српског језика и који се надају да ће се наш језик вратити својим исконским коријенима. Знам, канони се тешко руше, а ништа није вјечно. А иначе, јесте, и овај је роман прича о души, јер је сваки, па и онај роман без икаквих литерарних квалитета и који читате тек услуге, да не повриједите писца земљака и познаника, свеједно прича о нечијој души. Без душе се не пише. А како?! Колико другима прихватљиво?! Ех, то је већ друга прича.

Приповедачки постојак у овој књизи нас унеколико подсећа на Андрићев. Причу прича бивши десетов соколар Дамјан, писару који све записује и коме се он некретно обраћа: „Займиш то,

Димитрије, очи моје, перо моје”. Дамјан је, уз то, и слей. Дакле, по свему припада некој оностраној причи. Да ли се у том смислу овај роман може читати и као прича о маџијском чарању изједначеном са мошвом приповедања?

Као неком ко је одликован Андрићевом наградом, годи ми свако читање које ме доводи у сферу његове приповиједачке галаксије. Јесте, од Андрића се пуно тога у нашем приповиједачком послу може преузети и научити, јер је он све основне постулате приповиједања обзнанио у једној од најупечатљивих бесједа добитника Ноблове награде. Признајем, један сам од оних који је учио од њега; ако се учење подразумијевало као списатељско одрастање и сазријевање. А да ствар буде парадоксалнија, у часовима у којима утјеху и спасење тражим у добром штиву, радије посежем за Црњанским.

Памћење и сећање су важне теме Вашеј романа: „успомене су замка, сећање вара”. Да ли је прича једини моћући услов трајања и мјесто наше неуроменљиве позиције у свету? Зашто сте за главног јунака своје приче узели ствараоца, казивача?

Свијет у којем живимо захтијева од нас да се одрекнемо и памћења и сјећања. Да будемо ИН. Тај ИН свијет докида причу, заправо. А све вриједне приче, изуземо ли оне које подлаци пишу у пропагандне сврхе, настале су АУТ и на маргини. Тај наш свијет, међутим, ионако пуно тога докида, разум поготово. Један ми је познаник, не прочитавши роман, озбиљно приговорио да сам подлегао свеопћој напасти накнадног повијесног ревизионизма. Држи се својих прича о калварији Срба на западним странама крајем двадесетог вијека, шта ће ти та епизода из српске прошлости, знаш да се она може погрешно протумачити?!, рекао ми је. Почесто помислим да је у праву. А онда, опет, још чешће: да није. Јер, иста је то прича о нама, овдје, исто разазнавање да схватимо што нам се догодило, а од тог задатка књижевност нема већег, нити га је имала. А што се тиче главног јунака, могу само коментирати да мој казивач није умјетник. Нема те амбиције. Слијепи монах Дамјан само казује причу свог живота. У перо другог монаха, пратиоца, који је нијем. Иза свега не остаје ништа друго осим приче. И она је нова датост, артефакт, чињеница. Да ли ми је то био циљ? Ако и јесте, не усудим се рећи да јесте. Не усудим се самом себи признати да сам на неки начин онда издао Кантакузину Катарину

Бранковић, за којом сам кренуо у петнаесто стољеће. Једина ми је утјеха да вјерујем како би она и то разумијела и опростила ми што сам је морао издати. У име приче.

Овај роман је у формалном смислу доста занимљив. Колико сте обраћали пажње на саму форму књиге и, још важније, на то да она буде и функционални и симболички део читаве приче?

Ако ћемо искрено и право, у почетку рада на роману на саму форму нисам уопће обраћао пажњу. Хоћу рећи да ништа унапријед нисам ни замишљао ни планирао. Мало прехрабро, зар не? Али, ослоњен на своје (недовољно реализовано, додуше) дугогодишње сценаристичко, телевизијско и филмско искуство, препустио сам се сликама. Уосталом, почесто сам ову приповијест из средњег вијека замишљао као сценарио за једну повијесну сагу. Финанцијски и сценографски, костимографски, како год хоћете, презахтијевну да је ни Холивуд, а ни Раи, не би могли реализирати. Неостварени сценариста и драмски писац, окренуо се тако бјелини папира, празнини екрана. А писање романа вам је увијек ризикантна авантура, скок у амбис, без икакве гаранције да ћете се дочепати спасења. А и кад се дочепате спасења, никада не знате како ће вас дочекати на обали. И како испада, најбоље је када вам сам садржај изњедри и обликује форму. Без накнадног уплитања, објашњавања и дочитавања. Ово говорим из личног искуства. Далеко сам од тога, не дај боже, да дијелим некаква упутства и савјете младим писцима, или својим евентуалним читаоцима и тумачима. На вољу им.

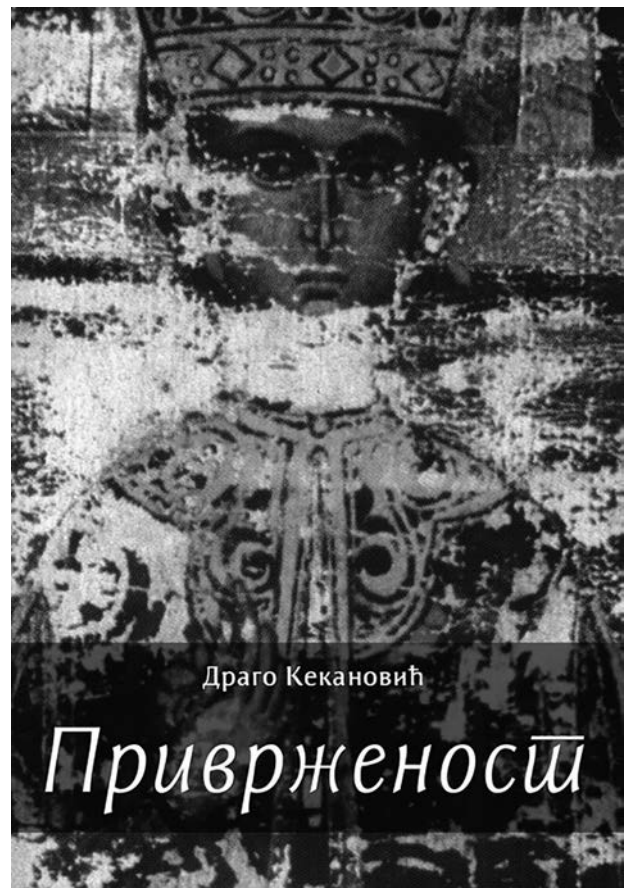
Посебно је истакнути лик Кашарине Бранковић који, пре свега, карактерише широки опсег осећајности. Шта вам је у осмишљавању или интерпретирању њеног лика било најизазовније?

Неко ми је од читача *Привржености* пријатељски и у шали пребадио да сам написао женски, феминистички роман. А како бих и могао другачије када ми је жена протагонисткиња? Уосталом, да бисте овладали неким ликом, морате обући његове ципеле. У мом и Кантакузинином случају, одјенути њене хаљине. Да ме не схватите криво, добро сам се осјећао у њима. Изазова, дакле, није ни било. Послије петсто-шесте година, без обзира на родне и остале разлике – било је пуно истоветности и сличности у судару православних крштеника са западачким свјетоназо-

рима. Могао сам је, чини ми се, разумјети. А вјерујем да би и она разумјела мене.

Иако смештен у епоху, роман „Приврженост” умногосте кореспондира са савременим тренушком. Како Ви на то гледате?

На то гледам тако како је и написано. Намјерно не кажем како сам ја то написано, јер је приповједачко ја врло дискутабилно. И њиме чак ни ја не могу управљати, нити га усмјеравати, а још мање захтијевати нешто од њега. Многи су захтијевали, па се нису добро провели. Па су од добрих стварних замисли испала чешће минорна него просјечна остварења. Понекад ми се чини да се то приповједачко ја понекад потпуно одваја од мог свјесног ја и држи се некакве универзалне логике приче, а да сам онда само дактилограф његових реченица. Да, понекад ми се тако чини да пред собом имам текст који се у многоме разликује од онога ког сам имао у глави када сам сједао за радни сто. Обично су то онда и најбоље странице. А ако Вам се учини да у тексту који се креће у оквирима српског (и европског, дакако) средњег вијека пронађете „копчу” истоветности с нашим 21. вијеком, тим горе по епоху и по нас.

Док се обраћамо – има нас

Са Дејаном Алексићем разговарала Јована Милованчевић

Дејан Алексић, фото: Живораг Кузмановић

Писац Дејан Алексић за своју књигу *Мало мало па слон* добио је награду „Душан Радовић” која се од 2022. године додељује за књижевна дела из области стваралаштва за децу, а под покровитељством Библиотеке града Београда. Овогодишњи жири чинили су: Милош Радовић у својству председника и професорке Зорица Хаџић и Зорана Опачић.

Иако у јавности препознат и као писац за одрасле, упоришне теме нашег разговора биће статус и поетичке промене књижевности за децу, одговорност у писању за најмлађе, однос према претходницима: Змају, Радовићу, Ршумовићу. Са Дејаном Алексићем разговарали смо и о писцима као полумитским бићима, важности апсурда и парадокса, „мрачним темама” у књижевности за децу.

У образложењу жирија за награду „Душан Радовић” стоји да је ово награда која „највише личи” на Вас и која Вас је „дуго чекала”. Како сте ово доживели с обзиром на то да признање „Душан Радовић” прешендује да постане једно од најзначајнијих у области књижевности за децу?

Образложење жирија, које је на додели изговорио Милош Радовић, председник жирија, звучало је веома дирљиво и мало сам се осећао нелагодно због тих глорификација. Нелагодно, али на пријатан начин, што је мали парадокс. А пошто је парадокс део мојих стваралачких стратегија у књижевности за децу, може се рећи да сам добио што сам тражио. У свом кратком обраћању истакао сам да наша култура одавно заслужује награду с именом Душка Радовића. Можда ме је награда дуго чекала, али важније је да смо је сви ми напокон дочекали.

Ваше име сада стоји уз „велику шројку” Змај-Радовић-Ршумовић. Где осећате да су дозови најјачи и постоји ли нешто што у основи сјаја писце за децу?

Спојени су по закономерностима традиције и књижевноисторијског развоја. Према свом поетичком утемељењу, поменути аутори су тежишна места на једној истој линији књижевног сензибилитета. Свако од њих је, на својствен начин, учинио да се та линија продужи према новом хоризонту, сачувавши притом главне одлике тог пута. Ја сам потпуно свестан свог припадања траси таквог израза, као и да је он магистрални ток наше поезије за децу.

Неретко се говори о посебној врсти одговорности у писању за најмлађе. Где писац за децу мора бити најодговорнији?

Одговорност видим у чињеници да се деци не сме подилазити, нити играти на можда очекивану или препоручену допадљивост текста. Такође, деца се не смеју потцењивати као читаоци. Њима се читалачке навике и осећај за естетику текста тек развијају. Уколико се намећу слабе или осредње вредности, чинимо их унапред ослабљенима за касније препознање добре књижевности.

Књига „Мало мало па слон” изузетно је интелигентна, промишљена и захтева ангажованој младој читаоци, дете које мисли. Колико је важно да текстови из књижевности за децу буду значењски зашворени и изазовни за тумачење? Која граница се не сме прећи?

Управо у томе је кључна ствар – у правој мери. Не постоји ништа што ту меру прецизно одређује. То је ствар ствараоачеве сензибилисаности и умећа да разуме контексте. Потреба за хумором и игром рецимо, антрополошка је константа у развоју детета. Тиме, самим тим, треба да буде опремљена и књижевност за најмлађе. Дух времена, неретко, намеће потребу да се однос према овим елементима, као и њихова употреба, реконтекстуализују. Отуда су ми драгоцени бројни непосредни књижевни сусрети са децом. На њих одлазим с намером да буду размена добара. Дајем и добијам. Трудим се да моја позиција нема, ни за тренутак, екс катедра статус.

Појединачни текстови ове књиге су жанровски разнолики, има стихова, дијалога, неке приче се међусобно дозивају на различитим нивоима, од којих тематски није основни. Колико обраћање пажњу на формалне особености текстова за децу и са којим аспектима је то за њих важно?

Волим текстове који имају нарочиту динамичност задату не само садржајем, већ и формалним оквирима. Књига кратких прича увек је савршен терен за то. Оне се могу читати као независне, али је лепо и када међу њима постоји извесна ненаметљива веза. Тако и књига добија на чврстину унутрашње организације. Такав концепт се може разумети и као својеврсни позив на „прекршај”, одступање од конвенција, а деца увек, оним враголастим делом своје природе, воле ситна неваљалства. Рецимо да помало волим да кварим децу и омладину, на нешкодљив начин. Уколико ми се икада буде судило због тога, знам да ћу имати много својих у саставу пороте.

Ајсурд, нонсенс, парадокс су честе постојини које користите у писању. Како њих деца схватају? Имају ли свесни о „обрнутом” значењу таквих исказа?

Откривајући свет око себе, деца усвајају знања, вештине, вредности, али неретко и учитавају своје (а)логичке образце у новостечена искуства. Тако је смисленија њихова иницијација у различите узра-

сне фазе. Тако отворен ум врло је осетљив на подстицајне провокације које нуди имагинација. Због тога су побројани поступци одлично средство за интелектуални и креативни развој. Поигравање значењским потенцијалима језика, призора или ситуација, манипулисање подразумевањима, такође, бескрајно је поље за когнитивну игру и деца веома добро реагују на текстове који тиме обилују. На крају крајева, и ја се одлично забављам док их пишем, што само значи да нисам безусловно и до краја одрастао.

Како гледате на стварање „тешких, мрачних” тема у књижевности за децу? Има ли писаца право да најмлађе суочава са њим и на који начин и колико је, у том случају, његова одговорност већа?

За разлику од неких других култура, у традицији наше књижевности за децу, понекад ми се чини, такве теме се углавном избегавају. Можда зато што нам је стварност већ довољно трауматична и туробна. Али, с времена на време, појави се и добар роман за децу у чијем средишту је нека од тешких тема, као, рецимо, смрт или развод родитеља, сиромаштво, болест, злостављање... Такве књиге свакако треба да постоје, уз претпоставку да имају висок књижевно-естетски домет. Напоследку, писац има, у пољу свог деловања, неку врсту друштвене одговорности и она захвата далеко шири контекст од одговорности према квалитету уметничког израза.

Смена поетичких парадигми у књижевности за одрасле је уобичајен процес. Колико се, са групе стране, књижевност за децу мења и у ком се смеру су те промене најоучљивије?

Фото: Живораг Кузмановић

Најприметније се мења на плану увођења нових, савремених тематских оквира. Претходни одговор је, делом, и с овим питањем у вези. Међутим, колико год да изазови новог доба намећу и нове теме, постоје у књижевности за децу константе које дефинишу квалитет поетског, приповедног или драмског текста, свеједно. Модерна или каква трендовска тема, обрађена на лош начин неће донети никакве користи ни овој врсти књижевности ни њеним читаоцима. Дакле, и овде вреди оно: нема великих или малих тема, има само великих или малих стваралаца.

Неки Ваши текстови су у школским читанкама. То је сигурно велика част и посебна врста признања. Како би ученик Дејан Алексић гледао на себе из школске клупе?

Вероватно онако како сам тада доживљавао пице из читанке и лектире: као полумитска бића,

Фото: Живорад Кузмановић

која су можда и била прави људи, али свакако више нису међу живима. Пре неколико година, слично је на моју појаву у једној школи реаговао дечак из другог разреда. То је било бескрајно симпатично. Пришао је, дотакао ми руку и узвикнуо: „Па ти си жив!“

У последњих неколико месеци примили сте бројна књижевна признања, а пре свега за роман „Петља“ за који сте, између осталих, добили и награду „Владан Десница“. То је роман за орасле. Где је пре свега важно успоставити разлику када је у питању стваралаштво за децу и оно упућено ораслим читаоцима?

Моја судбина је, изгледа, да будем стваралачки подељена личност. Бити личност у расцепу са становишта психологије може да изгледа као проблем, али, за сада, успевам да то будем само у књижевном раду. Ствар је, заправо, у подешавању унутрашњих рецептора за разумевање света, стварности и односа међу њима. Када пишем за децу, ја, у ствари, водим дијалог с дететом које сам био и које, понекад, покушавам да послушнем. Процес писања романа *Петља*, био је, може се и тако рећи, расправа с околностима које нам одузимају право на неговање наивности и поверења својствених деци. Разлике, коју помињете, заправо нема. Оба та стваралачка гласа долазе из потребе за уверењем да би без нашег Ја свет био непотпун и лошији. И зато се обраћамо, понекада и хипотетичком другом лицу, јер док се обраћамо – има нас.

Ако бисте морали да одаберете једну ствар која ће из семенца Вашеј писања за децу остати у историји књижевности најирејознајливија, шта бисте одабрали?

То је задатак за далеко храбрију и мудрију особу од мене. Но, ако бих био приморан да га извршим, могуће је да бих изабрао поему „Нежна песма о нежном ветру Дувољубу“. То свакако није први наслов којег ће се неко сетити набрајајући моје књиге. Некако је прошла мање запажено од књига прича или романа које сам написао. Ипак, та поема можда на најбољи начин сабира све моје списатељске одлике, спаја стих и приповедање, хумор и лирске тонове, смисао за игру и вишеслојност значења. Написао сам је за свега неколико дана, радећи често до касно у ноћ. Било је ветровито у тим глумим сатима.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА ЗА ДОДЕЛУ НАГРАДЕ „БЕОГРАДСКИ ПОБЕДНИК” ЗА 2021. ГОДИНУ

На конкурс за Награду „Београдски победник” за роман године стигла су до 15. децембра 2021. сто шездесет два романа. Жири у саставу проф. др Предраг Петровић, председник, др Слађана Илић, проф. др Петар Пијановић, др Весна Тријић и др Наташа Анђелковић сачинио је и објавио најпре шири, а потом ужи и најужи избор. На завршној седници одржаној 28. јануара 2022. године жири је од шест романа у најужем избору издвојио и разговарао о три књиге: *Ноћна пројекција* Ота Хорвата, *Приврженост* Драге Кекановића и *Деца* Милене Марковић. Жири је одлучио да Награду „Београдски победник” за најбољи роман на српском језику објављен у 2021. години понесе роман *Приврженост* Драге Кекановића у издању Српског културног друштва „Пресвјета” из Загреба.

Роман Драге Кекановића *Приврженост* издвојио се рафинираним стилем, богатом језичком грађом и пажљиво изведеним приповедачким поступком у којем се сусице неколико гласова. Градећи раскошну слику позног средњег века на прелазу у ренесансу, *Приврженост* повезује просторе смедеревске и београдске тврђаве, старог Дубровника и Жиче, Цеља и загребачког Грича. Поетичка самосвест Кекановићеве књиге ослања се на искуство предања и житија, пикарских и витешких романа, али, изнад свега, на иновативан начин преиспитује осетљиве позиције памћења и заборавља у индивидуалном и колективном трајању. Пратећи судбине јунака у драматичним временима, у доба пред пад Цариграда и српске деспотовине, Кекановићев роман обликује слојевиту визију прошлости у којој се препознају и обриси савременог Балкана на размеђу Истока и Запада, растрзаног али, у исти мах, идентитетски одређеног и премреженог различитим верама и културама. Док се у равни историјских догађаја повремено указује као универзална хроника бешчашћа, дотле се на интимном плану роман успоставља као прича о љубави и оданости у којој се својом узвишеношћу и трагизмом издваја лик Кантакузине Катарине Бранковић. Попут приповедача Андрићеве *Проклеће авлије*, и казивач Кекановићевог романа *Приврженост*, осенчен скорим доласком смрти, верује да свет тек у причи постаје вредан да се у њему живи, хода и дише.

Заводљивом моћи приповедања и способношћу да евоцирањем далеке прошлости проговори о савременим и универзалним искуствима лутања, опстајања и памћења, овај роман се издвојио да постане први лауреат Награде „Београдски победник” за најбољи роман објављен 2021. године.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА ЗА ДОДЕЛУ НАГРАДЕ „ДУШАН РАДОВИЋ”

На први конкурс за доделу награде „Душан Радовић” пријављена су чак 93 аутора са 98 дела. Лако и лепо за читање, тешко за одлучивање.

Жири у саставу: Милош Радовић, председник, проф. др Зорана Опачић и проф. др Зорица Хаџић једногласно је одлучио да награду за 2021. годину додели Дејану Алексићу за књигу МАЛО-МАЛО ПА СЛОН издавачке куће ИМАМ ИДЕЈУ из Краљева.

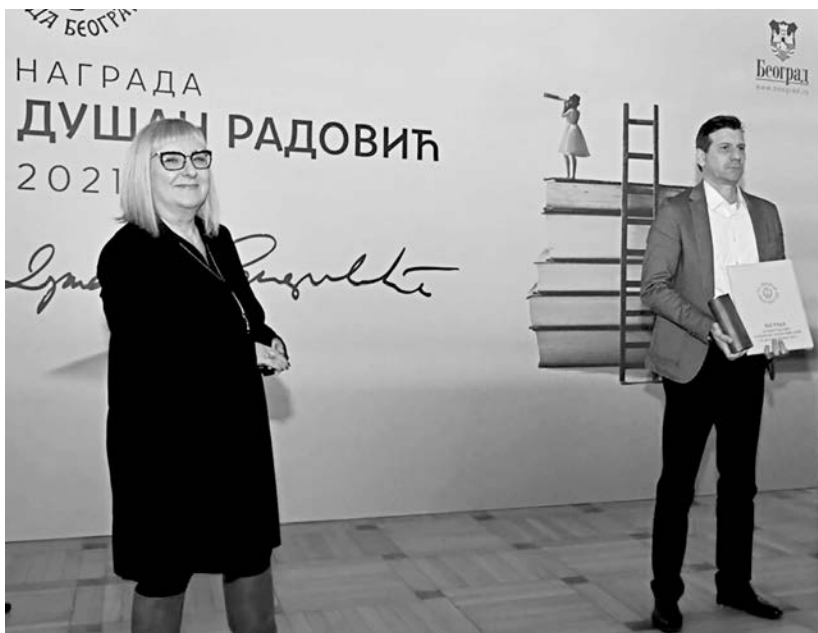
Наградити Дејана Алексића није велика мудрост. То би могао свако. Али, срећом, ми смо ти који ћемо му данас доделити награду коју још нема, која највише личи на њега и која га је дуго чекала. Велика тројка Змај–Радовић–Ршумовић одавно има придруженог Алексића, једно време дописног, а већ дуго и редовног члана важне академије за бригу о паметној деци Србије. Као и Радовић, чије ће признање данас понети, тако се и Алексић деци обраћа с поштовањем и уважавањем, он је захтеван писац за захтевну децу, забаван писац за децу коју је тешко забавити. Његов хумор и однос према деци су увек на другу и трећу лопту, никад на прву.

Такав је случај и са књигом коју данас награђујемо. МАЛО-МАЛО ПА СЛОН је мали Бекет за малу децу, духовита, маштовита и интелигентна збирка прича пуна неочекиваних обрта, језичких и драмских, књига лишена општих места и слатких удварања. У речнику ове књиге нема деминутива, нема лажних емоција, са децом се поступа озбиљно и одговорно. МАЛО-МАЛО ПА СЛОН је дело једног новог Радовића, модерног и мудрог, најмлађег Радовића у књижевности за децу до данас.

Зато му са великим задовољством додељујемо награду коју је заслужио више од других добрих и талентованих писаца који су се појавили на овогодишњем конкурс.

Хвала Дејану Алексићу, хвала и осталим писцима који су желели да добију баш ову награду.

С мало упорности, добиће је и они.

Јасмина Нинков и Дејан Алексић,
фото: Живораг Кузмановић

Радосав Стојановић

ПЕСНИЦИ ИЗ СТАРАЧКОГ ДОМА

Песници из старачког дома
Шта то још речима кују
После свих недаћа и лома
Зашто већ једном не отпутују?

Шта још имају да нам кажу
Шта им то досад није пошло за руком
Можда још коју шарену лажу
Слажу у строфе с муком.

Нека још штошта на папир изусте
И нек напишу и аманет слово
И када своју златну душу испусте
Господе, младости нека се вину поново.

ЧОВЕК КОЈИ У ВОЗУ ЧИТА

Човек који у возу чита
Превиди све
Кањоне усеке реке ливаде и жита
И тихо у себи гре

Човек који у возу чита
Склопио је усне
Не види ни девојку која се пита:
Зар му се у очима лепота моја не гусне

Човек који у возу чита
Одбројао је све своје дане
И не вреди му ни да се пита
Може ли живот у књигу да стане?

ГДЕ КОШУТЕ СИЛАЗЕ НА ПОЈИЛО

Ту где кошуте силазе на појило
Ту смо се брчкали уз буку и вриску
Ту нас је време срећом задојило
И ту остали у сунчаном златотиску.

Тад нисмо знали за времена буку
Нит осећали страх, у души тескобу
Ту нам је свака ствар пружала руку
Братски нас грлила у детињства добу

Ту где смо некад под крошњама сневали
А кошуте смерно силазиле на појило
То време у које смо сву своју љубав удевали
Ипак нас је на сто страна раздвојило.

БОРОВИ НА БРЕГУ

О чему ћуте борови на брегу
Шта ли то таје? Зашто не одају?
Тек шумор кад их подузме на снегу
Њишу се стамено ал гласа не дају.

И ми с њима ћутимо тако
Као да нам недостају речи
Ни ћутање није разумети лако
А тек говор биља, борова и смрче

Но, кад сунце запева у пољу
И они се прену па ме поздрављају
Радост тиха засветли и обасја дољу
Одакле их гледам и сâм у том сјају.

ИЗМЕЂУ СУНЦА И МЕСЕЦА

Испружим руку
И већ је сунце љуби
Испружим другу
За њу се месечина хвата

Коракнем ка сунцу
Пођем према месецу
Звездани прах ме поспе
Сунце ме обујми

Не могу да се одредим
Настављам да корачам
Коракном ка сунцу
Другим ка месецу
Тако се наставља моје сушто путовање.

НЕК ТЕКУ РЕЧИ

Док теку речи смрт ћути
Пресамићена преко сваког смисла
Реч је јача од смрти
А пресахну ли речи
Смрт се нарогуши надува мехове
Усправи се алава на све четири
Као каква сподоба
Жељна људскога леса

Зато нек теку речи
Нек теку речи и носе своје пркосе
Њихови валови нек преплављују
Границе живота и смрти
И свет држе у равнотежи.

Водено лишће / Бели венци мора, 1982, туш на папиру

МУДРЕ КЊИГЕ

Када сване дан
И сунце се разјогуни
Зрак падне на полицу
Са старим мудрим књигама
И прашина почне да трепти
У сунчаном снопу
Као да се пита
Чему мудре књиге
Кад их мало ко чита
А за ове на полици
Поређане ко стари војнички пукови
Не мари баш нико
И крај њих тихује стари мачор
Што је на сунчано јутро свико.

КУЋА НА БРЕГУ

Сећам се оне куће на брегу изнад Херцег Новог
Чија смо врата први пут с муком отворили
И оних светлих прозора
И пространства кревета који смо
Недељама делили са таласима мора
Шуштала је модра свила под нама
Ронили су се таласи као брегови
И месец је падао у наручје зори
А ми освитали као бели лабудови
Ни залазак никад нисмо пропустили
Да нас таласи тајно не заробе у своје вртове.
И када смо уморни од љубави били
За нас се изнова отварала магија те собе.

ЗРНЕВЉЕ

У ноћи крвавог месеца
Мрави су покупили све зрневље
И однели у своје скровиште
Испод бетонског тротоара

Кад су се голубови јутром појавили
Да покљуцају оно што им је синоћ остало
Схватили су да нема више ни зрна

Унезверени
Залуд су окретали своје лепе главе
И тапкали канџама по тротоару
Не знајући где се толико зрневља
Тако мучки сакрило.

Александар Б. Лаковић

ОГЛЕДИ ИЗ ПОЕТИКЕ

ОСТАТИ ИЛИ НЕ

све што се деси у песми
може да заплаши песника

који одмах
побегне из песме

не знајући тачно
шта је и колико
понео и оставио

или
остане у песми

жив
а одавно умро у њој

ПРЕКИНУТА ЖИТИЈА

да ли ликови песме и песници
прелазе
једни у друге

да можда то нису
прекинута житија
која траже себе у другима

неки од њих
пред зору
залутају у животе

у празнину
која је само сан

ЗВЕКИР

залуд
гвоздени звекет звекира на врата

песма се није отворила

не знам
да ли сам
ушао у песму

или сам немоћан
остао
испред њене дрвене капије

док је песма
све више
одлазила од мене

ЈЕДИНО ТАМО

ако је иза мене
остала песма
која је желела
да и она буде песник

ја сам
одлазио у тамо њено далеко
у све дубљу тишину
и празнину

да будем сам
у себи

једино сам тамо
могао
да осећам себе

и своје песме

ЗОВ СЛУТЊЕ

какав контраст

капије песме
још нису биле отворене

а из духа
њене слутње
дозивала је песма

само она
и дозивани
знају кога

ДУГ

прошлост је преживела
у слутњи песме

иако нам се можда
није ни десила

остали смо јој дужни
у сваком случају

бојим се

доћи ће по нас
када
крене себи
у заборав

пре него
оживимо у песми
после смрти

ЗАЛУТ

осамљена песма
из своје слутње
и из чекања друге себе

исписује епитаф
о жртви
песме и песника

йуџи Chesno залуџи

чега се свако слово плаши

ЧЕКАЊЕ СМРТИ

песма
не сме поверовати
да одлагање
може бити
начин живота

па мораш
чекајући да живиш

јер
обично у страху
јези и муку
живимо смрт
чекајући живот

САМОЋА

шта се збива у свести песника
који је остао сам

и без песме

осећа ли он
празнину и мучнину
у круговима самоће

ћути ли свој губитак
поново сумњајући
у себе и стихове

у песминој варљивој игри
долазака и одлазака

из којих
не жели
или не може изаћи

У крују, 1979, туш на папиру

Саша Нишавић

ЛИНИЈА

Цветику Лаиновићу

Белину засеца
Линија извучена
Из капилара

Испод малтера
Богомајка

Христ изгрева

КАСНИ САТИ

Не разговарам с реперима
из поткровља
Али их препознајем
по ритму и сленгу
Кломпама штиклама
кашљу и дахтању
По убрзаној шкрипи
разваљених кауча
У касне сате
кад страсти утихну
Препознајем и како ко мокри
изнад мене

ПЕЛИКАН

Бранку Миљковићу

Са петнаест година
Добих пеликан перо

Нисам знао
Да је то несебична птица
Која у тренуцима глади
Раздире своје груди
Пилиће да нахрани

Нисам ни слутио да мастилом
Појим незасите речи
Које сад траже моју главу

НА СУДУ ВРАНА

Гледао сам у чуду
Јато птичурина
Стреловито је ударало
На изопштену врану

Узалуд сам
Витлао штапом
Ширио дуги капут

Оштри кљунови су пробијали
Меки кашмир
Грактање разарало нерве

Док сам постиђен
Бежао са судилишта
По блату је падало
Крваво перје

ВАТРА

Слободану Јовићу

Бежећи од буке и беса
Зилот високо у планини
Сагради колибу

Једног предвечерја
Док тиховаше покрај извора
Препозна разбојника
Који му запали келију

На питање иследника
Ко ти је сагорео брвнару
Мирно одговори
Ва

ПРЕСУДА

Прочитао сам многе
Послератне пресуде

Једна се издваја:

Због злоупотребе помагала
Ударање брачног друга

Ратном инвалиду Драгојлу Д
Трајно се одузима дрвена нога

КО(ПИЛЕ)

Тресла се шума од копита
И мог смеха
Док ме је непознат младић
Јурио на силном вранцу

Не знам кад ме је сустигао и пољубио
И где је нестао оне летње ноћи

Једино знам да ово ко(пиле)
Које држим у рукама
Има очи лудог јахача
Смејалицу и обрве младог месеца
У капи росе

РОГОЈЕ

Као дечак је рогљао змије
Уживао у њиховом кофистању
Док их једу мрави

Касније је на римском двору
Усавршио справе за мучење

По предању имао је кржаве очи
Лаку руку и леп рукопис

Преступници су пред њим
Причали и што није питао

Све исказе мученика
У свој дневник је уписао
Ревносни рогоје

ПЛЕТИВА

Кости Косовицу

Мајка одлази у ноћ
Плете џемпере
Од чисте месечине

Пред зору одмотава
Сунчано клупко

Плете за децу
Шалове рукавице
Капе од *чистој* сна

Три фигуре II, 1982, туш на папиру

Драган Јовановић Данилов

ДОЗИВАЊЕ С КАЊОНИМА НА САЛОМИНОЈ ЧИНИЈИ

Ја не знам ништа о песми, ништа, ништа.
 Књиге немају странице као што ни
 човечанство нема људе.
 Све је тело, срце и светлост.
 И све својим језиком говори о себи.
 И руже миришу лепше у речима него у грму.
 И гаврани ћуте недружељубиви, затворени
 у својим филозофским погледима.
 Свако од нас потомак је путника
 из неког давног доба.
 Свако од нас је река која тече према
 речима заорава.
 Као и непокретност, песма се ствара
 од заорава; а заборав је предузимљива сила.
 Ко не заборавља не пише.
 Песма је нетачна, а без нетачности
 нема мене.
 У сумрак сакупљамо се на тргу
 да бисмо плесали са свима.
 Ништа не остаје незагрљено.
 И све је искон, покрет и крв.
 Кад се пробудимо после плеса једини улов
 у мрежи је ништавило.
 Ништавило, то је империја.
 То су градови у којима се није могло
 ни заплакати.
 Сва слава је у лишћу кад почене горети
 по рубовима.
 Балканска сијеста све лепо осуши
 и ништа не остави мокро.
 Ни ову песму на којој остављам главу
 као на Саломиној чинији.

ЖЕНА ИЗ ПРАШУМЕ

Пут који прелазимо до вољене жене
 добија величину бекства из Египта.
 Прво очи виде, а након тога срце одобрава!
 И не може се стићи даље од женских тела,
 тих острва у океану.
 Женско тело неистражена је земља
 која је увек у бехару.
 Али, о томе што мање треба говорити,
 јер нема исказа, ни читих речи које могу

описати жену с крвљу скитнице из прашуме,
 у којој спавају пуме, привремени
 губитак оријетанције, то како ти она ујаше у
 срце и напуни га индијанским генетским

налозима.

Постоји једна жена чији прсти покрећу листове
 у мојој књизи и једна земља у којој су
 изумрли градови у рушевинама лепши од неба.
 Само се у прашуми може срести жена.
 Кроз папрат, кроз бехар сав у пчелама
 на срце ми се спушта пума њене лепоте.
 Једино прашумска жена говори гласом
 који долази из срца златног као пласт сена.
 Прашумска жена, то моје непокопано огледало
 и не слуги шта све доји својим бронзаним
 дојкама, на извору умивеним.
 Она те истински воли јер си с њом пронашао
 свој столетни феудализам.
 У њеним сновима свијено је много гнезда.
 Тежина њеног тела није у телу
 већ у мору светлости.
 Њена бедра су једино место на коме је
 повест још увек топла.
 С њеним облима додири теку у музику.
 У постељи угрејаној као гнездо, у свој
 сјајности султаније и робиње око њеног
 тела се расипа светлост њеног
 прашумског девојаштва.
 И моја песничка њушка већ је у маховинастом
 међуножју пуном мириса, на месту где се
 завршава

свако путовање.

Моје садашње лице је брана у којој су
 сакупљени сви њени додири.
 За име божије, нека нико не поробљава додире
 – све митологије знају за ову заповест,
 али нико разуман ово не чује.
 Вилице жене из прашуме моје речи кују.
 Кад те прашумска жена погледа добијеш
 ореол око главе; кад ти прашумска жена
 поклони срце никада га јој више не можеш
 вратити; без прашумске жене нема подизања
 из мртвих, нема новог изласка сунца, ни ватре
 која се неочекивано запали.
 Нема Исуса, Мухамеда и Бrame, ни сазнања
 да је душа бесмртна.
 Жено из прашуме, твоје заповести избор су
 мог срца.
 Ти ме ослобађаш тако што ме вежеш.
 Засветлите надмени нарциси, па да с вама

процветају и душе које никада нису цветале.
Због додира који пониру у судбину,
због сувише мало љубави, зато и постојиш
жено из прашуме.
Сад више не знам где завршава твоје тело
а где почиње моје.

О ВУЧЈИМ ТРАГОВИМА, О МАТЕРИЦИ И РУЖИ

Вучји трагови су потписи којима Богови
обележавају своју моћ по белим планинама.
Ко слуша вучје завијање, тај дрхти
у дубоком сну, у провалији је глад, глад, глад.
Огледало тражи обрине жене.
У рукопису си између мене и белих вукова.
Речи се дижу из некадашње музике.
Говорим жени: златног конца си ми дала
да извезем оволику глад.
Говорим јелки: ти си лепа јелка –
моја рука иде у планину да те
одсече, па да под тобом спавам као вук.
Говорим соколу: леп си као друм што час следи,
а час напушта лоше расположену реку.
Говорим материци: у теби је урна,
незасита си, материце, гроб је незасит.
Говорим сови: где је вео ту је и дрхтај.
Сово, затвори очи и за мој починак.
Говорим земљи: једино ружа кад крене
на дуг пут ка пупољку зна шта све
мртвима падне на памет.
У том лавиринту замршени су сви смерови,
благдан је, сушта сласт, а у сласти дозивање,
то се у жени ружа разлистава у себе,
једино поседујемо недостајање.

КАЊОНИ

Старост долази кад са смрћу почнемо да живимо
као са пролећем. Није потребно бити учени
енциклопедиста па знати да стварност не може
бити
преварена. И овог јутра мислим на вас, кањони
и питам се чији сте ви поседи? И деле ли Богови
с вама власт над светом? Тек, сви смо ми ваши
вазали. На овом месту река напушта своју
уздржаност наратора и постаје дивља. Кањони,
продубљени наши гробови, старе су стене мог
срца.

Не проговорити, то је за вас камене
беспосличаре,
вечито заузете, велика мука јер дивљина, како
било,
најочитија је ваша особеност. Ви сте ходници
кроз
које се исповедају ветрови пуштајући водене
олује
да преносе свој безразложни бес на стене,
журно,
без одговора. Ја сам то мливо које меље вода
оробљена од разговора са родитељским стенама.
Поглед на кањон богатији је од сваког
филозофског
учења. Кањони, господо, то нису резиденције.
Удевам поглед у нешто унутар чега човек не
може
да стане. Ма колико покушавао да говорим
попут
кањона, могу само светлуцати као свитац, мали
безначајни апостол који је летео у сопственој
срамоти и понижењу и који нигде није видео
зло.
Ти си ми овде прикачио крила да у тунелу
између
Тебе и мене неки прсти пребирају по костима
мог тела као по жицама харфе, Исусе.

ТЕМЕЉ

Свако изговара реченице у којима се, потом,
дави!
Када пишем немам потребу да плешем.
Кад пишем, ја се лагано одмичем од онога
што сам већ изрекао.
Бацам се у речи да се не бих с моста бацио
у Дунав па да ме Ренато Грбић извлачи.
Није лако испустити душу кад дође онај
који је узима.
Док сам писао песме, изгубио сам много крви.
Ја сам самохрана мајка мојих песама.
Ја сам закон који сваког дана изнова ступа на
снагу.
Тек што напишем стих, он је већ застарео.
Овај сунчан дан немоћан је да изнесе таму из
мене.
Сутра је сплав који никад не долази, а срце
Сидро заборављено на дну језера, па се
не може носити у грудима.
Сад дишем, а сад издишем.

Нико не живи у близини себе.
 Одроз са чаше вина је пророчанство,
 а пуцање леда разбијање неког сна.
 Ми, живи, трунемо, а мртви светле као наранџа
 у рукама детета.
 Срце ишчекује срчани удар како би схватило
 да је некад дамарало у тамној дестилиерији,
 у горкој емиграцији.
 Пролеће нам измиче, јер не постоји.
 Једино темељ зна да је све безвредно.
 Ватро, још се ништа није запалило.
 Кажу грани да процвета и људима несталим
 са фотографија да полете.

ШТА ЈЕ ТО ПЕПЕО

Пепео је *praksis*, радикална авангарда
 која саму себе докида, форма у којој смо
 просветљени.
 Над пепелом пупољци испипавају ваздух
 тежак од мириса.
 Масивне звезде су од пепела.
 Кокош која шета двориштем од пепела је.
 И очњаци вукова су од пепела.
 Свака ружа поседује свој пепео и дугује му
 облик, мирис и боју.
 Кад шуме извори, то шуми пепео, мила.
 Пепео само ћути и смишља.
 О, како смо се само закопали у пепео.
 Страшан је пепео наших љубави.
 Пепео је зато да се не расипа у олупине видика.
 Ми, Срби, дозрели смо у пепелу као у грожђу.
 Пепео је *praksis*, радикална авангарда
 која саму себе докида, форма у којој смо
 просветљени;
 Оно што је једном пепео, пепео је заувек.
 Реч пепела се не пориче.
 Сав је наш сјај од пепела.
 Звезда која сија у саму себе, то је пепео.

ЉУБИЧИЦЕ ИЗ ПРОВАЛИЈА

Свако тело је скинуто с ланца.
 И свако дође на магарцу свом.
 И прође поред храстова што на ободу
 шуме подсећају на господу.
 И ветар се примиче лагано
 као да не жели да смета.
 И говори језиком којим збори лишће

у крошњама кад у близини нема људи.
 И туга у језику може да се опипа
 као неки штоф.
 Љубичице из провалија напокон ме виде.
 И све што се вековима на ухо шапутало чују.
 Какве су нам ране таква су нам срца.
 Од старих горчина миришу љубичице.
 Где не горим, ту ме нема.
 Мртвим уснама љубе се они чије се
 душе не додирују.
 Да ли и један поглед осим орловог ишта значи?
 Које очи могу видети неки другачији расплет?
 Ово тело за које наивно мислим да је моје.

ОСТРВСКО СРЦЕ

Острвско срце сам имао.
 У мом пролећу бехар се смешио
 над очајем. У отрцаном мом пролећу
 дивео сам се Светом Илији који је
 уместо речима говорио громовима.
 Од врабаца учих како се од глади бива сит.
 Страшна срећа нестала је кад схватих
 да су ваљано проценили људе они
 који коња поставише за конзула.
 И опијох се беснилом и жељом као што се
 велики грешник храни грижом савести.
 У Београду не беше постеље за мене.
 Дунав се ваљао лагано, оклевао је
 као да одаје тајну да и најлуђи љубавни
 занос на крају заврши под ледом.
 И да нема бекства од спискова глине.
 Очај проверава и ово пролеће што мину,
 мајске руже надносе се над крвавом овом
 светском лакрдијом и као разуларену
 светост продају своју дивљину.

ЖЕНЕ ТУНИСА

Жену данас можеш ретко наћи да дивље расте!
 Жене Туниса, жене Суса, крилате жене
 из Sidi Bou Saida, жене бљештаве попут сунца
 у зениту, зељооке сељанчице што пристижу у
 градове
 носећи авети својих родних села у планинама,
 жене под веловима што осветљавају ову улицу
 и чине да у благослову њихове близине гргљам
 од среће као дете, жене које изазивају поремећај
 слично као кретања планета, жене укусне као
 дагње,

са грудима увек у извидници, жене-матице које
имају
кошницу и све окупљају око себе, жене из сенки,
из тајних жеља, жене у језику и пред огледалом,
у сумрак, кад се слика лагано појављује из свог
негатива,
жене у жалосном сећању, у срцима пијане жене,
жене чији су профили живи прамци бродова,
жене што скривају свежину младости под
ферецама,
слободне да чине све осим што желе, жене што су
столећима с дивокозама прескакале преко
провалија,
жене чија тела подсећају на једра брода који се
запалио, жене очију изгубљених у заласку сунца
што шире светлост око себе док се чешљају,
девојке бедара заобљених као гнезда и оне са
телима
заталасаним као жито страшнога Господа: сви
сатови
су њихови, све време је њихово; одуговлачим да
бацим
сидро у то царство дубине и уђем у онострани
двор
у којем оне испуњавају стварност – ко су све те
жене
из мог сна налик на најлепшу олују у којој се
може
становати и где су нестале сада када сам се
пробудио?

НЕШТО ВЕЈЕ ИЗНАД ШУМЕ

Тихе, бескрајне дане мораш да нацрташ
како би се иза вела открило оно скривено.
Нешто веје изнад шуме, не знам шта.
Хомер, затегнута једра и насупрот давно
углачаним речима песника, пламена коса,
као пожар усред дубоког снега.
Забава се оргнаизује превасходно за оне
који неће доћи.
Ћутање је злато, а цена злата расте.
Кртица копа по мом телу и тамо види
оно што цариници не примећују.
Сијају звезде: млада царства желе све
и зато изазивају сто заплета.
Лежемо у постељу као на цело ово гробље.
Ако се са сувим листовима тихо разговара
они отпливају: последње вољено лице

однео је водопад што се обрушио у понор.
Последње вољено лице упила је магла.
Мислиш ли да су моје речи тамне?
Долазе дани кад ћемо новине читати
са тек пробужених лица људи.
Вејавица, то је кад веје над шумом.
Нема већег терета од погледа –
свако ко скине одећу, већ је модел.
На сто младића нагнутог над књигама,
уплашеног од очинства, дижу се таласи.
Не волим да се облачим, волим се разодевати –
то каже девојка која се увија.
Она је судбоносна река. Она је славуј.
Младић који схвата о чему се ради зна да песник
увек покушава побећи од славуја, јер
славуј га може напасти и, по навици
окрвавити његову песму.

БРОДСКЕ МАЧКЕ

Бродске мачке су искусне девојке.
Мислим да нећемо звучати опскурно
и мудријашки ако констатујемо да су
понеке од тих цура, под различитим
заставама пропутовале више мора
и земаља него и најстарији морнари.
Бродским мачкама не представља никакав
терет да се укрцају у утробу каквог брода
и да се месецима клатаре океаном.
Бродске мачке не болују од емигрантске патње.
Бродске мачке су ликови стопљени с радњом
и заплетом – оне путују јер знају да ван
кретања једноставно не постоје.
Најчешће иду истом рутом, а понекад
и мењају правац.
Чуо сам недавно за једну мачку која се
годинама возила на релацији Констанца –
Буенос Ајрес. Врло је могуће да је тамо
имала љубавника-мачора, удварача
за ту сезону, с којим је могуће,
плесала танго.
Једина женска створења на палубама бродова,
бродске мачке, су искусне девојке које постоје
само док нешто желе.
Како оне само придодају себе дугим
звезданим ноћима.
У мачијем срцу нема утамничења.
Умор никада не запоседа њихово видно поље.
А толико искуство чини их увиђавнима.

ОГРЛИЦА

Тешко је не веровати у илузију.
 Ја немам ни једног другог себе
 осим овог.
 На потонулим лађама сам пловио.
 Љубавна писма писао сам без речи,
 јер речи не умеју да се сећају сјаја.
 Кап по кап источио сам себе
 на твоје дланове.
 И сва тамна миловања оставио сам
 у постељама смртника.
 Ехо ништа не скрива.
 Кад уста ћуте онда певају
 као сви врхови и сва дна.
 Дошла си преко векова, кроз многа
 тела си путовала као златна нит.
 Једино твој глас ме свезао
 са самим собом.
 Ја немам ни једног другог себе
 осим овог.
 Морамо се отети од мрака речи.
 Дионис од нас узима оно најбоље.
 Ватро, жива животињо, додајем ти
 још једну крхку границу.
 Главо моја, пуна горких, црних
 монолога, не дозволи да твоје лудило
 украде смрт.
 Спусти ме на тек распламсалу ватру.
 На макар један од пламенова.

Врело,
 1981, туш на
 папиру

Гордана Симеуновић

ЦИРКУС

Кажу
 Кад у Њујорку
 Перачи оперу
 Прозоре облакодера
 Масовно страдају птице

Тако је
 У Београду 1993.
 Замало страдао један Рус

После ме је водио у циркус

Хотелски гост странац
 Остаћеш без посла
 Викала је мајка

Док сам
 Пред огледалом
 Две сукње и две блузе
 Испробавала
 У милион комбинација
 Отац се смешио
 Лавови из његовог детињства
 Већ су прескакали обруче у пламену

Крило,
 1981, туш на
 папиру

Седели смо
У средини
Свечане сале
Дома синдиката
Рус и ја - две дрвене Марије

На позорници
Летеле су девојке на трапезу
Витки их младићи дочекивали
Бацали увис
Медвед возио укруг
Велики точак
Жонглер бацао
Шарене лопте

Ми смо се смешили

Лепи људи
Из руског циркуса
Које је преварене
Гладне и уморне
Довео у хотел на ручак
(Откуд уопште циркус те године у Београду)
Оживели су пред нашим очима
Било је блиставо

Мишићави младић
Са питоном у рукама
Дошао је до нас
Наклонио се
И светлост рефлектора
Пала по је нама

Све је личило на руску бајку
Усред Сивог града
Који су сви напустили
Имала сам златне балетанке

Змије воле златио
Рекао је
После ме је отпратио
Не до куће
То је далеко

ЗАЉУБЉИВАЊЕ

Бели јагањци престали су да прескачу ограду.
Скупљали се једни уз друге.
Било је топло од самог сна.
У сну сам се смешила.

СТАРИЦЕ

Забраћених лица,
усана
стиснутих од трпљења,
стајале су на капијама,
одмеравале
дужину наших сукања,
процењивале
да ли смо довољно учтиво
рекле *Добар дан*.

Ујутру се уз кафу састајале
и као Веће старца
утицале на наше судбине.

Време је текло,
девојке се удавале,
старице умирале.
За мном се вуку дуге хаљине,
ноћу по сновима бели велови.

Понекад на некој од капија стоји сенка.
Учтиво јој назовем: *Добар дан!*

УЧЕЊЕ САМОЋЕ

За самоћу нема добрих година

Ни када са четири
Бежиш од ње
Трчећи за децом
Паднеш
И оштар ти камен
Исече чело

Ни када са петнаест
Стојиш сама
У сали у којој сви плешу
Идеш кући и плачеш

Можда је најгоре
После тридесете
Када си на слављима непар
И све те ређе позивају

Хтела не хтела
Од пустиње правиш царство

Из кога се добро види сва празнина света.

Драган Марковић

ЕГАЛ

У Старој Грчкој се
подједнако кажњавало
гледање кроз кључаоницу
и гледање преко нишана.
Казна је била – зна се.

СЕКИРА У ЛЕТУ

У дебли огромног дрвета – тестерја,
тек засечено, остављена;
преко оштрих зуба мили сеја змија,
бициклиш заста, тик испред маљена.

ДЕШАВА СЕ БЛАГО ВОДИ

Имало те – немало те,
мрав свој товар не оставља,
Исус гре ка вр'у Голготе;

пчела полен не испушта,
кроз пљускове и громове,

а бомбардер пред слетање
у океан бомбе баци;
дешава се, благо води.

Гре се, мре се, свет не стаје.

СТАРИ ЗАНАТИ

(десетерац)
абација, алас, асурција,
барутција, бачвар, бунарција,
воденичар, воскар, врач, везиља,
гајтанција, гравер, грнчар, дрндар,
дрводеља, димничар, драгуљар,
ђумрукција, екмеција, жандарм,
зидар, златар, звонар, зајмодавац,
инт, иконописац, јорганција,
костоломац, колар, кмет, касапин,
лимар, лончар, лицидар, лаутар,
љубопитац, љуљушкар, љоскавац,
млинар, молер, мечкар, механција,

накаш, ножар, налбант, наполичар,
њивомерац, њакавац, њушкавац,
оштрач, орач, опанчар, оџачар,
пинтер, пиљар, плетиља, поткивач,
рабација, рудар, ратлукција,
сакација, сарач, скелеција,
табација, тишљер, туфегција,
ћилимар, ћурчија, ћумурција,
ужар, фијакерист, фишеклија,
халабукач, хлеббар, хаузмајстор,
циглар, цревар, цицвар и ципелар,
четкар, чизмар, чвргар, чибукција,
џил, џамџија, џелат, шеширџија.
А песника – имало-немало,
крш алата а људи премало.

ПЕВА ПУЖ

Шаке су кашике,
а шакетање – гозба,
мина је потезна,
а кад ће – Бог зна.

Руке, рукола, руковалац,
рударско окно,
каки сам громаш био
док нисам скљокно.

Штаке су кад имаш шаке,
а кад немаш, пуштај пипке,
јебеш поштапалице и све,
празни рукави – не важи пуј-пике!

ЛОГА

Кад увече легнеш сморен у постељу,
сети се да има и оних без дома,
и у рововима што чате повељу
несанице, бдења, трећег нервног слома.

Сети се да има јаросних очева,
разбојника, тмина, нечастивих сила,
и да из висине мати те копчева
преклиње: Поштеди, ловче, мога сина.

Кад ујутру сванеш за не-санак живљи
заборави, затри, захвалности спери,
шишмиш си у својој безизлазној шпиљи...
И пећински људи и библијске звери.

Данило Николић

ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ

Београд, 20. 11. 1975.

Драги Дачо,

За уздарје Ти шаљем овај мали доказ – да сам одувек ценио Твоју литературу: као што видиш, сачувао сам од 1956. (што ће рећи 19 година!) Твоју причу, објављену тада у „Политици”, а које се ни Ти ниси могао сетити! Био сам, дакле, у праву да та прича стварно п о с т о ј и, да је Твоја – и да је одлична, као што је и тада била. Ако се не варам, тада сам и први пут чуо за Данила Николића. Одложи је у неку своју „литерарну архиву”, као сведочанство мога пријатељства према Теби и мога поштовања према Твом приповедачком дару.

Поздрав!

Берислав Косиер

ПОЛИТИКА НЕДЕЉА,
28. октобар 1956. године

ГЛАД ЈЕ УВЕК ИСТА

Написао ДАНИЛО НИКОЛИЋ

По доласку из болнице, ниси мислио на то. Рекли су да ће једног дана оживети, јер није пресечен сасвим. Добро је што ниси хтео да мислиш на то.

„Зар сам ја дужан да издржавам ратне инвалиде?”

Немој да слушаш то, кад си већ покушао да одбациш све што те подсећа. Изађи на улицу. Крени некуд. Немој да слушаш, то те подсећа.

„Немој, молим те, чуће!”

Кажем ти, не прислушкуј те разговоре. Ни њен глас.

Ишао си лекарима у суседни град. Знам, не због неповерења, не. Нека само један од њих каже нешто, нека само обећа. То помаже често, јер нам је потребно да верујемо. Тако се лакше заборавља. Нека те ништа не подсећа на ровове.

(Девојко!

Јух, ала сџе ме уйлашили!

Има ли Шваба близу?

Та како их не би било. Тамо, иза салаша.

Шџа џи је џо у сандуку?

Жиџо за свиње.)

Ти не умеш да заборавиш. Одбаци све што те прогони. Бежи, најзад, од тога. Погледај некуд друго. Погледај самог себе. Тако, погледај се. Зашто те ниједна не би волела? Снажан си, а жене воле снажно, иако од тога пате. Да, снажан си; можеш много. Овакав? Да, такав баш... Тако, стани пред огледало. Коса ти је црна. Ноћ под облацима, каже она. А зуби као сечиво.

(„Ви се не умете насмешиџи блаџо?” ...

„Не!”)

Не као сечиво кад треба. Лице ти је словенски бледо. Можда очи због тога изгледају још тамније. Она их је упоредила са понором?... Има чудне грознице у њима, стално, као да си увек над неком дубином која је сакрила нешто за тебе драгоценост... То је било давно. И то треба одбацивати. Не? ... Добро. Али, то не можеш повратити. И да је нису убили. И да је нису стрмоглавили у јаму. Ко зна шта би до данас било. Све се мења. Мисли на нешто друго.

(Где иза салаша?

Ено џамо, видиш.

Девојко!

Молим?
 Леја си много.
 Је л?)

Због тога је она довољно пажње поклонила твојим очима. Зимус у аутобусу, кад си ишао лекару у суседни град. Мислиш да јој није било довољно удобно на кожном седишту, на задњој платформи, спрам тебе. Поред оног старца у кожуху...

„Зар је моја кућа дом за неспособне?“

Не слушај то. Неће трајати дуго. Изађи, ноћ је лепа, изађи. Иди, иди...

Почело је кад си извадио табакеру? Мислила је да си мало уображен? Зато што си табакеру отворио само једном руком?... Укресала је хитро шибицу. Захвалио си јој, са цигаретом у зубима, јер један део цигарете увек оглођеш. И понудио си је, накнадно учтив, разуме се. Насмешила се? Можда због тога да покаже млечну светлост лепих зуба? Признајеш да те је нешто чудно повукло ка тој девојци? Она је била довољно слободна.

„Ви немате много такта.“ „Ви немате много искуства са женама.“

(Много си леја, девојко.
 У Срему је досија лејих, војнице.
 Дођи предвече шамо, код њчелињака...
 Охо!)

Она је била сушта супротност теби. И по лику. Јер је њена коса необично бледа, помало златна, а лице као мрк бакар. Враћала се са скијања. Кад се насмешила поново, зуби су јој били стегнути као да је загризла заједљивост.

„Стварно, ви не умете са женама. Ви се чак не умете ни насмешити благо.“ „Не.“

А о н а д р у г а. Она пре?... Била је исто тако плава. Због рата је била на селу. То се видело. Пошао си предвече према њеној кући, иако су Немци били врло близу?... Немој мислити опет на то! Не. Боље је, кад те то тако узнемирава, да мислиш о овој другој. О в о ј и з а у т о б у с а.

„Оне су исте.“

Данило Николић, из приватне архиве

Чуће да говориш сам са собом. Смејаће ти се што разговараш са самим собом. Добро, добро. Онда иди некуд. Сви бисмо хтели да одемо тамо где је мирно, где нас ништа не подсећа, где нас ништа не раздражује. Да, онда је лакше... Не прислушкуј. Па то је твоја сестра. И твој зет, муж твоје сестре.

„Никад он неће добити инвалиду!”

Тако, хајде, не прислушкуј. Немој кроз њихову собу! Изађи кроз прозор. Тако. Добро је што си то учинио. Док се вратиш, они ће заспати. Добро је што си то учинио, иди пољем, према житу...

„Озбиљно, треба бити фин према женама. То је потребно. Треба имати искуства. Нисмо ми анђели.”

„То знам.”

„Упознајмо се већ.”

Одбаци то све. Мисли о нечем другом. Не о зету, не. Не о о н о ј у Срему. Не о о в о ј у аутобусу. Имаш ли каквих других сећања?!

Знам, она је замолила оног чичу да промене места. Тако је била уз тебе. Смешила се уз твоје раме, топло, као да је хтела да те загреје. Много си јој се допадао.

„Ако наиђе неки инвалид морате устати.”

„Зашто?”

„То је место, пише, резервисано за инвалиде.”

„Знам, али нећу устати.”

„Зашто?”

„Можда сам и ја инвалид.”

„О, ви инвалид! Немојте ме засмејавати, молим вас... Тако здрав, снажан, па инвалид!”

Чича се правио да дрема. Брци су му се лако подизали, па спуштали, а пушило му се, сигурно. А она се смешила, понављајући твоје презиме, загледана у прошлост.

Жене брзо саопште кад им се неко допада. Тада брзо постају пријатељи. Она је стварно долазила са скијања. Добро, не мисли о њој увек. Волела је, каже, блесак снега на висинама. Каже да је тада нешто пространо у човеку, иако су врхови опасни често. Неколико пута запалила ти је цигарету. Волела је, изгледа, то да ради. И ти си волео да она то ради.

„Стеснила сам Вас. Не можете десном руком ни цигарету да држите.”

„О, не, немојте бити несрећни због тога. Лева служи за цигарете. Десна је за терете.”

„Да, десна је за снажно”, шапну осмехом она.

Потребно је да се људи претварају понекад. И ти ћеш то научити. Нису сви исти. Мисли о нечем другом. Не о оном што је везано за рат. Погледај како трава блиста под месечином! Жито већ дозрева. Раж је тако висока...

„Ненадовић... Ненадовић... Боже, како је то чудно... Знам вашег стрица.”

„Страхињу?”

„Да, знам Страхињу. Много волим Страхињу.”

„Откуда, како?”

Пред аутобусом истргла је лист из џепног календара и написала своју адресу? Молила је да дођеш? Све је радила не скидајући рукавице. Зато ниси видео. А можда не би ни видео. Позвала те је да дођеш код њих.

(Војниче, илашиш ли се?

Не много. Зашто?

Има Немаца овуда ноћу. Чујеш, љуцају...

Па?

Ако те ухватиш?

Дошао сам због тебе...

Немој одмах! Пустии ме!... Причекај шу. Ту, сћани њоред оџраге. Саг ћу ја, ево... одмах.)

Не мисли... Десна је за снажно. Војниче, где си? Причекај!... Зар сам ја осуђен да издржавам инвалиде? Не мисли о томе стално. Има и других сећања. Рат је прошао, сећања су остала...

Смири ту вечиту узнемиреност у себи. Растану се мало са самим собом. Потражи нешто ван себе. Иди тамо где ћеш наћи мир. Смири се. Није скинула рукавице. Знала је зашто. Отишла је умотана снегом.

„Зар је моја кућа дом за неспособне?”

„Немој, молим те, ту је у соби.”

„О, ти ниси још заспао!”

„Хоћу нешто да вам каже, отворено, као мужу моје сестре.”

„Да чујемо, Ранко. Седи мало, брате.”

„Ја знам да тешко живите, видим... Видим да сам вам терет, али...”

„Ама, човече, шта ти то причаш. Ти си наш...”

Отишла је умотана снегом. Није све онако као што си замишљао. Али, треба да се смириш. Смислио си лепе разлоге зашто је ниси тражио, иако ти је дала адресу. Добро. Писао си јој, одмах. Мислио си да није знала о твојој руци ништа?... Лекари су казали – можда. Писмо је није уверило у то. Она је, кажеш, писала да је очекивала да ће твој рукопис бити оштар, поносан, жустар. Видиш да је одмах оценила какав си! А, то волиш! И њен осмех?... Не?... Њен смех? Да, смех је светлост душе. Треба волети ту светлост. Тражи ту светлост, она је код добрих скривена.

„На терету! Па да, није ми ваљда хранитељ!”

„Забога, чуће.”

„Ти треба лепо да му кажеш.”

„Баш си чудан. А малопре друкчије си пред њим говорио.”

„Уосталом, он ти је само брат по оцу. Много се ви Ненадовићи жените и удавате.”

Остави то, Ранко! Има и друкчијих.

(„Друже Ненадовићу, дођиће кроз неколико дана. Ваш предмет упућен је комисији.”

„Већ неколико љуша долазим.”

„Знамо, али ваш случај је нарочите врсте.”)

Она се чудила што је рукопис у писму женски, мекан, нежан у потезу. Писала ти је да ће доћи? А лекари су још увек говорили – можда. Писала је да жели да буде с тобом макар мало, један сат, један дан, једно вече, бар. Она је фино, женски дискретно, наговестила да њега не воли, да је ужас хвата у његовој близини, а мора. Зашто мора, откуд да мора, зашто? Има ствари које и она не може. Сазнао си.

Дочекао си је, у мноштву лица, на перону, неочекивано узбуђен? Поворке иглица, веома ситних, налик на оштро иње, струјале су кроз твоје вене. Осетио си да долазе и кроз десну руку. Престаће оно м о ж д а. А она је слетела, као птица, са степеница вагона, радосна, налик на изненађење.

„Не бих желела одмах у град.”

Гледао си некад, ноћу, како искри светлост у води, дрхти, путује у дубине, до дна, и враћа се. Осетио си, на перону, сјај усијаних иглица у венама, у крви. Локомотива је расипнички избацивала варнице.

„По чему сте ме познали?”

„По осмеху...”

„По осмеху?... О, па Ви већ умете са женама.”

Ишли сте сеоским друмом, између зелених трепавица ражи, а облаци су, попут падобрана, тонули за хоризонт. Нешто те је чудно повукло тој девојци?... И нешто, храбро као олуја, захвати јаблане, високо, у теби, а она је говорила кад се срце и разум боре, треба помоћи, пустити срце да надјача, очајно, и смешила се, блиско, испод, у лице, близу, страшно близу, и већ је била све, **и ти је подиже са обе руке! високо!** И загази у зелену крв ражи, високо доцветале и понесе је **на рукама**, а румен заласка бакрено склизну по свили њене хаљине и она се насмеја као да звоне милиони црвених, ужарених иглица.

„Немој, биће велики грех!”

Газио си кроз високу раж.

„Слушај, нисам ти рекла онда, у аутобусу. Имамо исто презиме...”

Гњечио си заталасане стабљике, висок, с пленом у рукама.

„Буди паметан! Ја сам ванбрачно дете твог стрица... Страхиња је мој отац...”

(Ноћ у Срему. Причекај ме, сад ћу ја. Ко љуца из њелињака? Ко љуца? Не љуцај! Ах, курво, довукла си ме овде да ме твој муж... ох, где ми је љушка? Шта ме је то ударило по руци? Проклетиа љомрчина... Враћи се, бежи, бежи одмах, њ р е в а р е н с и, то је жена некој усћаше!)

„Буди присебан, пусти ме. Имам мужа. Наш брак је модеран, али... Ох, шта ти је сад?!”

Опет лаж једне жене.

Смири се, то говори увек себи, Ранко. Заборави. Није свуда лаж.

Оставио си је у ражи? Лева рука, твоја, пронашла је десну, твоју (десна је за снажно) и стегла је, чврсто. Опет су нешто могле заједно. Десна је оне ноћи клонула... Отишао си, држећи руке високо, јер си се плашио да их нећеш дићи, ако се спусте.

„Не, зете, ниси више осуђен да издржаваш неспособне... Погледај!”

Мучило те оно кад бих могао. Врати се кући. Смири се, сад можеш све. Срце ти је било гладно од жудње да нешто можеш, а глад је увек иста.

Анекс биографије Данила Николића

- 1960.** После прве објављене књиге 1957. године, Данило Николић је направио своје ремек-дело, које је поносно гурао у колицима по Теразијама, задовољан коментарима својих пријатеља: „Дачо, срећом не личи на тебе!”
- 1961.** Наставио је да ствара, у гарсоњери у Змај Јовиној улици, али у тешким ноћним „тоалетским условима”, отежаним тиме што се сваке вечери више пута морао одазивати из клозета на позив из собе: „Далииинооо, дај вооодеее!”
- 1962.** Опхрван својом, а још више ћеркином тугом због дединог нестанка, дошао је до епохалног открића. Измислио је један покварени воз као лек против првог бола. Она је годинама чекала да га поправе, па да јој се деда врати...
- 1963.** У овом периоду свога живота, служио је углавном као превозно средство ћерки Лидији, која је посматрала свет са висине док ју је он носио око врата, „на кркаче”, односно „ково вата”...
- 1964.** Читаве јесени радосно је по парку с ћерком скупљао кестење, а на прагу зиме и оно које је, иначе несклон подвалама, сам подметнуо, не би ли продужио њено усхићење...
- 1965.** Носећи је у сутон узбрдо на рукама од пристаништа у Старом Сланкамену, ка кући жениних родитеља, измислио је једну *пошкovanу жабу, муву без љаве, децу великој цвећи и њешлову злашну љречку*...
- 1966.** По повратку са службеног пута, вадио је из црвеног дечјег карираног коферчића охридске бисере и шкољке, држаче за оловке и љуљашке за птице...
- 1967.** Није пропуштао ниједан плусак ни вејавицу, а да не буде с ћерком у шетњи. При већим налетима ветра, загртао ју је пешевима свог дугог зимског капута.
- 1968.** Током зимског распуста, дању је спасавао промрзле птичице у завејаном Преддвору у Словенији, а ноћу читао *Приче њаршизанке* – лектуру за II разред основне школе...
- 1969.** Једног дана је отишао од куће, у старој *шкоди* препуној књига, али је често, на ћеркин позив, у глуво доба ноћи, прескакао зидове туђих дворишта да би поново дошао...
- 1970.** Радио као тренер у разним спортским дисциплинама – санкање, скијање, пливање, пецање, вожња бициклом, падање са труле лијане...
- 1971.** Уместо на скијама, спуштао се низ залеђене словеначке падине на сопственој задњици, а при повратку у Београд носио повређену ћерку, тешку 11 година, на рукама од хотела „Парк” на Бледу до љубљанске железничке станице.
- 1972.** Као подстанар, отворио на крову једне куће на периферији Београда *ојсервајшорију, звездарницу и високу музикарницу*, без струје и намештаја, уз помоћ свећа и транзистора, писаће машине и војничког лежаја.
- 1973.** У олујним ноћима, силазио у „Дантеов пакао” да „грешнице” огрће јакнама и џемперима, у дубровачкој дискотеци *Тезеј*...
- 1974.** Уплаћивао ћерки измишљене хонораре на лажне рачуне, поводом њеног тобожњег хонорарног рада за Радио Београд на прикупљању података из енциклопедије.
- 1975.** Захваљујући једној јединици пред крај школске године, за пар месеци научио уз ћерку све што није појма имао из историје.
- 1976.** Издавао усмена лажна оправдања изостанак са часова у Осмој београдској гимназији.
- 1977.** Брижљиво радио на прикупљању података за „портрет грешнице из XVI века”, уз помоћ ћерке која му је служила као модел.

1978. Опет уз њену помоћ, још једном матурирао, из српскохрватског језика и књижевности, на тему „Јама” Ивана Горана Ковачића.
1979. Под пуним наоружањем, због сумње да су ћерка и њен колега са факултета, „битанга и принцеза”, одмаглили у правцу Хвара, упућен у Панчево ради обрачуна са његовом породицом...
1980. У знак извињења због неспоразума, плаћао неким члановима те породице кафанске рачуне „Под липом”, а неке угошћавао у Крчедину „циганским уштипцима”.
1981. Трагао ноћу за ћерком и њеним колегиницама по сплавовима на Ади Циганлији, а при повратку и за својим аутомобилом...
1982. Поучен сличним искуствима, углавном боравио код куће, иако му је од стране бивше супруге издато наређење да „обилази станове непознатих мушкараца” у потрази за ћерком.
1983. Учествовао у спремању дипломског испита на светској књижевности у Нишкој бањи током зиме, а у Јевремовој 10 на Дорћолу током лета...
1984. Током својих одсуствовања из Београда, издавао ћерки писмена упутства за коришћење свог стана „у случају доласка оних које нико не треба да примети”.
1985. Радио, по позиву, обично око поноћи, у Албанској 19, на убијању бубашваба од којих му ћерка има фобију...
1986. Финансирао неколико ћеркиних „студијских боравака” у Словенији, где је радила на проучавању понашања „Чарапана” у туђини.
1987. Док је морао и могао, правио се да не зна да му се ћерка тајно удала у Љубљани за Крушевљанина Зорана Новаковића...
1988. Боравио 16 дана у щубљанском једнособном „апартману”, спавајући на тераси, а по позиву једномесечне унукe Ане улазио да заврти „Луцифера” изнад кревета...
1989. Свакодневно виђан под прозором Анине болничке собе, на Институту за мајку и дете у Београду, како баца свој шешир у вис и скаче са клупе, не би ли је засмејао...
1990. Постао медицински феномен пошто је откривено да је ОН родио унуку Ану, јер је она, на мајчино питање „Ко те родио?”, спремно одговорила: „Деда!”
1991. Боравио по први пут три дана сâм са трогодишњом Аном у Крчедину на Дунаву. Својеручно израдио љуљашку са које се лако

Фото: Мирослав Предојевић

- пада и претестерисао кокосов орах који се тешко сече.
1992. Услед реуматизма, постао по Анином мишљењу поприлично „непроходан”, али зато, захваљујући њој, беспрекорно нашминкан и опегланог „беланцета” на глави!
1993. На позивници за промоцију ћеркине књиге *Бићи ничији*, проглашен за почасну Кладу од стране свог Ивера!
1994. На основу Анине ручно израђене мапе, успео да пронађе кућу у Сутомору, у којој је боравила, и види усвојено штене Шарка!
1995. Пошто је, накнадно, изјавио да „обожава промене”, уступио свој мали дом унуци, ћерки и болесном зету, и кренуо на своје вишегодишње ходочашће по београдским подстанарским становима...
1996. Тек оперисан, кретао се на штакама по снегу и леду у правцу Калемегдана дању – да му Ана прави друштво док јој мајка ради... Седео обучен у свом стану ноћу или рано изјутра у дворишту под ћеркиним прозором – у ишчекивању лоших вести о зету Зорану... Дочекао их.
1997. Правио мелеме за неизлечиве ране.
1998. Често виђан у чамцу, на спрудовима или Дунаву са буљуком „врискалица”, псом, шатором, штаповима за пецање, лоптама, перајима, змајевима...
1999. Под кишом бомби, возио Ану и Лидију до мађарске границе и правио три месеца друштво кокерки Мази у њиховом одсуству.

- 2000.** Утучен, изјавио: „Нисам срећан што те свуда представљају само као ћерку Данила Николића. Бићу срећан онога дана кад за мене буду рекли: 'Ово је отац Лидије Николић!'”
- 2001.** Све своје награде дао за поправку ћеркиних поломљених прозора наспрам џамије, селидбе и реновирање туђих станова, болнице и лекове, читуље и сахране, избеглице са Косова...
- 2002.** Огртао ћерку својим капутом, изводећи је у спаваћници из подземља једне београдске болнице, након операције...
- 2003.** Све своје хонораре списао на клизаљке и пераја, вокмене и дискмене...
- 2004.** У цик зоре, јурио по унукином наређењу у Пионирски град ради примопредаје прцовљка по имену Цеси, коју је усвојио под принудом.
- 2005.** Више месеци водио пса Луњу, болесног од епилепсије, на „терапију” у Крчедин... Узлуд.
- 2006.** Пред операцију, у 80-ој години, изразио решеност да се, као и до сада, „бори до последњег даха (оног отпозади)!”
- 2007.** Поучен сопственим књижевним искуством, давао ћерки овакве савете: „Што се писања тиче, чекаћеш само 70 година да те примете – после ће све бити у реду!”
- 2008.** На једвите јаде успео да се избори за националну пензију уз помоћ које финансира

студије заштите животне средине, а све због једне реченице: „Тако је мени мој деда...”

- 2009.** Већи део године борави на Дунаву где будно пази на керушу Вини, тако да му ништа не може промаћи, осим да у стомаку носи 10 кучића!
- 2010.** Успео да поврати вид на једно око, што му је поново омогућило да спази галеба на другој обали Дунава и да постане по други пут добитник возачке дозволе.
- 2011.** На ћеркино питање што ништа више не пише, дао кратку изјаву: „Не удем...”
- 2012.** Изнервиран њеним успесима на књижевном плану, доказао да ипак уме, састављајући „Списак будућих покојника”...
- 2013.** Таман кад се понадао да је прегрмео сва школовања, унука му је збрисала у Немачку на мастер студије!
- 2014.** Најзад је видео неке вајде од родитељства, јер је захваљујући ћерки, предао издавачу рукопис нове књиге „Једна упорна успомена” – у електронској форми!
- 2015.** Финансирао унукино „јахање на носорогу” на афричком сафарију у Танзанији.
- 2016.** У болници, док је још могао да види, говорио сваки дан ћерки Лидији: „Седи само да те гледам...” Није рекао оно што је давно написао: „Ја, ко ће мене највише жалити, знам.”

Лидија Николић

Данило Николић, Слађана Илић и Марко Негих, из приватне архиве

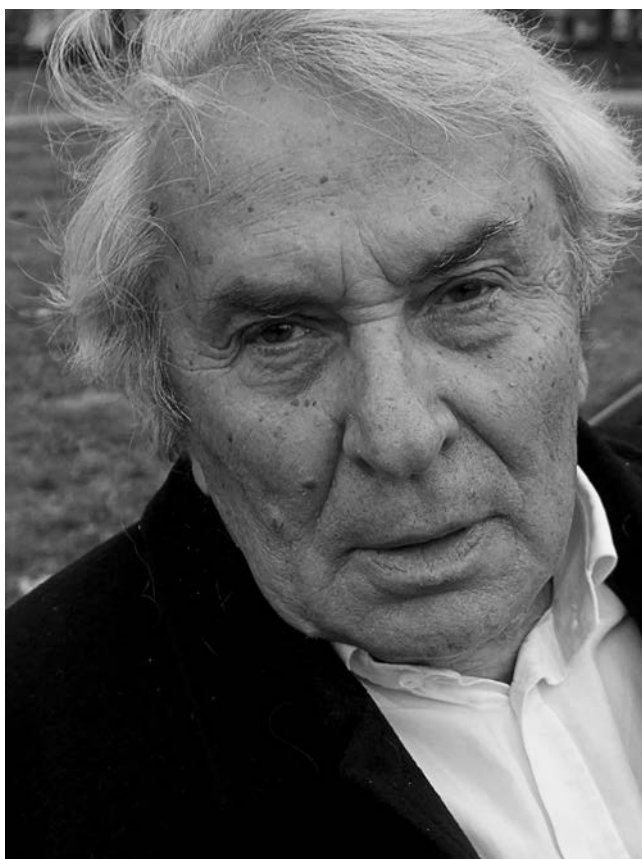
Милисав Савић

ПРИЧА О ОСТАРЕЛОМ КОСОВСКОМ ВИТЕЗУ

Из рукописа „*Terra Rascia*”

Четири места у књизи „Путопис кроз Босну, Србију, Бугарску и Румелију” Бенедикта Курипешића инспирисала су ме за причу која следи. Путопис, писан на немачком, настао је 1530, а објављен је наредне године. Бенедикт Курипешић био је преводилац за латински у аустријској делегацији која се упутила у Цариград да преговара о миру после победоносних турских похода северно од Саве и Дунава. Са својим словеначким одлично се споразумевао са Хрватима, Србима и нашим потурицама, нешто теже са Бугарима. Бројна делегација од 36 чланова, 12 су сачињавали послугу, кренула је из Љубљане августа 1530, а вратила се у фебруару идуће године.

Прво место односи се на запис од уторка 20. септембра 1530. Тог дана делегација је кренула из Нове Вароши, јахала дуго лепом пољаном (путописац не наводи њен назив, реч је о Пештерској висоравни), прешла је реку Увац, вероватно неколико километара ниже од данашње Сјенице, и одатле се попела на „велико брдо”. Курипешић му такође не наводи име, супротно својој навици да бележи називе већине локалитета. Одатле се видело море, пише он, Дубровник, Цариград у Румелији, Смедерево и Босна на 50 миља далеко. Које је то брдо? Са тог брда, пише даље Курипешић, преговарачки караван спустио се реком Људском према Новом Пазару. Река Људска извире испод Бојовог брда, другог највисочијег врха планине Голије (1748 м), оближњи Јанков камен висок је 1833 м. И са једног и другог врха пружа се у ведром дану (а вероватно је тај септембарски био такав) поглед према Копаонику, Шумадији, Рогозни, Шари, Хајли, Дурмитору, босанским планинама. Одатле је немогуће видети Смедерево, немогуће је видети и море и Ду-

Милисав Савић, из приватне архиве

бровник, а да не говоримо о Цариграду, до којег је требало готово још месец дана јахања. Курипешић измишља, очигледно је. Што иначе није својствено његовом штуром и документованом причању. Ваљда из тог разлога он и не наводи име тог врха с којег се види, по њему, читаво Балканско полуострвце. За сваки случај: јер ако би навео име, неко од читалаца који би се нашао на истом путу, могао је да га оповргне (а таквих је било, јер ће Курипешићев путопис убрзо постати обавезни водич за све дипломате и трговце који су тим

правцем из Босне одлазили за Цариград). Под условом да се попео на Бојово брдо или Јанков камен. А нико није имао разлога да се на њих, козјим стазама, пење. Било би то губљење времена. Свакоме се журило да што пре стигне до првог коначишта у Новом Пазару, двадесетак километара даље. Још више им се журило на повратку из Цариграда.

Био сам на Јанковом камену, 2. августа 2021. До њега се лако стиже. Асфалтни пут Ивањица – Нови Пазар води ниже двеста местара од врха. И до самог врха може се аутомобилом, макадамом. На врху војна радарска база. На неколико места табла са упозорењем да је подручје у зони високог зрачења. Около војних шатора ливаде са расцветаном хајдучком травом.

Два дана касније покушао сам да стигнем до врха Бојвог брда. Пут, стрм и излокан од бујица моја слабачка „панда” није могла да савлада. Испод врха су пасла стада говеда, које су чували дечкић и девојчица. Упутили су ме на заобилазни пут, али ни он није био бољи. Пешке да идем, нисам се усуђивао. Дан је био врео, чак се и ту температура ближила 30. подеоку.

На том месту, или у његовој близини, Курипешићу се учинило да је срце земље Босне, којој, по њему, припадају и ови крајеви. Није он видео море, али га је слутио, чуо његове таласе иза високог Дурмитора. И слутио је зидине славног града Дубровника, који је вероватно знао само из прича и књига. Курипешићу је за то путовање требала чворна тачка. И он ју је нашао на голијским врху. Тачка која је показивала да је свет око ње ипак надхват руке, у неком реду, и да нуди наду да се може стићи тамо где се запутило и још више да се отуда може вратити.

Са тог врха, у чијем подножју су се ту и тамо видела слабо насељена хришћанска села, са сељацима изложеним непрестаним турским зулумима, пружао се поглед који је нудио наду да постоје нека лепша и боља места за живљење. Бар ја тако тумачим Курипешићеву измишљотину. Свако истинско приповедање лети на крилима маште. Па и путописно. Јер путовање није ништа друго него покушај да се реализују снови.

Па и сам сам се, додуше више фиктивно, пео на слична брда. Све са надом да ћу угледати драга места, и она која сам походио и она која нисам. И да ће се ту прохладни, суморни дан претворити у сунчани. Уз утешну мисао да овај свет није без наде.

Друго место у Курипешићевом путопису тиче се приче о Косовском боју, коју је путописац чуо у пролазу кроз Косово поље. Курипешић је тако био један од првих записавача мита о Косовском боју, са његовим главним јунаком Милошем Кобиловићем. У Приштини, у близини Муратовог турбета, дана 24. септембра Курипешић бележи шта се пре 140 година збило у боју на Косову, о чему је, вели, у историји већ записано. У историји, свакако, није било, а и ако јесте, тешко је Курипешић до тих записа могао доћи; можда је Словенац под историјом мислио на народну песму, јер се о јунаштву Кобиловића, како каже, много пева код Хрвата и у „оним (Курипешићевим) крајевима”. И заиста његова прича не разликује се од оних из епских песама, од најстаријих па све до Вукових. Сем у једном детаљу: Милош Кобиловић је старац. Јесте, њега су код кнеза опањкали млађи витезови, оптуживши га да шурује с Турцима. Али старом витезу најтеже пада што га Кнез (Курипешић не наводи Лазарово име) није позвао на вечеру уочи боја, већ га је оставио да чека испред табора. Остарели јунак каже Кнезу, у прекорном обраћању, да ће он сутра доказати своју верну службу и учинити оно што витезови који су седели за Кнежевим столом неће. Следи оно што знамо из песама. Курипешићева верзија о томе како је Милош доспео до султана сасвим је уверљива. Нико из султанове пратње, па ни сам Султан, и не помишља да остарели јунак може да га убије.

Као што врло тешко прихвата младиће, стављајући им до знања да треба много да се помуче или да их прати срећа да би га освојили и у њему се осећали као код куће, свет се сасвим лако отарасује старца, шаљући им поруке да су сувишни и непотребни. Старцима није место за трпезом, већ напољу, испред врата, или у запећку, где могу да се заложу остацима хране са главне трпезе и подгреју озебле прсте. Срећни су они којима се не стави погача на главу, на коју следи ударац секиром.

Курипешић је тада, на Косову, имао 40 година. Младост му је измицала, а старост му је дувала за вратом. Мора да му је прича о остарелом витезу била блиска. Уосталом, у преговарачком тиму његова улога је била безначајна. А да је, ерудитном хуманситу, била и већа, можда се делегација не би вратила необављеног посла.

И мени је, док ово пишем, близак остарели Милош Кобиловић! Већ одавно ме не примају за главну трпезу. И готово ми, као Милошу, не признају никакве заслуге у било чему, а поготово у

мојим покушајима да се овај свет доведе у ред и побољша! Шта се мота овај чича овде, рекла ми је, има томе десетак година, лепушката клинка на скијашкој стази на Копаонику.

Народна песма слави младе јунаке, али по времену је благонаклона према старцима. Најпознатији од њих је Јован Косовац. Створио га је босански сакупљач народних песама Богољуб Петрановић. У истоименој песми, која је вероватно Петрановићева креација, срећемо главног јунака на Косову, сивом, тмурном, по којем је попанула тама. (Шета што Курипеша не каже како је изгледало Косово!) Не видимо га, али чујемо топот његовог ћоповаг коња. Јована Косовца у причу уводи Секула Бановић, посткосовски јунак, сестрић још чувенијег јунака Јанка Хуњадија. Секула је у магловитом Косову набасао на промрзлог ђеда на коњу који храмље на три ноге. Вероватно би га мимоишао да није запазио златно перо на ђедовој капи. За тим пером помамио се Секула. Слути се како је Секула прошао: промрзли ђедо преобразио се у младића, а његов коњ се од ћопавог претворио у помамног. Секула се од расрђеног ђеда спасио тиме што је рекао да је сестрић Јанка Хуњадија. Не треба на крвавом и светом Косову приметити кавге са старцима.

У знак дивљења према јунаштву остарелог и одбаченог витеза, Курипеша каже да су захваљујући Милошевом чину Срби победили Турке. Неистинито, али звучи лепо. И слаже се са основним тоном Курипешине приче. Милошеву жртву требало је окупити.

Оној јапи-скијашијици на Копаонику сам одбрусио. Као дрчни чича. Псовком. Морао сам. Иако је то вероватно није дотакло. Мада сам се хвалио пријатељима да сам јој ставио до знања да овај чича није за бацање. Моја прича, иако звучи лепо, ипак је јадна. Најгоре је што нити знам кнеза који ме не прима за вечеру, а нити има чадора са султаном.

На повратку из Цариграда, у месецу јануару, у Новом Пазару, Курипеша је преноћио – тиме прелазимо на треће место – код, како каже, старе добре Српкиње. Код које су преноћили и при одласку за Цариград. Мада тај податак раније није забележио.

И то је све.

Остајемо ускраћени за многе податке: име Српкиње, где је живела, да ли је поседовала хан, да ли је код ње преноћила цела делегација или само део, да ли је била млада итд.

Додуше, Курипеша ретко именује особе које је сусрео на путу, поготово обичне, незнатне. Имена река, планина, вароши – да! Имена ових првих, малог и непознатог света, не трају дуго, топографски појмови да!

Не треба се љутити на Курипеша што се није комплетније и пристojније одужио Српкињи која му је понудила топло скровиште у хладном јануарском дану. (Један други путописац, стотинак године касније, жалиће се на страшну студен коју је претрпео у Новом Пазару.) Уколико је Курипеша и могао, с обзиром на околности у којима је записивао своје путописне белешке. При свећи, вероватно на колону.

Курипеша је био свестан – бар ја тако тумачим – белина у тексту. Те белине – поље које очекује знатижељног, проницљивог читаоца – често говоре више од текста. Јер текст је, поготово документарни, коначан, белине нуде бесконачност. У белинама се гнезди права прича.

Повратак у Љубљану, Курипеша је завршио маестрално. Кратком реченицом којој се нема шта ни одузети ни додати. Хвала Богу, што су пристигли.

Ако се тумачи буквално, та реченица се може схватити као захвалност Богу што се делегација после опасног и напорног пута вратила жива и здрава. Ја сматрам да је то захвалност Богу што је Курипеша успео да заврши своју причу. Лако је започети причу, али тешко је завршити. О томе сведоче и многи писци: сви су се радовали кад би окончали свој рукопис. Многи, знамо, такве радосне тренутке нису дочекали. Па чак и кад су ставили тачку после својих реченица. Траљави завршеци прича све упропашћују.

Курипеша је вероватно доживео да види свој дневник штампан. Те исте године, или наредне, умро је! Смрт, физичку, није могао да избегне – ма колико се захваљивао Богу, али је он са својом причом наставио и даље да живи. Управо захваљујући том истом Богу који му је одузео земни живот.

Лидија Николић

Кутија пуна радости

Одломци из рукописа

Лидија Николић, фото: Живко Николић

*

Кад сам им најзад рекла да немају више потребе да ме лажу, одвео ме је први пут на врх Вождовца једног петка у сумрак... Изашла сам из кола, а пре- да мном су се, унедоглед, пружале ливаде, њиве и баште...

Са четвртог спрата попели смо се стрмим степеништем на кров... Бескрајно небо, прве звезде и светиљке у ноћи...

Откључао је врата... Лелујави пламен свеће осветлио је полупразну собу, испуњену музиком са малог транзистора...

Крај њега је, на хоклици, стајао тањир са послужењем за мене... Прашка шунка, качкавал, крастав-

чићи... И сокић Двојни Ц... Уз то, нови примерци малих флашица са пићима, које сам у то време скупљала...

У писаћој машини лист хартије...

Добро дошла у моју ојсервајторију, звездарницу и високу музикарницу!!!

Спавала сам на војничком кревету, он на поду покрај мене... Смејали смо се, по стоти пут, његовим доживљајима из војске... Сими воднику, који свако наређење завршава речима: „Јебо вас драги Бог!“ Бати „Марамијандеру“ који није био на обуци кад су учили извиђање, па је, по Даниловом наговору, овако извештавао о стању на терену:

„На задатку осматрања терена примећено је *не-иријашељско мајаре* како управо прелази пут!“

„Какво, бре, непријатељско магаре, магарчино једна! Трчећим кораком овамо, јебо те драги Бог!“

Наше извиђање терена почело је ујутру... На велику кровну терасу изашли смо тако што смо прекорачили преко ниског прозора... Са обе стране наше звездарнице, још по једна истоветна кућица... Из једне извирује луцкаста девојка са великим округлим наочарима... Татина комшиница, сликарка... Завирујем кроз прозор и видим – кућа јој је пуна играчака! А нема децу... То је зато, објашњава ми тата, што ради у Малом позоришту... Прави лутке за децје представе...

Нисам је препознала у оној времешној госпођи која ми је пришла, скрхана, у капели... Данас чувена сликарка, морала је да ми се представи:

„Лидија... Ја сам Милена Ничева...“

*

Од тада, на летовања и зимовања одлазимо сами... Шаљемо разгледнице...

Драга моја бакице!

Ја и шаша смо добро и здраво. Дивно смо љубовали до Бледа. Овде на језеру је дивно! Храна је одлична.

По језеру љубављу лабудови, јер један део није за-леђен.

Пре неколико дана смо поседали дворац на високој сцени, који је сада Музеј.

Санкамо се, скијамо и сличујемо по језеру. Често правимо излете и шетимо се по боровим шумама.

Много те воли Лили

*

Честитку, без адресе, уручујем му лично...

Мом драгом шаши

Срећну Нову 1973. годину

жели Лули

И била је срећна... Најзад је добио станчић, у Јевремовој; преселио у њега и баку из њеног дворишног собичка; купио стару виноградарску кућицу у Крчедину, крај Дунава... У комшилуку су већ били и пријатељи писци и риболовци: Младен Марков, Стева Раичковић, Павле Кићевац, Чеда Брашанац...

*

Од два собичка у крчединској кућици без струје и воде, са земљаним подом и сламнатим кровом, једна је била моја... Са свим правима уређења по сопственој вољи, што је значило облепљивање зидова постерима омиљених певача из оног доба...

Бале се зезао да га је страх да тамо спава сам окружен свим тим „гелиптерима"... А мене је, кад бих тамо ноћила, стварно било страх тмине и тишине... Па бих, кад легнемо, довикивала тати:

„Јао, бре, ћале... Ја не могу да спавам у овом мрклом мраку..."

„Ништа не брини... Сад ћу ја да упалим батеријску лампу..."

Смирим се ја на неко време, а кад он почне да хрче, ја опет завапим:

„Тааааа! Колико дуго ова батерија може да гори?"

„Ааааа... Ужаааасно дуго!", мрмља он кроз сан.

*

Та срећна седамдесет трећа година крунисана је нашим летовањем у Дубровнику... Описао га је давно у причи „Лаки дани на Лападу", али ја имам нека своја сећања на те „лаке дане"...

Као да и сад чујем врисак из дворишта тетка Анкицине куће, код које смо проводили те незаборавне дане лета... Бале је, при повратку с плаже, хтео да окачи купаће гаће да се суше на сунцу... Међутим, и поред „забране кретања", грешком (да ли баш грешком?), попео се на терасицу одакле се, скривена међу циновским хортензијама, могла видети кућна тзв. „најлон плажа"... А на њој су се гошће сунчале – кроз голе! У том тренутку, тамо су се затекле тетка Анкицина рођака Свјетлана (22 године) и тета Мила (222 године!).

И сад видим како се, уз много „пардона", ћале враћа пред кућу, где је под лозом већ постављен сто за ручак... Гледам га како покушава да се прави фин, те чека да се остали запричају не би ли умочио комад хлеба у софт од салате... (Омиљена активност у којој га је мама увек спречавала позивањем на бонтон и слично...) И таман кад је мислио да ће остати непримећен, чујеш тетка Анкицу, којој ништа не може да промакне: „Умочите, госпар Данило, само Ви слободно умочите..."

*

Кућу поред мора, у Дубровнику, тетка Анкица је делила са Медаковићима... Предвече, уважени госпар Дејан и госпар Данило свакодневно крећу у своју обавезну шетњу... Излазе на обалу, иду поред мора, уском стазом кроз камењар, према, у то време, пустом Бабином Куку... Тобоже воде интелектуалне разговоре о уметности, а у ствари загледају купачице које скачу са стена или мола, и коментаришу, не одустајући од персирања:

„Погледајте, молим Вас, ону терлу, госпар Дејане!"

„Уметничко дело, госпар Данило!"

„Немица?"

„Швеђанка..."

Када и последња оде с плаже, они настављају своје учене анализе и критике свега и свачега... Пред растанак, госпар Дејан закључује:

„Да, да... Ми смо стари гневни људи..."

*

У цик зоре, мој тата већ заузима своје уобичајено место на молу пред кућом, са штапом за пецање... Нешто касније, маше пливачу који се упутио ка острву Лопуд...

„Добро јутро, госпар Дејане!"

„Добро вам јутро, госпар Данило!"

То се понавља данима, све док једног јутра поздрав није био узвраћен. Тек при повратку, госпар Дејан се огласио већ из даљине:

„Опростите, госпар Данило! Ја вас јутрос уопште нисам поздравио!"

„Ништа не мари... Ја сам се ионако већ овде претворио у споменик!"

*

Једног дана, због превелике жеге, „споменик" се преселио на клупу у хладу палми на обали, на којој је обично седела ташта госпар Дејана... Он промоли главу кроз капију, те видевши згурену прилику, са великим сламним шеширом, повика:

„Мама! Ручак је готов! Изволите!"

„Хвала!”, одврати прилика, осврнувши се.
Извињењима и смеху није било краја данима...

*

Пред залазак сунца, тетка Анкица износи последњу кафу на обалу, припаљује цигарету и каже:
„Красан дан... Море је красно... А где су нам деца?”

Стари њевни људи се згледају у недоумици... Тих дана, госпар Дејанов син Павле, будући славни диригент, постао је власник гуменог чамца за двоје, у који се тог поподнева натрпало – нас дванаесторо!

Као и увек шеретски осмехнут, мој отац упире прстом ка Гружу на другој обали, где се Дубровачка Ријека улива у море, и каже:

„Видите ли ону наранцасту гачку тамо у даљини, госпа Анкице? Ето, тамо су наша деца! Зар то није *красно*?”

„Ајме мени!!!”, узвикује тетка Анкица љутито, јер се на том потезу Јадрана ништа иначе не догађа без њеног знања и дозволе...

*

Разгледница коју сам послала баки са летовања из Дубровника наредне, 1974. године...

Тог лета, тата је повео у Дубровник и свог доброг пријатеља, Слободана Ракитића, а ја своју најбољу другарицу Ружицу...

Током читавог живота, имао је, сваких неколико година, понеког нераздвајног пријатеља, махом писца, с којим је свакодневно шетао или одлазио на реку... Прво је то, у младости, био Стеван Раичковић, с којим је вечери проводио у Кнез Михаиловој, а у старости на клупи пред „Славијом”... Потом Младен Марков, друг из чамца, кога је деценијама касније заменио Михајло Пантић... Са чика Тонијем, заборављеним писцем „Малог пирата”, гледао

је обавезно све преносе фудбалских утакмица ОФК Београда, а са Бранком Ђурђуловим је увече шетао по Ташмајдану... У позним годинама, проводио је преподнева, на кеју крај Дунава, са професором Распоповићем или на клупи пред кућом са старим пријатељем Марком Недићем... С њима је водио свакодневно и разговоре преко телефона, као и са Радивојем Микићем, Цером и Белим...

Седамдесетих година, тај нераздвајни друг био је, дакле, тада млади и још не тако познат, песник Ракитић...

И док смо моја другарица и ја вршљале по диско-текама, камповима и терасама хотела, јадни Слободан, који је у то време тек прешао тридесету, проводио је свако вече у шетњама са својим доста старијим пријатељем...

Једног поподнева, седећи на клупи на обали и гледајући мене и Ружицу како се брчкамо у мору, он уздахну и рече:

„Ех... Што ја сад немам петнаест година... па да се заљубљујем у вас... и да вам пишем песме...”

Тата га на то тако ошину погледом, да он посрамљен поцрвене и заћута...

*

Због наслова мени непознатог есеја који проналазим, помишљам да је грешком доспео у кутију успомена на мене и Ану...

Чуди ме избор теме, нејасна ми је сврха настанка текста, непознат ми је разлог његовог необјављивања...

Онда ми поглед пада на реченицу исписану татиним нечитким рукописом...

Писано за Лидију, IV разред ђимназије, 1978. О, Боже!!!

Хамлетов општељудски значај и карактер

Сва искушења која могу задесити једно људско биће сручила су се на данског краљевића Хамлета. Природа тих искушења је двојака: једна долазе споља, против воље и настојања главног јунака Шекспирове трагедије, а друга су плод његових хтења, његових размишљања, његове свести. Он их сам тражи, сам у њих понире и пати.

Све, или готово све што постоји у животу, а служи за испитивање понашања једног човека, за одређивање његовог карактера, нашло се у овом Шек-

спировом делу. Пред младим данским принцем искрсла су велика и тешка питања живота, љубави и смрти. Јавиле су се велике и тешке сумње, сакрили докази и побуде. Тамо где је живео – на двору и у раскоши – све би требало да буде сјајно, спокојно, мирно и чисто. Међутим, све је супротно од тога: ништа није чисто у моралном смислу, ништа није спокојно у психолошком погледу, ништа није мирно у дворанама, ходницима и собама замка у Елсинору.

Неке спољне ознаке и одлике наводе нас да помислимо друкчије. По добу живота, по спољном изгледу, по лепоти лица и чела, по образовању, одећи и друштву, Хамлет би требало да је уравнотежен млад човек, принц коме је све под руком, коме се свет отвара као бисерна шкољка, а жеље испуњавају као пчели која се нашла на цветном пространству.

Ништа од свега тога. Хамлет је човек који пати, кога раздиру тешке сумње, који се лишава велике драгоцености – љубави, и кога су лишили нормалног ума.

Која су то велика, мучна питања, која су то искушења замрачила ум сину данског краља?

Хамлету је отац на мучки начин убијен.

Мајка је у томе учествовала и одмах се удала за свог девера, Хамлетовог стрица. Дакле, за брата Хамлетовог оца.

Хамлет има велику љубав, Офелију, али је та веза затрована односима на двору. Њен отац је краљев доушник, министар полиције, човек нечисте савести. Заједно са краљем он увлачи Офелију у игру око данског принца који сумња.

Дух Хамлетовог оца – дух сумње – лута пустим бедемима Елсинора и тражи освету.

Хамлет мора да крије своју сумњу, док не прикупи доказе, док се не увери.

Хамлет мора да буде опрезан према свима, па и према својим друговима и најприснијим пријатељима.

Он је доведен до лудила.

Он мора да г л у м и лудило.

Одатле почиње и ту се завршава величина Хамлетовог карактера, његова чврстина и истрајност у бурама које харају његовом душом. Потребна је огромна снага карактера, снага воље и моралне истрајности да се не подлегне тренутним расположењима, сумњама и закључцима. Потребна је изузетна, чврста свест да се истраје, да се иде до несумњивих доказа и решења, да се превладају све дилеме, да се одвагају свако ЗА и свако ПРОТИВ.

Он сумња да му отац није умро природном смрћу. Да су ту смрт изазвали његов стриц, сада очих, и његова мајка. Али, он не иде нагло, не прихвата сумњу као извесност, као нешто што је сигурно. Он испитује сваку појединост, сваку чињеницу која му потврђује ту сумњу. Он би то испитивање обавио и кад би оно рушило његове сумње.

Карактер овог младог и несрећног принца испољио се у својој величини и тамо где слабије природе лако поклекну: у љубави. У љубави према мајци, у љубави према Офелији. Хамлет не затвара очи ни пред чим. Па ни пред могућношћу да вољено биће,

као што је то увек мајка, може бити саучесник у злочину. Хамлет је приметио да га прате, да је нежна и лепа Офелија увучена против своје воље у игру око њега, и љубав према њој не затамњује његов поглед.

Онај кога раздиру тешке сумње не личи, нити се понаша као нормалан човек. Зато Хамлет и личи на оног коме је начет ум. Краљ-убица, и краљица, саучесник, заједно са Полонијем, не знају сигурно шта је са Хамлетом, хтели би да испитају да није разлог његовог лудила оно што они крију, што нико други не зна.

Хамлет води скривени рат са самим собом, са својим сумњама и моралним дилемама, са дворском кликом, са могућностима између многих јесте и многих није, сведо доласка путујуће позоришне дружине, за коју ће подесити сцену убијања краља – глумца, сличну сцени која се одиграла за време убиства његовог оца. Онако како му је саопштио Дух.

Хамлет је високо морана личност. Он је то, пре свега, по својим начелима и поступцима који се на тим начелима темеље. Он прихвата сумњу коју му је дошапнуо његов дух, његова свест. Јер, дух Хамлетовог оца није ништа друго до сама свест младог данског краљевића. Међутим, иако прихвата сумњу, он не прихвата одмах њене захтеве. Њени захтеви су жестоки, без обзира што су оправдани. Тек кад прибави доказе који сумњу потврђују, Хамлет почиње да дела.

Бити раздиран толиким сумњама – да ли му је отац убијен, да ли је мајка у томе учествовала, да ли је Офелија према њему искрена, да ли треба да изврши освету – бити свим тим раздиран а поступати крајње разумно и морално, одиста је знак великог карактера и велике воље.

Хамлет је на двору у Данској проглашен за лудог. Кад се боље прочита ова Шекспирова трагедија види се да су, у суштини, сви други око њега луди. То јест, ненормални, неприродни. То јест, захваћени болесном борбом за влашћу, за почастима, за телесним задовољствима. Луди принц је, у ствари, жижга савести краљевине у којој је нешто труло. Привидно лудило младића у коме се тамне и светле стране разума рву без престанка само је други израз за његово јасно поимање правог стања.

Отуда и његов виши и шири значај од оног који обично имају многи јунаци књижевних дела. Отуда се Хамлет и ставља на прво место књижевних личности чије су размере огромне. Отуда тако много расправа и студија о данском принцу.

Хамлет је човек који је живео и који ће живети у сваком док траје писана реч. Хамлет је личност

у чијим се цртама налазе и налазиће се многе црте човека јучерашњице и човека данашњице. Он сједињује у себи особине младића, чиста срца, интелектуалца који сумња и коме ниједан доказ није одвећ довољан, пријатеља који је поверљив и који се не поверава увек, сина који воли и који љубав према онима које воли мери најосетљивијим теразијама, поступајући са осећањем правде и објективности. Он је човек од акције, али сваком свом подухвату ставља, као препреке, морално питање о оправданости чина који намерава да предузме. Он је човек побуне.

Он је побуњеник против сваког неприродног стања, против сваког неправедног поступка, против сваког насиља. Он је оличење моралне лепоте.

Јашо сећања, 1979, туш на папиру

*

Ипак сам му се за овај сјајан рад, кога се уопште не сећам, некако „одужила” неколико година касније... Додуше, на начин који је имао непредвидљиве и не баш задовољавајуће последице...

За причу „Проветравање владара”, у истоименој књизи, био му је потребан дневник средњошколке... „Наручио” га је од мене, сматрајући да ћу ја то лакше и вештије написати него он...

Написала сам... Односно преписала из свог дневника...

Био је задовољан... Али је то задовољство било кратког века... По изласку књиге из штампе, освајано је врло повољан приказ, у којем, на његову жалост, критичар на крају каже:

„Данило Николић нас понекад задиви рефлексивом: Да ли синокојно трајемо само уроњени у немогућности, као јоничи срца навикнути на време у коме је чекање једина извесност?”

Од читаве књиге, цитира само – мој текст!

Подстакнута тиме, унела сам део тог дневника у своју прву књигу за одрасле, „Бити ничији”, неколико година касније...

По објављивању, а након читања, један мој колега ми каже:

„Надам се да нико осим мене неће приметити да си мало крала од Данила...”

*

Писмо, окружено нацртаним црвеним срцима и залепљеним сувим цветићима, послато у Нишку Бању у зиму 1983...

У време завршетка мојих студија, тачније припрема за писмени део дипломског испита, био је тамо месец дана...

Драги Јашо,

Ево овде само неколико жеља поводом твоје (нећу рећи које) рођендана:

1. да живиш бар 200 година
2. да добијеш Нобелову награду (али да Младен Марков присуствује уручењу)
3. да ујецаш све рибе у околини Крчедина, Калакаче итд. (да присуствује Шева Раичковић)
4. да ОФК Београд буде први (што ћеш прославити са Тонијем)
5. да добијеш зетца (обрадуј Елеонору)
6. да се трајно опоравиш у Бањи и кренеш у нове шетње са својом „драгом” (Ђурђулов)
7. да те снађе све остало што ти ћерка жели Гао!

Корнелије Квас

Како је Јоханес сусрео свог писца

Писац га је чекао на аеродрому, пажљиво посматрајући лица пристиглих путника, послушјући речи језика које су изговарали, мерећи њихову висину. Све како би препознао јунака свог последњег романа. Уосталом, ко ће боље познавати књижевног јунака, нарочито његов спољашњи изглед, од самог аутора? И други су чекали своје пријатеље, познанике и ближње, али нико није чекао сопственог јунака. Пролазиле су мајке са децом, парови који су се враћали са летовања, читаве породице, па и спортски тимови. Путника је прво све више, па све мање, али не и Јоханеса.

Одједном, затресе се телефон у пишчевом џепу. Узе га у руку и на екрану прочита поруку:

„Налазим се на такси станици, где си ти?“, писало је.

Писац не стиже ни да одговори, када још једна порука засветлуца на екрану: „?“ писало је.

Није било нимало чудно што Јоханес није препознао писца, уосталом, који то још књижевни лик зна како његов аутор изгледа, али је писац свакако морао препознати своју креацију. Његова узнемиреност била је разумљива јер је на позив писца стигао у непознат град. Све што је знао је да изађе из аеродромске зграде и сретне писца. То што је сам успео да дође до такси станице био је подухват који је превазилазио његове могућности.

Како не би продужавао узнемиреност сопственог лика, писац престаде да куца отпочету поруку и позва га:

„Хало, Јоханес, где си ти?“, упита.

„На такси станици, већ сам ти то написао“, одговори он изнервиран.

„Значи прошао си поред мене на путу ка излазу, како те нисам препознао?“

„Не знам, можда јер сам брзо ходао.“

„Долазим, остани ту где си“, рече писац свом јунаку.

На излазу из аеродрома, одмах га је препознао. Стајао је поред великог кофера, риђе косе, средње висине, са цигаром у руци.

„Здраво, Јоханесе, ја сам твој писац“, рече пружајући му руку.

„Здраво“, рече озарени јунак пружајући руку у здрав. Коначно је сreo свог писца.

Корнелије Квас, фото: Живорад Кузмановић

Замислите срећу јунака који је коначно упознао свог аутора. Све време га је задивљено гледао, покушавајући да запамти сваку црту његовог лица. Сели су у пишчев аутомобил и упутили се ка центру града, до хотела у којем ће Јоханес преноћити. Вече се спустило и док су се светла многобројних зграда ширила испред њих, јунак је урањао у нови простор, радостан што седи поред свог творца. Постављао је питања свом аутору о томе како се књига продаје, какве су критике, шта читаоци мисле о роману. Време пролете зачас и они стигоше до хотела окруженог тополама. На растанку се договорише да писац дође по њега сутрадан ујутру у десет сати, како би отишли до књижаре и купили роман. Јунак једва утону у сан, нестрпљиво очекујући тренутак када ће коначно у рукама имати књигу у којој се налази.

Пре два месеца писац му је написао писмо и обавестио га да је изашао роман у којем је он књижевни лик. Од тог тренутка Јоханес је планирао пут и чекао

годишњи одмор како би упознао свог писца и читао роман о себи.

Нашли су се тачно у десет испред фонтане у пешачкој зони. Ушли су у оближњу, велику књижару, најстарију у граду. У позадини су мирисала старија и антикварна издања у храстовим полицама, док су напред, ближе улазу, нове књиге нестрпљиво чекале читаоце. Писац рече јунаку:

„Уђи унутра и тражи књигу по наслову и имену аутора.”

Као и сваки књижевни лик, Јоханес то и учини, послушавши свог творца. Писац је пратио сваки његов корак посматрајући шта његов јунак ради. Разговарао је прво са књижарем који није добро владао страним језиком, па је позвао своју колегиницу. Њој је поновио име писца и наслов књиге са симпатичним нагласком. Отишли су заједно до полице десно од улаза и она извади један од примерака у низу. Добрио је књигу у руке, платио је и са широким осмехом, готово поскакујући, изашао на улицу. Писац је све време био са њим.

„Нису те препознали, мада сам изговорио твоје име”, рече Јоханес.

„Нису, на последњем гостовању на телевизији имао сам браду, а сада сам глатко обријан”, рече писац.

Јоханес је, узбуђен, окретао књигу у рукама, завиривао унутра, тражио своје име међу стилски уредно поређаним речима. Безуспешно. Мада врстан зналац четири језика, није знао ни реч језика на којем је књига написана. И слова су припадала њему непознатом писму. Ништа, ма ни најмању реч, није могао разумети.

„Покажи ми моје име”, обрати се јунак творцу пружајући му књигу.

Писац поче полако да окреће странице, заустави се на једној, превуче кажипрст низ редове који су се низали један испод другог и заустави јагодицу на једној речи са почетним великим словом:

„Јоханесе, ево твог имена”, рече он.

„Да ли се ту први пут појављујем?”

„Да.”

„Е па онда, преведи ми одатле све док се помињем и учествујем у радњи.”

Аутор се изненада нађе у нелагодној ситуацији. По први пут књижевни лик му говори шта треба да ради.

„Зашто ми ниси давао упутства док сам писао роман, а не сада када је завршен и свако га може купити у књижари?”, мислио је, док се припремао да преведе текст на један од језика које је његов лик разумео. Схватио је да га такве мисли само ометају, да се мора усредсредити на превођење и читање, мада му је било тешко да сасвим одбаци тако привлачну идеју

о лику који саветује писца како да створи дело. Напором воље истисну идеју из ума и започе читање.

Низале су се речи, троме, неспретне, само понекад питке и течне. Писац се мучио. На том језику могао је течно разговарати, као што је и чинио са Јоханесом, али исказивати мисли и осећања на исти начин као и на свом матерњем језику – е то је већ био подухват којем није дорастао. Неке речи и изразе је чак дуго описивао, како би пренео њихов смисао. Био је свестан да Јоханес, као и сваки други лик, жели да га творац представи у најбољем светлу, као савршеног јунака. Покуша да се извуче из непријатне позиције, да прекине читање, али га заустави јунаков поглед. Хладан и непомичан, значио је само једно: превођење се мора наставити.

Писац се уморио, глас му је постао груб и храпав, речи га више нису слушале, али је и даље читао истовремено преведећи. Знао је добро какав је Јоханес. Уствари, једино је он знао какав његов лик јесте и у какву неман се може претворити уколико му се роман не свиди. Био је спреман на све. Писац чак ухвати себе како му подилази мењајући на брзину она места у којима Јоханес није био представљен као идеалан лик. Јоханес је и строг критичар, толико строг да је у стању да убије писца уколико му се дело не допадне – да га баца низ литицу, удави у кади, задави голим рукама. Роман је можда и био добар, али преведен и измењен у трену није личио ни на шта.

„Да писац убије лика који је створио, то се већ десило небројено пута, али да лик убије сопственог писца – то би стварно било први пут. Можда сам требао и да учиним то у роману, да се Јоханес једноставно обеси о крушку, попије отров од кукуте, страда у земљотресу или доживи авионску несрећу у тренутку када је кренуо да сретне свог писца. Да, можда сам тако и требао да учиним”, размишљао је аутор док је истовремено с напором читао и преводио. Подиже поглед на кратко како би ухватио израз Јоханесовог лица.

Писац је узалудно чекао Јоханеса на аеродрому. На великом екрану прво је писало да његов лет касни, онда се време слетања опет променило. Зачули су се јауци и плач људи око њега – управо су сазнали да се авион са свим путницима срушио. Мајке са децом нису стигле до мужева, парови се нису вратили са летовања, породице нису дошле својим кућама, а спортски тимови су без борбе испали из такмичења. Провлачећи прсте леве руке кроз дугу браду гледао је у екран свог телефона на који нису стизале никакве поруке. Он полако изађе из аеродромске зграде, прође поред такси станице на којој никога није било, не приметивши цигару на плочнику која је полако горела трунећи последњи жар око себе.

Гавра Влашкалин

Дан је почео тако добро

Управо сам све завршио. ДХЛ-ом је пре пола сата стигла испорука. Снег је нападао и до последњег часа је било неизвесно да ли ће поруџбина, која се састојала од две флаше првокласног *Дом Перињона*, флаше вискија *Кавалан* и два килограма јагода, уопште моћи да се испоручи до овог малог скијашког центра. Он се налази поред села у усеку у подножју двеју планина.

Вечерас ће се Дора и Никола верити. Том одлуком, овде, на овакав начин, спонтано и са пуно љубави, изненадили су и сами себе.

Завршио сам све у вези са резервацијом стола и вечером. То ће им бити мали поклон од моје жене и мене.

Ово је већ друга година како овде долазимо, заједно, да скијамо. Никола је открио ово место и нама се већ на први поглед допало. Заситио сам се монденских скијалишта у којима је све савршено. У њима се од претеране бриге за госте и жеље да им се пружи високи комфор, како на стази, тако и ван ње, изгубила она чар коју доносе снег и скије на њему.

То је променада робних марки, измешаних мириша парфема. Све више личи на вашар, на показивање, него на скијалиште и скијање.

Овде мирише на распаљено буково дрво из огњишта и каранфилиће у куваном вину. Зима овде има свој мирис. За разлику од монденских скијалишта, где топле „свемирске“ куполе пребацују скијаше са стазе на стазу, овде то раде отворене „двоседишнице“, металне конструкције са седалима од дрвених летвица.

Наши пријатељи су данас раније завршили са скијањем. У тринаест часова сви заједно смо ручали у старој брвнари. Ми смо са децом наставили да скијамо.

Возио сам брзи спуст. У подножју стазе сачекао сам своје.

Погледао сам на часовник: петнаест и тридесет је. Жичаре раде до шеснаест часова.

– Доста нам је било за данас – рече жена.

– Ја ћу још један спуст. Видимо се у хотелу.

– У седамнаест и тридесет имам заказано код фризера – подсећа ме.

Пребацујем се на другу жичару. Десет минута ми треба да се попнем на Сребрни врх. Још толико да се спустим. И у шеснаест часова и ја ћу бити у хотелу.

Гавра Влашкалин, из приватне архиве

Гужве на успињачи више није било; тек покоји скијаш или мање друштво. Дрвена „двоседишница“ се подвукла испод мене и ја седох. Ставио сам скије на метални држач, раскопчао јакну и запалио кратки томпус.

Био сам опуштен и било ми је потаман.

Целог дана ми је у глави Дора. Баш ме је то узбудило. Разлила се та слика у мени, стално ми је пред очима, а трајало је тек непун минут.

Хтео сам да изненадим наше пријатеље јутрос, док су још били у кревету. Устао сам раније и спустио се у село. У сеоској пекари купио сам четири вруће лепиње са кајмаком и десетак кифли. Биле су печене као некада код мојих на селу, у зиданој пећи која се ложи сувим стабљикама кукуруза. У малој млекари купио сам још три стаклене боце јогурта.

Жени и деци сам сервирао доручак.

Дори и Николи понео сам лепињу, две кифле и јогурт. Још је све било вруће и мирисало је када сам

стигао код њих. Врата њиховог апартмана била су одшкринута. Закуцао сам и закорачио у предворје.

– Хало! – огласих се.

Тишина. Врата купатила су била полуотворена. Провирих унутра. У том тренутку видео сам Дору скроз нагу. Изашла је из туш кабине. Направила је два-три корака до баде-мантила. Она мене није приметилa. Слика њене голотиње ме не напушта целог дана. Пуне, мало подигнуте груди. Густе, мокре, коврцаве длацице црног троугла међу ногама. Чврста, јабучаста задњица. Тај савршен, грешан прорез на задњици, која пркоси при ходу. Све мирише на топло, на кајмак, свеже млеко, док огрће баде-мантил.

– Еј, откуд ти?! – спретно везује појас огртача док ми прилази.

– Хтео сам да вас изненадим. Врата су била одшкринута. Речи више не излазе из уста.

Узбуђење ми одузе дах. Посматрам је док бацаује косу уназад. Показујем на врелу лепињу, кифле и флашу јогурта.

– Баш си срце – каже. – Никола је отишао по новине. Само што није стигао. Хоћеш ли да уђеш на кафу?

Гледам је опчињено.

– Шта ти је? – чујем.

Посматрам је и даље. Све ми је надошло. Сада ћу јој рећи да сам је видео голу. Да сам јој видео све. Да хоћу да одмах разгрне тај баде-мантил. Да јој испадну груди. Да их видим у покрету. Да заузму положај какав им је природа дала. Да уживам у тим топлим брадавицама. Желим још да гледам тај брежуљак доле. Посматрам њене усне како се померају док прича. Мало напућене, пуне крви. Неприметно крећем телом ка њој. Сада ћу их пољубити. Али, сам само рекао:

– Нећу, хвала. Моји ме чекају на доручку.

– Видимо се после, доле – одговори она.

Узима из моје руке пружену врећицу. Пришла је тик уз мене. Влажна, миришљава. Осећам голотињу испод тог плишаног огртача. Одлазим грешан, затварајући врата за собом.

Жичара вуче ка врху.

Скидам рукавице и допаљујем томпус. Посматрам оморике. Њихове кратке, зелене гране. Свуда су се прострле. По брдима, поред стаза. Снег се топио, па се замрзавао по њима. Све је прелакирано белим. Закопчавам јакну. Навлачим капу преко ушију.

Постаје све хладније како се приближавам Сребрном врху. Почине да дува.

Потребан ми је овај контакт са природом. Већи део године заробљен сам у стаклу и алуминијумској конструкцији на 25. спрату свога офиса. Зато ћу овде

долазити на скијање сваке године – док нека корпорација не изручи цак пара на ово сеоце дубоко у планини и одузме му све што има.

Поглед и мисли су усмерени на предео око мене. Осећам како хладноћа полако све прекрива и стеже. Плавичастосива боја навлачи ми се изнад главе. Све је тежа и гушћа. Мирише на снег који ће сваког часа почети да пада из ње.

Стигао сам на сáм врх. Овде ветар брише. Одвојио сам се од „двоседишнице“, направио скијама „плуг“ улево и одмах затим учинио оштар заокрет парајући рубовима по замрзнутој површини. Спустио сам се мало ниже, заобишавши платформу да се склоним са ветрометине. Притежем везове. Гледам на сат: петнаест и четрдесет је. Поглед скрећем на десну страну низ Црни понор. То је најтежа и најризичнија стаза овде. И добри скијаши је избегавају. Опасна је и непредвидљива. Зову је и Црна рупа. Сваке сезоне на њој неко настрада.

Размишљам.

Треба ми пет-шест минута да се спустим низ њу. И десетак да се успнем сидром, поново овде. То ће бити тачно у шеснаест часова. Овом комбинацијом и ритмом частим себе спуст више. Максимално искоришћено време – кажем себи и чиним снажан одраз крећући у спуст низ Црну стазу.

Пролазим кроз Ледену капију. Скије добијају потпуно убрзање. Сечем кратко и оштро, са забаченим куковима уназад. Изгледа да сам сáм на стази. Никога не обилазим, нити некога видим испред. Тело ми је напето и последњим атомима снаге успевам да контролишем ноге. Адреналин ради у мени.

Долазим на деоницу која смирује. Следи дужи, раван спуст. Оштро парам скијама по леду који пршти на све стране и скрећем удесно. Стајем. Упућујем се ка дрвеној кућици одакле креће сидро да извлачи ка Сребрном врху.

Никог нема у брвнари. Котурача ради. Успорава сидра, ниже их, па их пушта једно по једно.

Гледам на сат: петнаест и педесет три је. Чуди ме да нема никога од особља. Прилазим. Мала рампа се отвара. Хватам се за носач, стављам сидро међу ноге. Сајла се затеже и повлачи ме. После стотинак метара стаје. Чврсто се држим за шипку. Сигурно је тренутни застој, то се већ дешавало. Чекам. Ништа се не догађа. Ветар почиње да дува све јаче. Размишљам: шта ако су искључили жичару? Опет гледам на сат. Петнаест и педесет пет је. Немогуће, жичаре раде до шеснаест часова. Изнад сваког сидра је број. Мој је тридесет шест. Сигурно горе прате, па док се сви бројеви не изређају. Неко то контролише. Требало би.

Хладно ми је, десет минута стојим у месту. Све у мени је утихнуло. Само ветар фијуче. Узнемирио сам се. Схватам: ипак овде није све тако беспрекорно организовано као у великим скијашким центрима. Зашто је момак који ради на жичари раније напустио своје место? Да ли је проценио да се више нико данас неће спустити? Можда је пожурио на заказани састанак са неком девојком коју је данас шармирао. Ти момци су пуни снаге и осмеха.

Из часа у час све је хладније и тамније. Планина из минута у минут мења своје лице. Посматрам терен око себе. Немогуће би било да се окренем и да се по утабаном трагу скија вратим на почетак жице. У малој ували сам, а и траг је узак. Са моје десне стране је стаза по којој сам се спустио. Да бих дошао до ње, морам кроз шумарак, па да пресечем преко дубоког снега. Шта ако је снег мек? Ако паднем и заплетем се у суву траву или упаднем у дубок канал? Како ћу изаћи?

Осматрам терен. Доносим одлуку. Из места правим скок и усмеравам скије на десну страну.

Хватам косину. Нагињем се уназад, трудим се да што више растеретим предње тежиште скија, да не пропаднем у снег. Ноге клецају. Даске клизе по мекој површини и избацују ме на чврсто тло.

Заустављам се.

Не верујем шта ми се десило. Стојим и чекам. Надам се да ће се неко из обезбеђења спустити да преконтролише терен. Да ће ме видети.

Не, овде се правила, очито, не поштују. Схватам да нико неће наићи. Да сам препуштен самом себи. Шта да радим и како да се организујем? Једини пут којим смем је стаза којом сам се спустио. Све више истежем врат погледајући по њој. Крећем користећи штапове. Убрзо схватам да то није добро. Губим пуно енергије, а прелазим малу раздаљину. Гледам да откопчам скије. Размишљам: жена ће приметити да ме нема. Организоваће потрагу. Раскопчавам везове на ципелама, да лакше ходам. Узимам скије и штапове у руке и крећем уз стазу. Сузе ми ударају на очи. Од беса, од немоћи. Ходам већ десет минута, а нисам одмакао богзна колико.

СТИЖЕМ до мале заравни. Стајем и посматрам око себе. Изнад тамних врхова оморика угледах одсјај жуте ротирајуће светлости. Ратрак равна стазу! Баш имам среће! Још који минут и готово! Видим себе како седам до возача. Понудићу га томпусом.

Никада се више нећу спуштати у последњим минутима, обећавам себи. Од сутра пола сата пре затварања стаза престајем са скијањем.

Посматрам ротациону светлост како нестаје, губи ми се из вида. Схватам да ће сада пењање почети

четвороношке. Очајно посматрам стрмину испред себе. Из мене испарава, од топлоте, од зноја на хладноћи.

Тмина застире пејзаж. Ветар је ослабио, али хладноћа је све јача. Погледом претражујем мали видокруг кроз белину снега. Пресабирам се. Не смем да подлегнем љутњи. Ни бесу, ни очају. Испред мене је тежи део пута. Стрм, са много оштрина и усека. Радије бих кренуо кроз шуму. Али, то би било врло опасно. Одбацујем ту помисао. Снег почиње да пада. Ситан и густ. Грубо ми удара у лице, у очи. А требаће ми два, два и по сата да се испнем до почетка стазе.

Већ пола сата забадам врхове ципела у ледовито тло. Успон је стрм. Тело ми је потпуно нагнуто напред. Осећам по лицу хладноћу површине по којој газим. Вучем скије, а прстима, се ослањам на кристални снег. Стижем до мале равнине и стајем да се одморим. У голој води сам. Топлота и зној не испаравају више из мене. Притиснути спољном студени, лепе ми се по телу. Дрхтим на хладноћи. Прсте на рукама и ногама више не осећам.

Окрећем се да видим колики део пута сам оставио иза себе. У мраку, из снега у простору између шуме и стазе, на десет-дванаест метара, угледах пар очију како жаре у ноћи посматрајући ме. Вук! Стеже ми се грло.

Немогуће! Овде нема вукова, то је пас. Видео сам их неколико на стази. Мотају се око брвнара где се једе. Хране се отпатцима. Ипак, није пас! Они имају крупне, доброћудне очи. Овај поглед је диваљ и прек! Можда је лисица? Изашла у потрази за храном?

Онда се животиња, пузећи кроз снег, помери мало напред, не скидајући поглед са мене. Ипак је вук. Сива, крупна, снажна животиња. Откуд овде? Ваљда је залутао тражећи свој чопор или је у потрази за ловином прешао границу дивљине.

Страх надолази.

Настављам да се крећем, али унатрашке, по малој, леденој равни. Лице ми је окренуто ка животињи. Не одвајам поглед од тих очију. Не помера се. Не знам шта ћу. Овако уназад не могу више. Вук је ту и посматра ме. Ту више нема дилеме.

Плаши ме помисао да није сам. Да је вођа чопора. У извидници је. Сада неким њиховим знацима дозива остале. Окружиће ме. У глави ми се ређају слике из филмова о дивљим животињама. Пратиће ме у стопу и стрпљиво ће чекати своју прилику. Чекати да осете да сам слаб и да кидишу на мене.

Ако је вук сам, ако нападне, борићемо се један на један. Знам да не смем да изгубим присебност. Како? Срце ми неконтролисано бесни у грудима.

Једва удишем ваздух. Гледам испред себе. До следеће заравни је бар двадесет метара. Почињем пењање. Чућу га, ако крене ка мени. И њему ће бити тешко на успону. Бићу у предности: бићу изнад њега. Напрежем слух. Тихо је. Само повремено фијукање ветра. Пењем се и послушкујем. Ођедном ме пресече оштар звук са десне стране. Лице okreћем улево. Нека птичурина бучно замлатара широким крилима изнад моје главе, губећи се у ноћ. Погледах у лево: вука нема! Да ли га је ово уплашило? Негде сам прочитао да вук не напада човека, да је чак и плашљив пред њим. Овај није такав. Прек је и опасан!

СТИЖЕМ до још једне заравни. Опет се осврћем налево: претећи поглед из сјајних очију прикован је за мене. Пришао ми је још ближе. Осматрам околу да видим да ли је чопор стигао. Да ли су ме окружили и сада вребају? Слабо видим кроз таму.

Треба упалити ватру, пада ми на памет. Боје се пламена. На стази нема ничега што бих могао да запалим. До шуме не смем. Тамо бих био у клопци. Овде, на чистини, још имам преглед и предност. Пламеном упаљача витлам по мраку. Нећу се предати ако ме нападно. Лудило је у мени. Пена ми се лепи по рубовима усана. Скидам јакну и потпаљујем је пламеном из упаљача. Материјал се више топи него што гори. Са штапова скидам пластичне граничнике. Бошћу их њима, као копљем. Ако ме оборе, и ја ћу њих зубима клати. Као и они мене.

Онда ће ме савладати и раскомадати овде на снегу.

Да ли је могуће да ћу тако завршити, а све је тако надхват руке: људи, хотел, моја породица? Овде сам дошао ради задовољства, а сада ме смрт прати, прети. Сав сам се задихао, а стојим у месту.

Животиња ме и даље посматра.

Сам је. Да је са чопором, већ би били ту.

Хајде, крени на мене, већ једном!

Хајде, животињо, иди! И ти си преплашена. Ништа нажао једно другом нисмо учинили. Да се разиђемо. Свако на своју страну. Код куће имам пса. Не толико великог као ти. Када га милујем, осећам топлину његовог тела. Познат ми је тај додир животиње.

Вук устаје из снега. Више се не скрива. Отреса снег са крзна. Направи неколико одлучних корака ка мени и стаде. Искези се. Угледах блесак његових очњака. Губим равнотежу, тело ми клизи низ падину ка њему. Трудим се да задржим присебност и контролу. Спрема се за напад. Осећам га на себи. Његов дах на свом врату. Доћи ће до борбе. Успевам да се зауставим. Животиња и даље стоји на месту на којем је и била.

Знам шта ћу! Вадим томпус из кутије и брзо га палим.

Увлачим снажно. Почињем да кашљем. Формирам жар. Када ме нападне, савићу леву руку у лакту и истурити је напред. Десном ћу му забити жар цигаре у око. Полудеће од бола и побећи ће.

Сада се удаљио. Померио се мало укусо. Гледам у жар томпуса. Не смем дозволити да се угаси. Поново почињем да се пењем уз стрмину. Животиња се померила напред, па сада могу да је држим на оку. Потом се удаљила од мене, да би имала залет за скок. Приправан сам. Више се не бојим, кроз сам смирен. Суров и сконцентрисан.

Нећу дати своју кожу дивљој животињи!

Сада се толико примакао да ми се у ноздрве увлачи кисео мирис влажног крзна.

Још само неколико минута до главне стазе. Вук ме прати у стопу. Најзад сам на пропланку! Стављам скије на ноге. И даље ме посматра. Када сам почео да клизим скијама по тлу, он се окрете од мене и у дугим скоковима кроз снег нестане у тамнини шуме.

Нека тежина се откинула из мене. Имали смо среће. Обојица.

Гледам у путике са стране. Назирем трагове скија. Неко је туда већ пролазио. Процењујем да сам прошао више од пола стазе. Ођедном, са моје десне стране, чујем звуке музике који долазе из даљине, кроз шуму. Одабирам насумице пут којим ћу кренути. Погледам налево у смеру у ком је отишла животиња. Не видим је.

Белина снега се губи у ноћи у коју тоне шума. Спуста се низ косу падину. Музика је све гласнија. Избијам на пропланак.

Знам где сам. То је крај жичаре за почетнике. Гледам на сат. Седамнаест и десет је. Стићи ћу пре него што жена крене фризеру, да преузнем децу. Возим спуст до доле, до улаза у хотел.

– Где си, побогу?! – прилази ми жена.

– Заборавио си на вечеру? Где ти је јакна? Знаш да имам заказано код фризера.

– Нисам заборавио – осмехујем се.

Идем да се истуширам и обучем. Журим ка хотелу. Жудим за пуном чашом вискија, да је испијем у потезу. Да ме растрезни и огреје. Па да одем у топлину поред камина. Поред моје жене, Николе, Доре... Да, Доре.

Чујем куцање на вратима док се облачим.

– Слободно – оглашавам се.

– Господине, шампањац је расхлађен и јагоде су сервиране.

– Хвала вам, силазим за који тренутак – одговарам.

Гордана Здјелар

Тату-адвертајзинг

Од зујања нисам ни стигла да помислим на бол. Лежала сам на хируршком кревету док је тату-мајстор седео изнад моје главе. Нисам могла да га видим, само ме је повремено хватала језа од стругања његових гумених рукавица по мом челу. Повлачио би палцем леве руке место супротно од оног које је тетовирао. Пре тога ми је намазао крему на бази лидокаина коју сам морала да доплатим.

– Без локалне анестезије добијаш пуну цену за оглас, ако хоћеш анестезију, то ти је 1200 динара по апликацији. У том случају боље да све одрадимо одједном, јер ако правимо паузу и треба ти још анестезије, то ти је онда још 1200 динара – озбиљно ми је издекламовао правила пре него што смо почели тетовирање.

– Рекоше ми да не могу да бирам рекламу – процедих кроз зубе, надајући се да ће схватити да је то више питање него констатација.

– То је правило. Е сад, међу нама, могао бих мало да утичем да баш не добијеш нешто накарадно, на пример препарат за еректилну дисфункцију. То би било 2.000. Међу нама – и погледа ме значајно преко наочара.

– Нема везе, кад ме већ жигошеш, свеједно ми је да ли ћу на челу носити рекламу за чоколаду или за хај-тек помије – рекох одмахујући, на шта се он насмеја, па озбиљно констатова:

– Знаш да ја немам много везе с тим, само радим свој посао.

– Знаш, знам... Сви ми само радимо свој посао.

Док ме је тетовирао, мљацкао ми је поред уха и то се чуло чак уз зујалицу. На тренутак сам помислила да нешто једе, у шта ме је убрзо уверио мирис добро познатог конзерванса из месних прерађевина који ме је запахнуо.

– Је л' имаш много посла?

– Не питај, ево, нисам стигао да доручкујем, а сад је прошло три поподне. Људи се само ређају. Кад смо почели, имали смо по два-три клијента на дан, сада радимо у две смене нас шесторо и сви термини су нам заузети.

Гордана Здјелар, из приватне архиве

– Је л' вам Компанија поштено плаћа?

– Касне са уплатама месец и више, али на крају легну паре. – На тренутак је угасио машину да би био сигуран да ћу разумети: – Ни теби неће одмах стићи, да знаш! Дај им коју недељу.

– Неколико недеља је максимум који могу да им дам. Ако до тад не добијем паре, мораћу цела да се истетовирам.

Кад је завршио, најврљао ми је на брзину име антибиотске креме коју треба да наносим следећих дана, а док је следећи клијент већ био на столу, додаде да обавезно мажем пантенолом, да ми се не би направиле красте, скенира ми лични код на врату и буквално ме изгура напоље.

Ушла сам у лифт и тек се ту погледала у мало, окрњено огледало, једва нашавши делић који није потпуно био прекривен накарадним и полуписменим графитима. Пивара Рој, писало је на средини искошеним словима, а са десне стране стајала је висока кригла с пивом које се прелива и један изувјани, овновски рог.

Нисам лоше прошла, помислих са олакшањем, свесна апсурда да на челу носим рекламу за напи-так који никада нисам волела.

Напољу су ми пријали хладноћа и ретке пахуље које би пут нашле до мог ужареног чела. На путу до куће све је више бридело, да би потом почело да боли. Људи су промицали замишљено, углавном гологлави. Они који су носили капе, морали су да их повуку уназад, како би чело било потпуно видљиво. У супротном, ризиковали би тужбу због прикривања плаћене рекламе и принудну наплату целокупне суме са каматом. Прошле године у ово време били су ретки они са тетоважом на челу, а сада је ситуација била обрнута – скоро да је било немогуће видети било кога без ње. Осим у богаташким четвртима.

*

Све је почело с рекламама на аутобусима. Прво су их дуго времена стављали на доњи део, испод прозора, па би се повремено појавио неки оригинални дизајн са неравним ивицама које би помало прелазиле и на прозоре. Градски транспорт је добијао добре надокнаде за њих, које, нажалост, нису одлазиле на унапређивање превоза, већ у џепове тада државних челника, а сад власника Компаније. Онда сам једног дана ушла у аутобус и села поред прозора, да бих убрзо осетила бол у очима. Схватила сам да гледам кроз мрежу. Било је немогуће гледати кроз прозор дуже од минут. Када сам изашла, осмотрила сам боље аутобус: било је цео прелепљен рекламама.

Прокоментарисала сам то по уласку у канцеларију, на шта је колега одговорио да је то „посебна налепница која споља делује непрозирно, али се са друге стране све види”.

– Па није баш да се све види, назиру се обриси – одвратих – И притом баш смета.

– Па шта, ионако се кратко возиш, а шта има и да гледаш! – фркну.

Тек сам јутрос схватила да ми је најбољи део дана док се ујутру возим до посла. Обично седнем до прозора и гледам напоље, то ме баш опушта.

Зурио је у мене, па сам престала да објашњавам. Али осећај ме није варао. Убрзо су сви аутобуси били облепљени рекламама. Потом су прешли на зграда. Компанија би слала типске дописе скупшти-нама станара с предложеним надокнадама. Готово сва степеништа су плакала за кречењем, улазна врата у већини зграда била су у стању распадања и сваки улаз имао је своје мале хаварије које је требало решавати, а које нико није могао да финансира. Компанија је нудила решење.

*

Јован је лежао подупрт гомилом јастука у својој болесничкој постељи и посматрао раднике како брзински пеглају рупичасте фолије по прозору.

– Не брини, тата, отворићу ти прозор чим заврше, да можеш да гледаш напоље, тешила сам га, приметивши да само што није заплакао. Већ је скоро пола године био везан за кревет, и тај прозор му је буквално био цели свет.

– Ма само да што пре одапнем. Пре него што почну и по нама да лепе рекламе – рече дрхтавим гласом.

Помислила сам како ће му зима и затворени прозори тешко пасти, ако уопште преживи. Терапија је била изузетно скупа и нисам била сигурна колико дуго ћу још моћи да му је приуштим. Већ сам одвајала ствари по кући које бих могла да продам. Социјално и здравствено осигурање били су сад већ увелико ствар прошлости. Донедавно су како-тако опстајали, али откако је све пало у руке Компаније, само најбогатији су могли да приуште лечење. Пензиони систем је нестао преко ноћи. Јован никада није добио пензију за коју је радио скоро 60 година. Праг за пензионисање се све више померао, и његову генерацију су гонили као магарца помоћу штапа и шаргарепе. Почео је да ради у осамнаестој и факултет је завршио док је радио. Био је врхунски технолог, свуда тражен. Све док се није разболео. Сада га више нико не зове.

Када је мајстор завршио отворила сам прозор.

– Не смете га држати отвореног више од 15 минута, таква су правила, довикну ми са скеле.

*

Лола ме је чекала испред кафетерије док јој се напред чела башкарило велико око. *Veni, vidi, vici*, писало је изнад, и *Ойџика Кристал* испод. Кад ме је угледала није могла да задржи смех.

– Па где те нађоше с тим пивом! Јеси ли им рекла да си заклету анти-пивопија?

– Као да ме је неко нешто питао. Ћути, могла сам да добијем рекламу за еректилну дисфункцију.

– Јао, то је и мени рекао лик који ме је тетовирао. Вероватно ти то кажу да се припремиш на најгоре, па ти после лакне кад видиш шта су ти нашкрабали.

– Јуче су ми легле паре, у минут до дванаест. Сад бар могу да платим Јовану терапију за неколико наредних месеци.

– Неколико месеци? А Пивара Рог ће ти висити на челу годину дана, рече Лола, и последњи траг осмеха јој нестаде с усана.

– Проћи ће. Право да ти кажем, постало ми је свеједно.

*
Селе смо на кафу и Лола ми је причала о другарици неке другарице којој је истекло годину дана колико Компанија сваког обавезује да задржи тетоважу на челу, па је отишла на ласерско уклањање. Оно кошта 12.000, осим ако се не обавезеш да ћеш након месец дана доћи на нову тетоважу. У том случају Компанија сноси трошкове интервенције. Наводно су тражили стручно мишљење колико је времена потребно да се кожа опорави и речено им је од месец до 45 дана. Заокружили су на месец. Ни дана више. У супротном, плаћају се пенали.

Лола живи сама са седмогодишњим сином, једва намиче крај с крајем. Када је пре пет година уведено правило да свако мора имати лични код на врату, постало је немогуће радити било шта ван система. До тада је Лола крпила рупе у кућном буџету радећи по три посла истовремено, испод жита. Онда је Компанија укинула папирни новац, увела скенере и камере свуда, и повезала свој систем са системом Банке. Банка, преко које су пролазиле све финансијске трансакције, које би се, на крају, слиле у касу Компаније, увела је Изопштење као казну за сваки непријављени рад и приход. Изопштење је исто што и смрт. Без регистрације у систему живот је практично немогућ. Ако желиш да купиш хамбургер на киоску, продавац је дужан да скенира твој лични код. Ако те нема у систему, нема ни хамбургера. Ако си у систему, новац за хамбургер се скида директно са твог рачуна у Банци. Ако једна особа плаћа више хамбургера за више особа, продавац је дужан да скенира кодове свих. Код се скенира при уласку у зграду у којој живиш. При уласку у било коју другу зграду или институцију. Код се скенира на вратима аутобуса, таксија, у самопослузи на самоуслужној каси, на операционом столу, код педикира, на пијаци...

Није много прошло пре него што се неко досетио просте трампе – роба за робу или услугу. Онда је Компанија повећала контроле и донела декрет о Изопштењу. Убрзо су све чешће постале сцене људи који моле за храну, али нико не може да им је прода, а они који би им је дали, убрзо би и сами постали ти који просе. Када би колабирали на улици, Компанија их је купила у посебна возила. Нико не зна шта се с њима догађало. Након само месец дана нико се више није усуђивао да прекрши правило Компаније. Али дошло је до страшног раслојавања.

Шачица најбогатијих и најлојалнијих Компанији лепо је живела. Остали нису имали много избора. Компанија је свима обезбеђивала дневни минимум хране, и то је све. Ко је имао посао, могао је да пре-

живи, уколико није имао додатне издатке. Ко није имао посао, био је потпуно у милости Компаније. За њих је организован премештај тамо где је су били потребни – на плантажама, фармама или мега-фабрикама. Нове могућности за зараду су се отвориле када Компанија више није имала рекламног простора. Све фасаде, возила, чак и стабла дрвећа били су прекривени рекламним паноима.

Прошло је тачно годину и по откако је прес-центар Компаније објавио вест о новом начину плаћеног оглашавања – *шају-агвертајзингу*. Дословце тако, језички накарадно. На све стране чуло се негодовање. Нико ни о чему другом није причао него о сулудој идеји да нам тетовирају рекламе на челу. У граду је било као у кошници, на све стране се зујало и у једном тренутку је деловало да ће ситуација ескалирати. Дошло је до неколико ексцеса, више групица је демолирало неке рекламне паное у центру. Убрзо су њихови виновници нестали и нико није знао где су. Онда су почели да се појављују први тетовирани. Први ког сам лично видео био је старији човек који је прелазео преко Трга погнуте главе, с рукама у џеповима. На челу је имао рекламу за *Мирозејам*, веома популарни нови антидепресив, за који се убрзо испоставило да уништава нервни систем, и који је упропастио здравље многих, између осталих и мог Јована. Док је ходао преко Трга, сви који су му ишли у сусрет застајали би и гледали га. Он је журио погурен, као да му све те туђе очи изазивају бол. Питала сам се која ли га је мука натерала на тај потез...

Није много прошло, а да већ није било ништа чудно видети некога са тетоважом на челу. Поред мене су промицали људи који су шетали рекламе за персонализоване мобилне уређаје, блинд-врата која се откључавају помоћу личног кода, робот-чистаче који примају гласовне команде, пречишћиваче ваздуха с мирисима и звуцима природе по избору и разне здравствене и козметичке услуге. Чак и моји пријатељи, који су били жестоки противници тату-адвертајзинга, одлазили би на *жијосање*, како смо то међу собом звали. Помоћу накнаде коју је исплаћивала Компанија успевали би да покрију заостале рате кредита, или да дају учешће Банци за нови кредит. И ја сам била убеђена да никада нећу дозволити да ме жигосу. А онда се разболео Јован.

*
Када је Јован угледао *Пивару Рој* на мом челу, побеснео је као никад до тад.

– Да ли си ти нормална? Зашто си то урадила?

– Тата, не драми. Нисам ни прва ни последња. Важно је да смо живи.

– Не треба ми овакав живот! Зар да доживим да ми дете зигосу као стоку да бих ја могао да преживим?! Што ме не пустиш да умрем на миру?

– Хајде, тата, свеједно бих морала да се истето-вирам да ти платим сахрану!

– Не глумирај се, није ми до шале. Мислио сам да не могу да паднем ниже од овога, а сад видим да је могуће.

Драдио је цео дан, али с обзиром на то да је до тада био у потпуној летаргији и углавном ћутао и зуррио у једну тачку у својој мрачној собици, било је нечег позитивног у томе што га је моја *Пивара Pot* дрмнула као електрошок.

Отишла сам до купатила и пришла огледалу. Чело ми је отекло, а око натписа се појавило тако јако црвенило да је био скоро нечитак. Опрала сам руке и намазала антибиотску маст. Оток је пулсирао док сам Јовану спремила вечеру. Кад сам му донела тацну са храном, крио је поглед од мене. Знала сам да му је непријатно, па нисам остала с њим док је јео.

Током ноћи морала сам да устајем више пута и стављам хладне облоге и још једном сам намазала антибиотску маст. Ујутру је оток мало спласнуо. Чула сам се са Лолом, и она ми рече да је њој било исто. Тату-мајстори изгледа не стижу да све темељно дезинфикују након сваког клијента. Њен колега је имао гадну инфекцију, завршио је у болници, и на лечење му је отишао сав новац који је добио за рекламу.

Без назива, 1979, туш на папиру

Када сам се тог дана вратила с посла, комшија ме је чекао испред врата која су била отворена.

– Одвели су Јована, рече.

– Како? Куда? Ко?

– Дошло је обезбеђење Компаније. Пробао сам да им објасним да је човек болестан, али само су ме одгурнули. Али ни Јован ми није био од помоћи. Урлао је на њих, гађао их чиме је стигао...

– Али зашто су дошли?

– Цепео је фолију на прозору и викао. Оплео је све, и Компанију, и Банку, и лоповски систем... Кад је почео да вришти, није могао да се заустави. Поцепао је прво фолију са свог прозора, па је прешао на остале. Кад сам чуо како виче, дошао сам, врата су била откључана...

– Да, он инсистира да му оставим откључано ујутру кад кренем на посао – рекох.

– Не памтим кад сам га видео таквог. Псовао их је на сва уста. Једва је стајао на ногама, али је бесно цепао фолију, вукући је од прозора до прозора. Камере су га уснимиле и врло брзо се појавило се обезбеђење Компаније.

– Јесу ли га тукли?

– Онај крупни га је ошамарио. Искочио сам да им објасним да је човек болестан, па сам и ја попио шамар. Онда су га дохватили за руке и буквално изнели напоље. Одвезли су га у црној марици.

Јована више никада нисам видела.

Из савремене руске поезије

Избор, превод са руској и белешке о ауторима Владимир Коларић

Тихон Синицин

БОЖИЋ

Ноћ попут воза јури, у пуном погону.
Пахуљице и даље исецаш од хартије
И са жрецима седиш у последњем вагону.
Ти жреци, ко су?
Мудраци или магови?
Витлејемска звезда пламти на јави.
Управља се ка небу та склиска пруга...
Сам Владика весељене роди се у штали.
Немогућег нема -
За Предвечног Бога.

ХЕРСОНЕС

1
Дух вечности у лазуру растворен.
Дудињу сисају осе.
Сред рушевина базилика и колонада
Приморски хуј
Слама се на литицама.
Нису потребна ина чудеса
док је на свету Херсонеса!

2
Када би се то променити могло,
не бих телалио против прогреса...
Тебе бих пољубити хтео
И родити се поново сред Херсонеса,
Верујући да Господња рука
Избавља од љубавне боли,
Видевши на кримском небу облак,
Разазнајући путеве и доли.

Могу да кажем уз протест
Апологетама постмодерне -
Храм је ту,
Крим,
Херсонес.
А то су лепоте,
Безмерне.

НОВОРУСИЈА

Од Дивљег поља
До Тихог Дона.
Од мраморног стења древног Херсонеса
До плавог неба са руских икона,
Где се у мајску вечност сакрила Одеса.
Евроазијски су тебе саткали ветри
Над југо-источним подземним ведром.
То сунце на скитским попрсјима светли,
У даљи се бели једру усамљено.

У СЕЋАЊЕ НА АНДРЕЈА ПЛАТОНОВА

1
Црни дим из урушених шахти.
Над степом дим се вије сур.
У страху од бандита и шљахте
Воз јури за Чевенгур.
Сви смо у њему,
Свако са свима.
Досадни челични караван.
Ноћ је тамнија и јача од вина.
У чичак зарастао темељ нам знан.

2
То муве као спокојне птице
Цртају по собном небу траг.
– Хеј, старче, где воде нам пити?
– Дођи код мене, путниче драг!
Дуго се памти та лепа реч.
На путевима све трн до трна,
Усамљена крава на пољу је већ.
Излази сунце
И светли
Прашина.

МИСТИЧНА СТАНИЦА

Мозаици подземне Византије
Под куполом московског метроа
Гигантске совјетске светиње
Та победа олова и сребра.
На подземном небу метрополе

Сурова империјска знамења
 Узнета на мраморне зидове.
 У текстури камена – судбине линија.
 Кроз прохладну крипту Новог Цариграда
 Дрхтаво јуре вагони
 Хрле у подземље колонада.
 Трепери смалта. Бљеште лискуни.
 С ајфоном смрзава се Еуридика.

Орфеј плачно свира у даљини.
 И од журних чистача Таџика
 Меки се шапат шири.

Тихон Синицин (1984) је песник, философ, сликар и фотограф из Севастопоља. Аутор је збирки песама *Привајна свеска*, *Цршежи на бреју* и *Бескрајна Таврика*.

Пантелејмон Комаров

СПОЉА

Сви смо ми мртви и за нас нема сутра
 Растемо само када смо унутра
 Умиremo онда када нас је мало
 То налик је на воду и на песак спор
 Све једнако споља као и изнутра
 И увек и свуда тамо где смо ми
 Јер сан нам је вечност а ми јој ни налик
 Мртва лица – вода
 Мртва лица – извор
 Мртва лица то што се снива
 Мртва лица усамљене птице
 Вечна вечност, из уља уље
 Лептир на свећи
 а душа све даље
 а душа све беља
 Ти што живиш дубоко у мени
 Прекрати, не унижавај моју слабост
 Ја жив сам само кад плачем у сну
 А главом ми тутњи жалост

ЈЕСЕН

Ни разумели ме, ни појмили
 Дуго чекали, дани проходили
 Јесен пламена,
 А ја ко тршчица, као гранчица,
 Као иглица и као бајчица,
 Као легенда мало оцвала,
 Чаробан попут ужеглог уља.
 Јесени пламена,
 Научи ме како да кажем збогом
 Здравим разумом, посмртним звоном,
 И гвоздене воље, да не иструнем као робље.

У РОПСТВУ

то је све тамо нешто
 то ме се нимало не тиче
 то је све лично, егоистично дело,
 неких тамо левих људи
 а ја просто лежим, посматрам
 спој за спојем линија на сагу
 а време се слива, као сируп
 по неком давно скорелом трагу

ЛЕКАРИ

Говоре ми,
 као анђели послати од оца,
 – зашто бежати од куће,
 кад тата је стално пијан,
 зашто плакати
 кад бије твоју мајку,
 него боље је радовати се животу,
 сакрити модрицу под оком.
 Савет ти је да не плачеш,
 савет ти је да ћутиш,
 да заборавиш обавезан,
 да заборавиш дужан.
 Али ја,
 као зверчица у ланцима,
 кезим зубе,
 ширим очи
 „Привежите ме, гадови, јаче!
 Са мном је правда –
 зар ће
 ме
 ремење
 задржати?“

Рат са свих страна
Сада ће загрмети плотуни
Загрмети оркестара марш
И на нас ставити
крст!
И на нас ставити
Крст!!
И на нас ставити КРСТ!!!
крст
крст.

Ја не постојим
Али ја опстајем
Све док ми по телу још бауља краба
како смешна
како ружна реч
РАК,
рак,
рак.
Залеђена погледа
Вера залудна
Напити се?
Молити се?
Вриштати?
празни дланови
истргнути корени –
Свећа угасла --
Рак.
Рак.
Рак.

Рак.

Бескрилна грлица
Слепа ластавица
Залудно удара у глуве прозоре
Мантили и лампице
Ваш потпис, табелице
Игра жмурке-вијалице--
РАК.

Снови, као мед, клизе низ прсте
Сваки дан
од пет ујутру
усамљене танке руке
Траже једна другу
У лелујавом кревету
пуном песка
Пуном воде
Пуном зоре
Пуном љубави
И других знакова живота
Руке нежно милују уморне векове
Привијају уз себе љубљенога
Тела сплетених као заљубљене змије
А заспаће леђима једно ка другом
На удаљеним крајевима, половима постеље

Пантелејмон Комаров (1998) је млади руски песник, филмски редитељ и сценариста из Севастопоља. Преводи на српски представљају прве преводе његове поезије, као и њихово прво објављивање у професионалним медијима уопште. Песма о раку инспирисана је његовом сопственом болешћу.

Јелена Бујевич

Септембар ту је – од главе до пете.
Срцем ми медене пчеле лете.

Одзвањају диљем пространства свег,
танане нити дана јесењег.

Ја сам још ту, али с висине,
Исписују се знаци путање ине.

Послушни ваздушни род, као вео –
од небеских струна мрежу ми сплео.

Душу ми мрежом уловио...

А у горњем врту, где царују ветри
чека ме мој Женик Светли.

ДВЕХИЉАДЕТРИНАЕСТА

Обигравала целе те године болнице
(и слична места)
посматрала, као из пушкарнице,
усхићење бичеваног хлиста,

спознала судбину, као по трагу,
зложену сто за сто, –
а све једно говорим „слава Богу”
уместо страшљивог „зашто?”

Зато што је ствар лака и слатка
знати да мучење не беше залуд,
и награда да је одгонетка
због чега све то опште, и куд?

Лакше је дисати у животу ином:
небилом, давном, вечно живом,
где ходиш без мука, лакорук.
Где те сваки час не трза мобилни,
а бездани и изобилни
не, недотакнут је Пандорин сандук.

Ти бићеш прелеп и строг,
Ти бићеш мудрији но Бог.

У тај свет где ти си – тај недоглед
Одлазим и ја (штиклама – о лед).
О, здраво да си, одјече радосни
јучерашњег дана мука несносних!

КУЋА ЈЕ БИЛА ДРУГА...

Кућа је била друга и ограда друга,
и стазица, утабана, дуга,
и на снегу – остаци врта
и трагови суседовог хрта...

Али пренем се на мах не тамо, већ овде,
где прихватају ме, и воде, воде
и певајући у трку се смеју
и бесмртни остају.

Јелена Бујевич (1968) је руска песникиња, новинарка, преводитељка, живи у граду Черкаси у Украјини. Завршила Музички колеџ као професор клавира и московски Литерарни институт А.М. Горки на одсеку Поезија. Ауторка је следећих збирки поезије: *Душа-скићница* (1994), *Мој наивни речник* (2004), *Ти у средини* (2004), *Јелица* (2011) и *Осћаји у Евџаирији* (2019). Чланица је Савеза књижевника Русије и Удружења писаца у Украјини. Преводи поезију са украјинског, пољског и српског.

Илустрација из књиге Б. Станковића, *Централна шапка*

Из савремене македонске поезије

Избор, превод са македонској и белешка о ауторима Радослав Вучковић

Лидија Димковска

ИЗ МЕМОАРА ДОЈИЉЕ КОНСТАНТИНА, СИНА ЈЕЛЕНИНОГ

Пишеш левом руком. Семиотика кратког, али бурног
постојања
у десној си јој заробио крвну групу и стежеш јој
живот

кап по кап у симбол што ће стати.
Јеси ли луд? Хоћеш да је вратиш у Евину мимезу,
да јој фотографишеш срасли чланак,
Адаме, дете, твоја жена слика Маркове Куле,
отац ти отиде на море и смести се у Фројдов шатор,
а мајка и ти листате споменаре, узимате витамине
и верујете у савремене песнике. Далеко је
Константинопољ, Константине.
Јеси ли луд? Хоћеш да је обучеш у карирану кошуљу,
да је одведеш пред војнике са метафизичким
проблемима,
а звездице, свици и остале оноземаљске ситнице
да крчкају под њеним ципелама са мушкобањастим
стопалима, Константине,
да те види отац како си јој заробио свест славном
десницом
и како је окрећеш као лоптицу за голф у римском
купатилу, показао би ти,
него хајде, она ионако не пружа руку, а и не треба
да поред толико заплењене траве жваће куване
ђевречиће.
Шта ће с тобом бити само Бог зна, али чека да га прво
признаш,
да докажеш да ти је профил увек исти, иако
су те слуге виделе како чупаш обрве, а то
би изнервирало сваког сликара који држи до себе,
немој тако Константине. Прилеп није далеко, а ни
море
у које залази ходник школе за лепо понашање,
али, заиста, ако и даље продужиш да ме саплићеш
док носим тамјан твојој мајци, нећу више да трпим
него ћу писати Синоду да је што пре прогласе за
светицу, а потом,

Да ли ће ти се дешавато чуда или ћеш постати
пијанац,

е то је већ ваша ствар, јер за то нисам плаћена, али
само још једном,
ако ме још само једном уштинеш за задњицу
Аладиновом лампом ћу те пренети у
Константинопољ Константине
и оставићу те тамо да покрштаваш варваре
само немој да мислиш да су они као Кавафи,
не, ови би мајку расплакали (а и мајку ти знамо као
плачљивицу)
за своје футуристичко, византијско име.
Са њима нема шале, Константине.

МОРФОЛОГИЈА БАЈКЕ

Седи монструм до мене, а унутра је тесно
испуцаће опна што ме дели од догађаја у свету.
Неповерљиво се гледамо, а познат ми је тај мук
што нам јечи у слабинама: тако да се са
преподобнима
меркамо у руским црквама.
Седи звер на половини стола, засукала ногавице,
и опружила ноге као прашка студенткиња
византологије, а мирише на Б – занат,
и знам, моји политички ставови
неће моћи да је спрече у намери
да ми у мислима обликује
кукове баш како треба,
да сузи дом за још једну собу,
о, чудовиште зна да ми је пол подрум.
Безвремено љуљушкаће бачви у које гурам главу
као у оглав,
Сламка цврцка у лименци,
свира на њој као на усној хармоници.
До када ћемо избегавати да се пењемо на таван,
да запалимо од умрле књиге теорије.
До када ће у митрополији Бог сам над собом бдети,
до када ће говорник кијати, а да се не извини?
Седи монструм до мене и каже ми:
„залепила си се за мене као домаћица за ТВ-сапуницу.”
Речник му се састоји од само тих 10 речи.
Једанаесту ако каже оде дођавола
„Морфологија бајки”, други део.
Сви су изгледи да га је Проп намамио домаћом
вотком
и наговорио да остане звер,
заборавивши на лепотицу.

ЈЕВАЊЂЕЉЕ ПО СЕБИ

Бог је као дете – дури се на све и свашта,
 размажено дериште, јединац
 од имућних родитеља, али необразовано:
 нису га уписали на карате, нити на часове гитаре,
 пред спавање му не читају Гримове бајке,
 али им зато комшије рекоше да га пошаљу
 на веронауку јер је сада модерно да си верник,
 а то ће га мало и смирити.
 Свако поподне посећује манастирску школу,
 а тамо само сестре знају какав белег носи од рођења
 испод ланчића са крстићем: аура отворена за
 метафизичке несреће,
 четврту димензију коју свештеник назива
 „вртлог невоља”.

Све време се врпољи, боле га колена
 од Похвале Богородици Деве,
 хајде да запевамо нешто веселије, као нпр
 ”Неу, teacher leave the kids alone”, деца га боцкају
 оловчицама,
 али се сестре сажале, јер их подсећа
 на сестриће, на станове
 са спавањом, дечијом, дневном собом и миришљавим
 купатилом
 у којима живот тече кроз каблове телевизора,
 компјутера хај-фај система, видео рекордера,
 деца расту, али расте и жеља за променом Бога
 и мужа, ако је могуће, за другог са препланулом
 кожом.

Сестре га последњег шаљу кући,
 такмичећи се у питањим:
 „Шта ћеш бити кад порастеш?”,
 а он, неваљалац, увек измишља нешто ново
 све док им једног дана не рече: „Знам шта ћу бити.
 Бог! Да бих вас све имао!” Тада уђе свештеник
 и подвикну сестрама: Што сте тако зајапурене!
 Срамота! Целу ноћ бдење и акатист Мајци Божијој!
 Кад порасте најпре ће се тражити у сектама
 плаћеним од западноевропских држава,
 читаће Емила Чорана, пиће кефир са индијским
 биљем,
 мењаће учитеље за домородачке гуруе
 пронађене на веб-страницама о менталној култури,
 све док једног дана, после дугих путовања од себе
 до вечности и назад,
 не стигне на Богословски факултет и не каже: Много
 лутах, али ево ме,
 а професор литургије, авангардно чудо
 источне мистике му не пожели добродошлицу –
 Кући.

Али само накратко. Убрзо ће се спанђати са
 духовниковом ћерком,

глумицом у аматерској трупи „Лилит”,
 падаће у транс на „Јевањђеље по Јуди”
 нај, нај ин у светској литератури
 и неће имати мира све док не напише „Јевањђеље
 по себи”,
 интертекст машина за млевање свих форми Ја,
 искушење и спас, Le Geode утробе од слоја крви, слоја
 датотеке
 слоја меса, слоја социјалне средине,
 четвородимензионална мусака
 у којој ће сви чиреви пуцати вагнеровском снагом.
 Без везе је у издавачким кућама и позориштима:
 нико неће прочитати
 „Јевањђеље по себи”, нико да спаси генија од оног
 што следи:
 игла и пљачка манастира и цркава (искусан је у
 томе),
 и ето га у учioniци веронауке:
 сестре су толико старе и ружне да му дође
 да их ушприца у орган заборавља,
 (ха, ха чак ни Бог не воли девице у годинама),
 дође му да се расплаче, да крикне од беса и немоћи
 што живот није песма Пинк Флојда пада му на памет,
 рецитије им „Јевањђеље по себи” утрљава у боре,
 у штрикане беле крагне, као силикон им га убризгава
 у опуштене дојке и проширене вене,
 а оне се полако опуштају, и после сваке речи
 као да се ослобађају грча туђе прошлости
 истурају груди, облизују усне
 отварају очи, све су млађе, све лепше,
 зраче док их дете похотно посматра
 задиркује их, голица испод пазуха, додирује им колена
 и смеје се: Бог, Бог хоћу да будем:
 Да бих вас све имао.

Лидија Димковска рођена је 1971. године у Скопљу. Студирала је компаративну књижевност на Универзитету у Скопљу, а докторирала на теми из румунске књижевности на Филолошком факултету у Букурешту. Радила је као предавач македонског језика и књижевности на Факултету за стране језике у Букурешту и као предавач светске књижевности на Универзитету у Новој Горици у Словенији. Пише поезију, романе есеје и преводи са румунског и словеначког на македонски језик. Објавила је шест песничких збирки, међу којима су и *Поштомство са истока*, *Вашира слова*, *Изјрижени нокти*, *Нобел прошив нобела...*, три романа (*Скривена камера*, *Резервни животи* и *Non-Oui*, амерички дневник) и збирку кратких прича. Превођена је на више од 20 светских језика и добитница је многих значајних књижевних награда. Од 2001. године живи и ради у Љубљани.

Никола Маџиров

СЕНКЕ ЋЕ НАС МИМОИЋИ

Срешћемо се једнога дана,
као бродић од папира
и лубеница која се хлади у реци.
Немир света биће са нама.
Длановима ћемо замрачити сунце
и фењером се приближити.

Једнога дана ветар неће
мењати правац.
Бреза ће спустити лишће
у наше ципеле пред прагом.
Вукови ће пратити
Траг наше невиности.
Свој прах лептири ће оставити
на нашим образима.

Једна старица свакога јутра
ће причати о нама у чекаоници.
И све што говорим већ је речено:
Чекамо ветар као две заставе
на граничном прелазу.

Једнога дана све сенке
ће нас мимоићи.

ДОМ

Живео сам у предграђу
Као улична светиљка
која никада не светли.
Зидове је спојила паучина,
а зној наше дланове.
У празнинама лоше сложеног камења
крио сам плишаног меду
Да би мирно спавао.

Непрестано сам сањао праг,
враћајући му се као пчела
која се враћа претходном цвету.
Било је мирно када сам отишао:

загрижена јабука још није потамнела
на писму марка са трошном, напуштеном кућом.

Од рођења тежим мирним просторима,
Испод мене лепе се празнине,
као снег који не зна да ли земљи
или ваздуху припада.

ЧАРОБНО ПОЗОРИШТЕ

Звони,
поштар претиче
звуче.
Огрнут анђеоским велом
свакодневно доноси
по страницу
Новог завета.
Над листом
креирам позориште
са празном сценом
(нема ничег осим ваздуха).
Ја глумим ваздух.
Увлачим се у утробу гледаоца,
предсказујем снове.
Два сата унапред
99 посто људи
добива крила.
Отворе ли очи,
посежу за чашом воде
и кашицом шећера.

ЕПОХА ЧЕЖЊЕ

Притајен стојим као галеб
који чека да се риба праћакне.
На доку смењују се путници
са истим заветима и надама.
Године миле по једрима,
као кишница по неравној стази.
Епохе чежње завршавале су иза хоризонта,
у селу на обали где је једна старица
ноћу склањала новац у марами,
којом је некад прекривала косу.

ОН ЈОШ ТРАЖИ ЧОВЕКА КОЈИ ПРОДАЈЕ СЕМЕНКЕ

Отац ме водио на фудбал,
а ја сам ишао због семенки.
Отац је носио новине да би на њих сео,
а ја да бих довршио започете укрштенице.
Отац би устао у тренутку
кад би сви уморили,

а ја кад бих угледао
човека који продаје семенке.

Била је тишина на стадиону,
присутни су буљили у мене,
док сам грицкао семенке.
(главни судија загризао је пиштаљку).

Љут сам на оца
што ме оставио самог.

Никола Маџиров (песник, есејиста, уредник и преводилац) рођен је 1973. године у Струмици. Поезија му је преведена на четрдесетак језика и објављивана у часописима и антологијама у Македонији и иностранству. За књигу песама *Закључани у трагу* (1999) добио је награду „Студентског збора” (Студентске речи), за најбољу дебитанску збирку. Исте године, за књигу *Негде, нигде* (1999), награду „Ацо Караманов”. Године 2004. објављује књигу сабраних песама: *У трагу, негде* за збирку *Премештен камен* (2007) добија међународну песничку награду HUBERT BURDA, која се додељује ауторима рођеним у Централној и Источној Европи, а 2017. награду за европску поезију XU ZHIMO SILVER LEAF и награду „Браћа Миладиновци”. Био је уредник часописа за књижевност и културу „Блесок” (Блесак). По мотивима из његове поезије снимљена су два краткометражна филма (у Софији и Загребу). Маџиров је добитник и неколико међународних стипендија. Од српских песника преводио је, између осталих, Васка Попу и Новицу Тадића. Живи у Струмици.

Александар Кирковски

ДАН СЕДМИ

Дан нулти: отпочињем
Првог дана припремам песме за издавача
Другог дана давим псе и цвеће у дворишту
Трећег дана повлачим црвену линију низ кичму
вољене
(ако стигнем чепрам јој по мозгу и љубим је
дуго по врату
Чртврти дан: водим љубав са компјутером
док телевизор воајерски мастурбира
Пети дан: страшно сам љут
а потом падам у депресију
због изгубљених (одузетих) дана
(на крају дана очекујем дијагнозу
свог психијатра:
манично депресивна психоза –
биполарно растројство расположења).
Шести дан: бланк
Дан седми: растурам све што сам започео
да бих кренуо испочетка.

ИМАМ УЖАСНУ(ТУ) ДЕВОЈКУ

Моја девојка је ужаснута фактом
да имам храбрости да објавим стихове:
хоћу да играм шах са братом
твог љубавника а затим да му полижем мудашца,
уосталом њена конзервативност
јој не би дозволила да и њу полижем
а коментар о шаху је излишан.
У сваком случају покушавам
да је смирим читајући јој Гинзберга
(*Дај им један дујељуб маесиро* и сличне стихове).
Али њен одговор – не забављам се
с Гинзбергом него са тобом
сече ме у корену
и потом дуго ћутим, а она
ужаснута гледа телевизију
дефинитивно убеђена да
моји стихови не постижу
ништа осим што изазивају
учесталост њених главобоља и
проблема са варењем.

ЈОШ ЈЕДАН ПРЕДИВАН ДАН СА ВОЉЕНОМ (ЈОШ ЈЕДНА СУБОТА СА СУПРУГОМ)

Сваке суботе већ рано изјутра
у 7 сати ти си спремна
да ми говориш колико ме волиш
говориш да су наши светови један
да наша љубав одјекује у уху космоса
а он радосно бди над нашом хармонијом
– одлично кажем ти и
и покушавам да наставим са спавањем.
Поново буђење око 9,
јутарњи секс, доручак и
цело пре подне пролази мирно
али пред ручак у 15 сати
твоја муза ти куца на прозорчић
и поново нашу комуникацију
(тачније твоју) претвараш
у поезију: и бетон,
и цигле у уморном граду
крију љубав и топлину
наших ватрених погледа итд.
– одлично душо објави –
продужавам да срчем чорбу
твој ентузијазам је несаломљив
и још дуго настављаш
да поетски осмишљаваш
наше постојање,
на крају огладниш и
јело као да ти је важније!
Ја у међувремену повраћам,
како нисам приметио да ми је целог јутра
мука и...
Ја лежем, а ти ћеш у 17 сати отићи
код свог фризера да му се пожалиш
како немам разумевања за тебе и
како је крајње време
да нађеш љубавника...
Враћаш се у 19.30 пуна
енергије и лирски настројена.
Добро, али ја сам се већ
претворио у огромну бубашвабу
а ти закључујеш да је крајње
време да прерадиш
Овидијеве *Метаморфозе* и да им својим
стиховима даш свежину и актуелност.

ПОСЛЕДЊИ САН

Својој баби

Кад легнемо да одсамамо последњи сан
доћи ће подерана дечурлија
затечена нашим спавањем и жељна игре.
Сањајући смислићемо на хиљаде игара.
Немоћни да се пробудимо
остављамо их себи самима.

АНАЛИЗО

Анализо моја са трепавицама идеограма
из пројекта васељене
док ми шестаром пробадаш слепоочнице
преобликујући Градски зид¹ у дојку скулптура
Родена
бетонски блокови се губе међу твојим дугим пр-
стима.

Анализо моја Бог и прогнани анђели
играју школице на полеђини хамера.
Док ми низ кичму полагеш лењир,
Аеродром² је сасвим нестао, а
Ново Лисиче³ нико не би препознао,
Чикаго се мења – јављају агенције.
Анализо моја са вагином црвеном
од револуције
и соцреалистичких стамбених квартова
мој полни орган је део
аксонометрије зграде са видеотракастом,
спиралном формом
а моје речи рапидографи
у рукама архитектуре
наше љубави.

Александар Кирковски рођен је и Скопљу 1977. године. Дипломирао је на Филолошком факултету „Блаже Конески“ Универзитета „Св. Кирил и Методиј“. Пише поезију, есеје и позоришну и филмску критику. Био је координатор књижевног клуба „Мугри“ (Свитања), као и члан алтернативног позоришног студија „К“. Неколико година радио је као ТВ новинар на Македонској националној телевизији. Објавио је две збирке песама: *Бенлуи* и *М*. Заступљен је у неколико антологија македонске поезије. Поезија му је превођена на више језика. Живи и ради у Скопљу.

¹ Централни део Скопља.

² Познато скопско урбано предграђе.

³ Једно од скопских нових насеља.

Ен Бронте

ПРИСЕЋАЊЕ

Да, нема те више! и никада ме твој
Сунчани осмех више радовати неће;
Али кроз стара врата цркве могу проћи,
Да моја нога тлом које тебе скрива шеће.

Могу стајати на хладном, влажноме каму,
И мислити како, слеђено, снове доле снива
Најведрије срце што сам икада знала,
И најнежније које је икад могло да бива.

Но, иако те сад више видети не могу,
То што те ипак знадох утеху ми даје;
И мада је готов твој пролазни живот,
Мила успомена на тебе ми траје;

Што знам да душа тако божанском блиска,
У обличју с таквом анђеоском лепотом,
Уједињена беше са срцем као твојим,
И ширила радост нашим скромним светом.

МОЛБА

Ох, толико сам већ уморна,
Мада сузе нема из ока суморна;
Очи су ми сустале од плача,
А срце заморила туга све јача;

Живот ми је пуст и самотан,
Мучно ми пролази сваки дан,
За туговања понестаје ми моћи,
Нећеш ли ми напокон доћи?

Ох, да само знаш како венем
За тобом, данима ни да тренем,
Наде моје, које никад да видиш,
Не би оклевао тако да испуниш!

СТИХОВИ САСТАВЉЕНИ У ШУМИ ВЕТРОВИТОГ ДАНА

Душа ми се сада буди, и уздише дух
И носе га високо поветарца крила;
Изнад и око себе рику дивљег ветра чух,
Што је занос у земљи и морима будила.
Дуга трава на сунцу блеска се свело,
Оголело дрвеће грање шири у висине;
Мртво лишће, под њима, плеше весело,
Бели облаци плавим небом јуре у даљине.

Волела бих да видети могу океан кад расплете
Својих валова пену у капљица ковитлац стрми;
О, кад бих видети могла горди таласи како лете,
И данас чути дивљу рику њихову како грми!

НОЋ

Волим онај тихи час у ноћи,
Кад се јавит могу блажени снови,
Пред поглед очаран доводећи
Што будне очи више не благослови!
И тада може ухо досегнути глас
Што смрт утиша још давно тада;
Нада и занос јаве се у тај час
Уместо пусте самоће и јада.

Годинама већ у хладноме гробу
Обличје што с нежношћу гледах лежи,
И само снови опет довести могу
Вољено биће коме срце моје тежи.

*Са енглеској превела и белешку најисала Јелена
Вишезовић*

Ен Бронте (1820–1849), најмлађа од чувених сестара Бронте, није написала много дела током свог кратког живота. Данас имамо сачувана само два романа и мало поезије, од које је део објавила, заједно са сестрама, под псеудонимом Актон Бел. Будући да није остало много података о њеном животу, критика се углавном ослањала на опис који је дала Шарлот Бронте, тумачећи је кроз призму „морбидне“ религиозности и повученог живота. Шарлот је стављала у први план сестрин роман *Ајнес Греј*, и настојала да потисне друго њено веће дело, *Станарка најушћеној замка*, због за оно време скандалозне теме. То је, међутим, дело по којем је данас највише цењена, због феминистичког приступа причи о злостављању у браку, и зато што нуди, баш као и нека поетска дела, увид у знатно другачију психологију ауторке од оне која се својевремено наметнула.

Милован Марчевић

ПЕСНИЧКО И ЉУДСКО „ЈА“ СТЕВАНА ТОНТИЋА

По своме, сада вероватно заокруженом, књижевном опусу, Стеван Тонтић (1946 – 2022) је више деценија уназад припадао најужем кругу најбољих српских песника рођених у Босни и Херцеговини. Да је и изузетан приповедач показивао је од почетка треће трећине свога живота, када су га на приповедање натерале и околности рата, који је на сопственој кожи искусио. Био је и изузетан преводилац с немачког језика (нарочито поезије), антологичар, уредник (у сарајевској „Свјетлости“ у периоду када је та кућа била највећи југословенски издавач...).

Био је песник, како то кажу, осетљивог нерва, дакле и осетљив човек, што никако не значи и слаба личност, каквим неретко такве људе сматрају. Напротив, Стеван је био јака личност захваљујући и тој својој осетљивости. Финоћа и изнијансираност осећања и способност запажања, уз књижевно и друга знања, били су оруђа и Тонтићеве стваралачке моћи. Осетљивост је посебан, неопходан дар да би човек био и песник. Без осетљивости тешко да би било поезије.

Та тананост душе види се у свакој Стевановој песми, било да она носи печат трагичног осећања живота, било да песник говори о своме сећању на неко прошло време, о неком догађају или доживљају, било да посвећује пажњу неким друштвеним појавама, чинећи то озбиљним, критичким тоном или користећи се хумором и иронијом. Истовремено, у Стевановој поезији врло је изражена мисаона димензија. И кад говори о најобичнијим, најприземнијим стварима, и кад размишља о оном што је највише, иза тога су увек и дар, и знање и мудрост човека отворених очију и других чула, уметника који жели да открије што више лица овога света.

А судбина је удесила да управо такав, осетљив, даровит и књижевно остварен човек прође кроз искушења кроз каква је мало који писац наших поднебља и нашег времена прошао. То су искушења песника у граду под опсадом, углавном међу људима других нација и вера, а окруженог војском својих сународника. Неки су му замерали што је у том граду остао, једни што је остао предуго, други што је тај град касније напустио, неки што после тога није остао у држави и граду у којима се очекивало да ће остати (као да га је ту неко задржавао и нешто му нудио), већ је отишао у трећу државу. О тим искушењима Стеван је, песнички изузетно снажно и људски потресно, писао у књизи поезије *Сарајевски рукопис*.

Стеван Тонтић, фото: Иван Сјасојевић

Али реалистичније слике догађаја и доживљаја тих трагичних, сарајевских дана Стеван нам је подарио у књизи прозе *Твоје срце, зеко*, са поднасловом „приче раскомаданог романа”, при чему ова синтаagma, како сам је схватио, нема само функцију жанровског одређења, већ упућује и на сам живот којем је у датим околностима „раскомадана” целовитост и нормалност. Можда се овим поднасловом аутор наругао и оној изреци која каже да „живот пише романе”. У овој прози Стеван и опширније и детаљније него у *Сарајевском рукопису* говори о томе шта је доживљавао у ратном Сарајеву, а даље и у Берлину, где се запутио после изласка из Сарајева и краћег задржавања у Београду, да би тамо остао целих девет година. То је изванредна аутобиографска проза, у књижевном смислу убедљива, по изразу на неким местима кочићевска и ћопићевска, која нам разноврсније начине (због самих могућности приповедачког жанра) открива осетљиву и хуману личност Стеванову.

Оне којима је сметало што није из Сарајева отишао на самом почетку рата требало би питати: а зашто човек који је живео у неком граду 26 година, у том граду се школовао, остварио озбиљну књижевну и уредничку каријеру, оженио жену коју воли, не би желео да у том граду живи и даље? То је једно од навећих човекових права: да живи тамо где жели. Разуме се, човеково право је и да оде куда и када хоће. Ти Стеванови избори, како сам их схватио, били су логични, истовремено храбри, понекад и нужни, али без моралног огрешења. Стеван је свој крст носио достојанствено, није се много жалио ни када је спадао на егзистенцијални и, рекао бих, телесни минимум, или када је самовао у Берлину, далеко од своје Снежане, далеко од пријатеља и свога језика.

Стевана сам упознао пре скоро 40 година на књижевним сусретима у Крушници, месту названом по истоименој реци и пећини, недалеко од Крупе, југозападно од Санског Моста, у његовом, а у ширем смислу и моме завичају. За њега као песника чуо сам раније и читао га, и волео и ценио његову поезију. Чини ми се да сам већ тада видео да је човек тог, нашег поднебља. А то су људи радознали, душом и умом слободни, помало и интровертни (ни без интровертности нема поезије), али и склони шали, смеху, хуморном говору. Те Стеванове особине, ако сам их добро уочио, биле су још тада култивисане образовањем, филозофским и књижевним. По томе је Стеван, близу или раме уз раме Кочићу и Ћопићу. То што је био модеран човек и европејац није се са тим завичајним, темељним особинама сударало.

Друго наше вишедневно дружење трајало је у Берлину, где ме је редакција бањалучког недељника *Репортер*, у којем сам (из Београда) уређивао културу,

послала на недељу дана, на неки семинар или нешто слично. Стигли су тамо и људи из неких других БХ публикација и медија. Говорили су нам на семинару европејци оно што смо одавно знали, третирајући нас, прикривено, као полуцивилизоване људе. Било је то у време санкција и велике западне нетрпељивости према нама Србима. Понео сам Стевану флашу ”субјелске” препеченице. Да бар једном наздравимо мој драги земљак и ја. На аеродрому су ми ту ракију одузели. Немцима то никад нећу опростити.

Дуже у његовом друштву био сам и пре 12-13 година, на Сарајевским данима поезије. Тада сам и први пут преноћио у том граду, у којем су неки тротоари заиста били зелени, не сумњам – само из еколошких разлога. Досад никада нисам био присиљен да се из животних, егзистенцијалних разлога иселим из неког града, немам то искуство, и поштујем избор оних који то искуство имају и због тога неће да посете места из којих су се из тих разлога иселили. Ипак, мислим да они који су однекуд присилно отишли, чак и ако не желе да се тамо трајно врате, треба та места да посећују, између осталог да би подсетили своје бивше суграђане и комшије да су и они некад ту живели, да је то још увек и њихов град. Нимало ми у родном Приједору не смета када видим Бошњаке, јер они долазе у град у којем су некада живели, или у град у којем су живели њихови родитељи. То мислим и за Сарајево, у које се Стеван, поред свега што је тамо доживео (гоњен да копа ровове на првој линији фронта пошто је одбио да служи у босанско-муслиманској армији, искључен из чланства УК БиХ, нестале му све ствари из стана, укључујући и рукописе и хиљаде књига...), вратио 2001. године, у „обрнути егзил”. Свако то право има.

Један песник једном је рекао да када се доселиш у велики град нипошто не смеш од тог града нешто да тражиш, јер ћеш само ако се тога будеш држао можда једног дана нешто и добити. Град овде има сигурну одступницу: ако пред крај живота кажеш да ништа од њега ниси добио, град може да ти одговори да никада ништа ниси ни тражио, па зато ниси ништа ни добио. А да си тражио, нешто би и добио.

Стеван је у Београд дошао и из њега отишао а да није тражио ништа ни узео ништа, а оставио нам је дарове које до краја живота нећемо потрошити. Дарове своје осетљивости и човечности, своје озбиљне и шаливе речи, дарове свога језичког и књижевног умећа, своје књиге... Нека му је вечна слава и хвала.

(Текст је прочићан на вечери сећања на Стевана Тонића, одржаној 12. априла 2022. године у Српском књижевном друштву.)

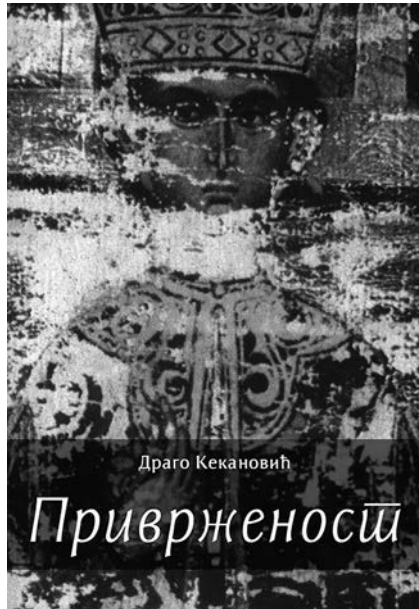
Игор Перишић

ЛЕКТИРА И КОМЕНТАРИ

Драго Кекановић,
Приврженост, Српско
културно друштво „Просвјета“,
Загреб, 2021.

Кључно наративно питање романа *Приврженост* Драга Кекановића, првог и заслуженог добитника награде „Београдски победник“, јесте: „постоји ли на овоме свијету између мушкарца и жене вјечна љубав“ (205). За цинично садашње време веома је освежавајући старински и недвосмислен потврдан одговор, али у понешто помереном смислу. Актери љубавне приче су Катарина Бранковић Кантакузина, ћерка деспота Ђурђа Бранковића и касније супруга грофа Улриха II Цељског, и њен соколар Дамјан. У традицији витешког романа, плотска невиност јесте онај лепи моменат који доноси благе иронијске валере у погледу одговора о световној реалности декларисано вечне љубави. Завршавајући фабулу на симболичком прелазу из средњег века у ново доба, аутор ће и љубавну повест разрешити у кључу лиминалне, оптимистичко-песимистичке бајке: главни јунаци *умреће* срећни, тек у последњим тренуцима живота реално привржени.

У језику романа, Драго Кекановић се још једном доказује као одличан писац, стварајући необичан вокабулар, унеколико на граници мапе распрострања српског језика, али и даље у једној од магистралних линија српске књижевности, ако имамо на уму њен развој пре свега у средњем веку и ренесанси. Озбиљним и креативним радом на лексци, постигао се тон ведрога nihilizma. Реченица је децентно накићена, али не и на-

фракана, са разиграно архаичним придевима. У раскошном Кекановићевом универзуму има простора и за нискомиметске, натуралистичке искораке, за стриповску комику геста и покрета са елементима ћопићевског народског хумора, као и за гогољевско комичко удахњивање карактера животињама. Иако је стил местимично оптерећен уметнутим полуреченицама, у целини је врло проходан и неочекивано растресит с обзиром на спроведену језичку генеалогичку спуштену дубоко у лексичку прошлост.

На тематском плану, веома је продуктиван однос *Привржености* са делима из српске и светске књижевне традиције. Приповедач Дамјан може се схватити као оживотворена осцилација између идејних полова Санча Пансе и Дон Кихота, због лепо обликоване несигурности спрам избора реалистичког односно идеалистичког светоназора. Помињањем случајно препеваних Петраркиних стихова уметнутих у свете књиге, дозива се поезија фасцинације узвишеном дамом италијанског ренесансног песника, при чему Кекановићева Катарина постаје српска Лаура. Проза Франсоа Раблеа и Сима Матавуља интертекстуално се укључу-

је преко комичког третмана телесно-материјалних предметности у традицији менипеје, са сјајно дочараном фигуром пустоловно-нехајног Оца, као и гротескно-карневализованим приказивањем фигура фратара. Најзад, ту је и реинтерпретација тема и мотива из *Имена руже* Умберта Ека. Попут Ековог неискусног монаха Адса, и Дамјан не познаје све тајне сурово реалистичног света. Наивно се ишчуђавајући пред могућностима више истина, он тиме на метаплану уводи постмодернистичку расправу о статусу истине. Поред тога, у *Привржености* веома су живо представљене ековске теме инквизиције, затим и мучење и спаљивање вештица у средњовековном Загребу.

У роману постоје мали недостаци у психолошкој мотивацији као и у драматургији склапања сижеа. Пребрзо и предвидљиво се прелази на главну тему, а интимизација главних ликова деси се повремено без потребног спорог ритма у психолошкој генези. Наместо разрађеније повести привржености, стоје лајт-мотивски постављени прилично конструисани дечји несташлуци који имају послужити сврси лирске мотивације. Све то прати понекад превише емфатичан или пренапучено патетичан љубавни говор приповедача, што у жанру витешког романа ипак има своје традицијско оправдање: у таквом оквиру нагласак је на етици витешке љубави, а не на њеној миметичкој уверљивости. Последично, код Катарине Кантакузине није довољно уверљиво синхронизован прелаз од својеглаве клинке до одговорне и одрешите жене, чиме би више израсла у лик који би био културолошки памтљив, а дијалози између ње и Дамјана одвећ су одмакнути од реал-психолошког хоризонта очекивања данашњег читаоца. Уз то, *Приврженост* би била за нијансу успелија да су боље увежана сва историјска чворишта, тј.

да је роман дужи, али тиме би се, вероватно, изгубили за овај жанр очаравајући шарм проходности и према читаоцу самилосна елеганција кратких поглавља.

С друге стране, на метанаративном нивоу увелико се надвладавају ти ситни миметички шумови, у смислу истицања свести која наткриљује приказани свет и тиме га посредно ослобађа обавезе да до краја буде сам по себи веродостојан. Тематизација сврхе писања одвија се у сталним разговорима казивача, светогорског монаха Герасима, некада соколара Дамјана, са иноком Димитријем који записује његову исповест. Тиме се на начин постмодернистички уводи метаприповедачки слој, где се нараторов глас брине о хронологији и композицији излагања, чак и о уштедама папира. У чињеници да је Димитрије нем, а да је у тренутку записивања Дамјан слеп (док је раније у роману повремено муцао) крије се блага пародија поузданости наративних инстанци. Додатна несигурност у „истину текста” формално се исказује мењањем приповедачких техника: различити гласови добијају своја поглавља. Потоња гласовна и „ауторска” инстанца је она дубровачког архивара, Дамјановог пријатеља из младости, коме је исповест намењена за сврхе похрањивања у симболичкој општој библиотеци. Постоје и монолошки и каталожки пасажии помоћу којих се, интимно или објективизовано, инвентарише свет у нестајању. Крај приповедања ће означити и смрт приповедача, јер у тако композицијски устројеном плану не може бити другачије, чиме се шаље јак аутопоетички сигнал о значају приповедне форме за метафизички слој романа у смислу упућивања на онтолошки примат овековечене наративне реалности.

Роман *Привржености* у једном од својих најважнијих слојева је-

сте и апокрифна историја српског народа у средњовековном и ренесансном периоду. Када приповедач Дамјан у неком тренутку посведочи: „Када си данима у пратњи владара, па макар са својим Данијелом клипсао на зачељу, свашта чујеш” (49), тиме износи свест да из маргиналне позиције (заچهље колоне), па још и у друштву маргарца (што додатно иронизује субјект-позицију), прати историјска дешавања. Ова диспозиција отвара врата полиперспективности и чува од некритичности у сагледавању националне историје. У те метанаративне сврхе Дамјан примећује: „Али, изгледа, није било први пут да Срби лажу сами себе и лаж претапају у истину” (49). Дакако, испод иронијских наслага обитава сасвим озбиљна брига о чувању националне историјске свести, као и конкретно повесно сведочанство о судбини Срба у тадашњој дијаспори. У томе је још једна Катаринина приврженост. Она се заветује да, упркос притисцима, неће мењати своју православну веру и тако симболички чува семе прошле Србије за будуће генерације које ће можда некад имати срећу да живе у бољим геополитичким околностима.

Надахнуто попуњавање лакуне која у српској књижевности постоји у тематизовању средњовековне историје, доказује да је историографска метафикција естетички најуспелија када изнађе недовољно обрађен хронотоп. Сродан успео случај десио се у српској књижевности пре тридесет година када је Радослав Петковић романом *Судбина и коментари*, у истом жанру, тематизовао просторе и историјска времена о којима нисмо довољно знали путем књижевности (пре свега српску заједницу на почетку 19. века у Трсту). Са аспекта књижевноисторијске свести, роман *Привржености* представља хронолошког претходника романа *Судбина и коментари*, при чему ће оба, као

квалитативни сапутници, сасвим сигурно претрајати у српској културној и књижевној лектири.

Зорана З. Ойачић

ВЕЧНО ДЕЧАШТВО И ВЕРНОСТ ЧУДУ

Дејан Алексић, *Мало-мало ња слон*, Имам идеју, Краљево, 2021.

Година 2022. за Дејана Алексића веома је значајна пошто су у њој стигли многи плодови вишедеценијског стваралаштва за децу и одрасле. Постао је први добитник Награде Душан Радовић Библиотеке града Београда и први добитник Награде Владан Десница Народне библиотеке Србије. Обе награде добио је за прозне књиге: за збирку прича *Мало-мало ња слон*, односно за роман *Пећља* (за иста дела добио је и награде „Гордана Брајовић” и „Милош Црњански”).

Алексић се са успехом огледа у свим жанровима: у поезији, у поеми, краћој и романескној прози, па и у драмским текстовима за најмлађе. Као приповедач за децу, издвојио се прозним збиркама *Музика тражи уши* (2008) и *Кога се тише како живе приче* (2013). (Треба споменути и вредне романе *Цицела на крају света*, 2014. и *Чудесни подвижи Азбучка Првој и тридесет слова*, 2015).

У години у којој се обележава стогодишњица рођења великог писца, чиме и век модерне књижевности за децу, радовићевски дух чини видљиво наслеђе Алексићеве приповедне поетике, па се у образложењу жирија за Награду „Душан Радовић” каже:

МАЛО-МАЛО ПА СЛОН је духовита, маштовита и интеллигентна збирка прича пуна неочекиваних

обрта, језичких и драмских, књи-га лишена општих места и слатких удварања деци. У речнику ове књиге нема деминутива, нема лажних емоција, са децом се поступа озбиљно и одговорно. Она је дело једног новог Радовића, Радовића који је променио презиме али не и мудрост, најмлађег Радовића у књижевности за децу до данас.

У награђеној збирци *Мало-мало ња слон* добродушни, ведри и понешто тврдоглави слонов свет прилагођавају сопственим потребама, неоптерећени законима физике и каузалношћу. Можда су у веровањима древне Индије њихови преци на леђима носили свет – ови Алексићеви сасвим комотно могу да се сместе и у ципелу. Јер, како рече Владимир Андрић (а не помињемо га без разлога), „На почетку свет беше срећен као под конач: на месту свака цигла, дугме, влат, цвет, раздељак, шара, поклопац и лонац. А онда се појавио Слон и стао себи да тражи ослонац” („Слон и клавир”). Године 1987. Андрић, и сам настављач радовићеве поетике, објавио је збирку *Вечерњи слон*, чиме је такође урастао у Алексићеву књижевну лектуру. О томе сведочи и посвета књиге *вечним дечацима, заувек верним чуду* који су, свако на свој начин, снажно утицали на аутора. Реч је о двојци Алексићевих пријатеља и ментора, кључних за књижевност за децу 21. века који су један убрзо за другим прешли у вечно дечаштво. Реч је о поменутом Влади Андрићу и Јовану Љуштановићу, врским знацима овог књижевног поља. Указујући непосредно на своје књижевне узорце у прочељу збирке, Алексић открива *вечно дечаштво и верност чуду* као поетичка начела ове приповедне збирке. Отуд у збирци егзистирају коцкасте наранцасте шљиве, брскоцветови и провидне зебре, светом лете носеви који траже миришљава цвеће, жеље које жуде за испуњењем.

Ауторска одлука јесте призивање књижевне лектуре модернистичке традиције друге половине прошлог века и њено реактуелизовање. То значи да је за Алексићеву прозу типична интертекстуалност и алузивност. Радовићеве уверење у моћ азбуке да твори свет и дух прозе апсурда из шездесетих година прошлог века представља полазну основу за Алексићеву приповедно онеобичавање. О томе сведочи „Прича о увређеном слову О” (сетимо се само Радовићевог Остоје и његових О-говора из серије *На слово, на слово*). Језички знак, слово О и изнова бива антропоморфизован у осетљиво и сујетно биће. Он напушта свог незахвалног власника, дечака Огњена зато што је поништио његов дигнитет изједначивши га са нулом. Номен мења омен, па дечак постаје несрећни Гњен. Међутим, даље фрагментизовање идентитета може, показује се у ведрој приповедној игри, имати и своје добре стране, пошто даља редукација номена води од празнине ка новој пуноћи (налик поеми *Нежна њесма о нежном ветру Дуволубу* у којој два етерична бића, Ветар и Промаја, заједно творе пуноћу живљења). Гњен се заљу-

бљује и постаје Њен – Сарин (графема с очигледно је одабрана као половина о-кружнице), чиме његов стари – а нови омен, слово О поново постаје део идентитета, кроз анђеоски Ореол над главом заљубљеног.

Млади читалац подстиче се на игру духа и указује му се како је свет испуњен могућностима чија реализација зависи од његове воље. Приповедни свет обликује се по начелима игре, а сваки следећи догађај је неочекивано изненађење, налик Кероловој Земљи чуда. Апсурдна раздешеност није претећа, већ духовита, нема улогу да деструише стварност, већ, напротив, да је оплемени, учини богатијом. На пример, у причи „Софијин наопачке дан” девојчица не жели да се помири са чињеницом да напољу пада киша. Њој је потребан ведар, сунчани дан за игру, па решава да га призове и материјализује тако што ће спавати *уназад*. Зато заузима положај *најлавачке* покушавајући да трансформише појавни свет. У томе, свакако, успева, пошто јој није важно какав свет *јесте*, већ како га она перципира.

И у другој причи сазнајемо да је *размишљање наопачке* кључ за срећу: слон остварује жељу да буде наранцаст и радостан (тако што га приповедни јунак окрене на налицје) – баш као што се творац ове збирке поиграва лицем и налицјем појава („Ја друкчије све називати хоћу, / па вештину увежбавам ову: / да стварима сачувам јасноћу / ако се и друкчије назову”, каже се у песничкој збирци *Јануар у жирафи* из 2019). Из поменутих примера извире тежња да се, укидањем логичких веза и односа међу појавама, те успостављањем онеобичене мотивације постигне заигра-но ослобођење приповедног света. Зато приповедач нуди два могућа завршетка Софијиног дана. Оба подразумевају укидање кишног дана (ограничења свакидашњице)

и веру у моћ маште, а јунакиња се задовољно уверава „да је пронашла моћ да мења годишња доба”.

Постмодернистичку прозу за децу често карактеришу порозне границе фикционалног и стварносног света, а сам приповедни поступак прераста у тему метафикцијске игре. Тиме се даље развија замишљао збирке *Која се тице како живе ирице*, која је карактеристична по томе што приче-јунаци улазе у жустре полемике са Писцем око фабулативних решења на којима су саздане, а сами приповедни елементи (изостанак фабулативности, крај приче) бивају осамостањени и изменљиви (Празну причу, депресивну због онтолошке празнине, лекар лечи убризгавањем фабуле). Све то примећује се и у збирци *Мало-мало ја слон*. Неки од карактеристичних песничких и приповедних поступака из Алексићевог стваралаштва, поетског и прозног, даље се гранају и развијају овој збирци. Између осталог, реч је о заснивању фабуле на авантури осамостањених елемената предметног и живог света (осмеха бескућника, дугмета без капута и сл.). У новим причама нос постоји независно од остатка тела, одбачен, бескористан, на сметлишту, мирис се одваја од цвета, а шара напушта кравље тело и на бекетовски начин путује у руке збуњеног приповедача. Ту је и поменуто проблематизовање феномена празнине која буди трагање за сврховитошћу, а разрешава се сједињавањем бестелесних јунака (осим поменуте поеме о ветру Дуволубу ту је и здруживање подрумских мракова двоје заљубљених комшија у поеми *Драма у подруму јосифоје Јоје*, 2019).

Наглашавање јединствене фикционалне свести која говори причу видљиво је у истој реченици коју изговара Фломастер, а затим приповедни јунак, ђак уморан од домаћег задатка. „Страшна прича” коју приповеда Дејан (Писац) (на-

слов је, иначе, цитат песме Владимира Андрића) заснована је на неверовању приповедних очекивања у аутоиронијском распону између планираног тона (приче која буди страх) и разочаравајућих резултата који воде хуморном разрешењу. Затим, „лепа али празна” Мала кутија („Прича о кутијици”) проналази своје дословно и симболичко испуњење као чуварица успомена („А од успомена нема већег блага”); Кључ тражи „оно што му недостаје” – своју Браву („Прича о кључу”) а празне чарапе „не воле кад им је досадно”, па их приповедни јунак преиначује у једнооке гињол лутке за игру („Шта чарапе разне раде док су празне”). Тиме се општељудска тежња за смислом постојања преводи на раван опипљивог, свакидашњег искуства и постаје пријемчива за младог читаоца.

Примењујући Радовићеву идеју да текст за децу мора бити мудрији од свог читаоца, обликован као језички, фикционални, логички и интелектуални изазов, вољан да даље развија пустоловни и иронијски дух Владимира Андрића, Алексић је створио иновативну приповедну збирку, засновану на апсурду, парадоксу, поетици онеобичавања, метафикцији. Тиме је потврдио своју поетичку *верност чуду*.

Мила Медићовић Стефановић

Кружење књига

Ко би могао бићи Јовица Аћин
Зборник, приредио Михајло Пантић, изд. Библиотека града Београда, колекција „Врхови”, 2021.

Наш опстанак зависи од читања пробраних књига. Хоризонти чита-

ња су у непосредној вези са духовним опстанком.

Аћинов универзум открива посебности његовог литерарног атласа. „Одавно је Филипо де Страдо тврдио како књиге корумпирају невина срца.“ (Пеца Поповић) Тако су и књиге из тог универзума освојиле моје похабано срце. Јовица Аћин на кортасаровски начин провозира своје духовно уточиште – истражујући стварност и фиктивно умеће стваралачког поступка. Иза капија замршених поетских чворишта, зачудно нам се учртавају путеви и споредне стазе његовог текстовног ткања. Из Аћиновог дела зрачи непресушна енергија срца и ума. Светиљке духовности озарено извиру из дијалогског приступа као уводника приређивача *Зборника* Михајла Пантића.

Литерарна радозналост и ефекти имагинације писања су прочитане књиге, како оне у личној тако и књиге смештене у свим другим врстама библиотека. Из бројних путописних похода Аћин има асоцијације на обиласке тих институција, тајанственост једне забележене је у његовом *Ушћу Океана*. „Ко је путовао тако мало као ја памтиће сваки корак, али ја нисам сигуран да се баш свега сећам. Кад се усредсредим, приличан део мојих путовања се може свести на трагање за пијацама и књигама. У случају књига, своју страст подједнако делим између необичних књижара и старих библиотека... У Фиренци ме књижаре, ипак, нису претерано мамиле, а у постојање библиотека нисам био упућен, мада сам могао да слутим не да их има него и да су веома богате. Није ли Фиренца једном била средиште у којем су се стицали антички рукописи, првенствено грчки, да би задојили незаборавни препород?” Из шетње по наративној шуми те приче под насловом „Степениште” наилазимо на кошмарне призоре самостанске читаонице где бораве духови веков-

них читалаца, „свих који су ту некад седели, загњурени у рукописне кодексе и штампане књиге, усредсређени на своје мисли и на читане текстове, често илуминисане, повремено се дошаптавајући... Тешко сам могао да разликујем да ли се то увек читаоци међусобно споре или се, шумором листова, саме књиге једна с другом надмећу у погледу истинитости својих садржаја.“¹

Пре него што отворимо врата пишчеве имагинације упитамо се – каква ли је његова лична библиотека и архива, јер без потраге за књигама и документима не може да се фабулира. На тезги са старим књигама записивач Клисурине приче, у роману *Пилош шрамваја*, купује *Халуцинацију*, књигу која није била вредна читања. „Оставио сам је на једној од уличних клупа. Можда ће је, као одбачену, наћи и преузети управо њен јунак, или писац књиге који је добио с посветом.“ Халуцинантно стање поминуће се и у Бенијевом искуству са дрогом и хашишом. Тим поводом сетимо се ауторових куповина књига на пијацама. Налазимо податке да су неки пакети књига Ађинове личне библиотеке – одложени на тавану, украдени. Потрага је кренула од пијачних тезги, а библиофилске склоности завршавају се слично дијалогу с пријатељицом „о бувљачком барометру за библиождере“, јер су књиге с нама само повремено. „Оне изискују кретање. Подсећа ме на светску мрежу намерно остављања књига на клупама у парковима, на железничким станицама и аеродромима, у хотелским предворјима, које путници и случајни пролазници слободно узимају, читају, а онда их и сами остављају на десетом месту, покатак кад на другом крају планете, где

1 Jovica Aćin, *Ušće Okeana*, „Stepenište“ (Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2011) 36. У интерпретацију атмосфере овог приказа може се наслутити утицај Умберта Ека.

ће их преузети неко трећи, а овај ће их оставити неком непознатом четвртном... То је вечито кружење књига. Тако књиге путују око света и од читаоца до читаоца. А краћу и препродају тек стотог делића једне чудовишне библиотеке, каже, треба да схватим као суделовање тих избраних књига у том готово божанском кружењу.“² Потом, верујући да је разноврсна и богата да су у њој већма послане стране књиге, покони и откупи, сетимо се Ађиновог јунака у поменутом роману, писца Валтера Бенјамина и његовог есеја *Распакујем своју библиотеку*. Тај текст је послужио Алберту Мангелу за један од извора на којима је напојио своју *Библиотеку ноћу*. „Отпакивање књига просветљујућа је активност. Пишући 1931. године, на једној од својих бројних селидби, Валтер Бенјамин је описао доживљај који има док стоји међу својим књигама 'које још није дотакла блага досада реда', и док га прогањају визије места на којима их је сакупљао и времена кад је то чинио, као посредни докази који су

2 Преузето са: <https://zasvepare.tumblr.com/post/158061883568/jovica-acin-o-koristi-i-steti-od-gubitka-knjiga>.

сваку књигу чинили истински његовом. И мене су, тих летњих месеци, преплављивале такве визије: карта која би полетела из отворене књиге подсетила ме на возњу трамвајем у Буенос Ајресу (трамваји су престали да возе крајем шездесетих) када сам први пут читао *Мојру* Џулијана Грина; име и број телефона написани на првој страници призвали су у сећање лик давно изгубљеног пријатеља који ми је поклатио примерак *Песама* Езре Паунда; ...“³

Меморисање и записивање претходе крајњим учинцима личних радионица сваког писца. Постмодернистички манир Ађиновог мајсторског писма отвара се из више угла. Прво је увек насумце, јер писац „не може да се сети једне реченице“, а то као да смо већ прочитали у неким другим текстовима. Следећи кортасаровски манир бележења у свакодневну датотеку „сваштару“ писац формира своје збирке разноврсних текстова: прича, огледа, песама, цитата, фотографија, цртежа, као што је *Пуш око дана за осамдесет светова* Хулија Кортасара. Оно што је некад било склоњено у сектор пуке разоноде или детињарије касније се враћа као поетска спајалица Ађинове „Књиге постања и опстанка“.

Љиљана Дујалић

РОДОСЛОВ КЊИЖЕВНЕ ГРАЂЕ ЈЕДНОГ ПИСЦА

Славица Гароња, *Шайаши мале влашке*, Прометеј, Нови Сад, 2022.

На насловној страни књиге о којој ће у овом тексту бити речи, налази

3 Alberto Mangel, *Biblioteca noću*, Beograd: Geopoetika, 2008, str. 46.

се широким углом обухваћен скуп, сабор народа који, по оделу, припада почецима минулог века, а овековечен је на фотографији чији аутор и извор, нажалост, у књизи нису наведени.

Тако већ први додир са новом књигом Славице Гароње *Шайаши Мале Влашке* и поглед на фотографију која се налази на насловној страни буди код читаоца питање: је ли пришао нашем народу, или је ТАЈ народ закорачио у наш свет и ово историјско и биолошко, наше, време. Да ли народ овековечен на фотографији, који одавно (а мереном вечношћу, ипак, само у трену), чека васкрсење мртвих и живот будућег века, или ми чекамо њих!, да нам открију тајну човечности, трпљења, живота у свим, па и у нељудским околностима. И неће ли нам и ова књига, као и претходна два романа с темом магичне земље Аркадије, а заправо дела Балкана најзападније насељено православно народом, Србима, пружити одговор на постављена питања.

Од прве странице ове књиге, до последње, читалац се суочава са једном ванредно јаком, страшном и потресном плетисанком у којој, као да су странице озвучене, шумори језик животним подвигом нападеног и *оћераної*, претходно крвнички злостављаног народа нашег на западу Славоније, на обронцима Папука, који су, како стоји у историјским документима, искључиво били настањени нашим народом.

Најновије остварење Славице Гароње стога није само омаж прогнаном, а претходно страдалном народу, него и породици која је била извор немерљивог блага и извор небројених, духовних дарова, сада преточених у сећање и причу. Ризница непресушне инспирације и неугасли подстицај да се језиком и књижевним делом овековече и сачувају од заборава и за садашње и за будуће нараштаје.

Ова изразито лична књига досегла је до најдубље породичне интиме, а онда се као у таласу прострла и до граничног обода тог интимног света, разлила се и на шири, национални план и тако откључала, учинила извесну демистификацију стваралачког поступка, истовремено поставши лични документ једног савременог, националног писца који воли свој народ, уважава његову жртву, препознаје му мане и без идеализације сагледава његов профил.

Гароња је дала родослов своје Бакe и упознајући нас са њеним прецима увела нас је у свет минулих људи, а тако их је упечатљиво, њиховим језиком оживела, да се чини како се још увек крећу за својим послом пределима Аркадије и говоре о себи. Дајући нам на увид родослов своје Бакe и нижући гласове, судбине, имена и ликове њених предака, књижевница нам је, без остатка, показала и родослов своје књижевне грађе, инспирације и надахнућа. Скроз, до кости огољено, показала нам је где је извор њеног књижевног дара и љубави за свој народ, његов фолклор и његово биће.

Истовремено, ово је и књига о континуитету, о архивирању предања и сећања (пером присног сведо-

ка), живота коме је било писано да на њене очи (треба назначити – у овом времену) ишчезне, прво кроз замрлу причу а онда и стварно.

Ако неко познаје тај простор, ако га неко осећа дубински, пролазећи кроз све слојеве минулог, архетипског, онда је то Славица Гароња, па стога ова књига има и историјску димензију. Читалац неће погрешити ако примети да странице не потписује само књижевница, него и научница и њено знање о култури свога народа, па се у доброј мери, посебно почетак ове књиге, може читати и као појмовник, енциклопедија стваралаштва и духовног блага, одраз славонског православног народа изражен кроз наведене обреде, обичаје, умотворине и стваралаштво у свим облицима (усмено, писано, духовно и материјално).

Тај народ, на нивоу чуда, и даље је део предела, кроз гробне хумке и споменике, сеоска гробља, па стога је сасвим разумљива исконска мудрост и познавање живота, који се кроз предање, па и ову књигу, преносе, својеврстан дијалог са стварима и појавама у свету који их окружује, али и поред свег зла који се увек притајено шуњао око њих, сачуване чистоте срца. (Да није тако, зар не, прозрели би намере лукаваго и не би и по други пут у пола века били његове жртве.)

С романом *Повраћац у Аркадију*, Славица Гароња је досегла до висине ремек-дела, с *Парусијом, џасовима* *исход џајраши* задржала се на тим висина, а са овом трећом књигом, наша књижевница је зашла у дубоко разоткривање својих извора и показао нам која је то златна нит коју је додирнула и од које је наследила, преузела и пренела своје и своја дела. Та митска, духовна, крвна, генетска веза са материном мајком, толико је специфична, а опет једноставна, присна, стварна и нестварна, прекинута бакиним напуштањем овога

света, а тако жива да када у књизи читалац прочита како је већ четврт века прошло од бакине смрти, скоро да остане затечен чињеницом да је тај живот окончан? Зар су заиста заувек заћутале те усне чије речи тако интензивно пуслирају са страница Гароњиних књига?

Наравно да није. Жива је и можда и живља него икада, јер, она јесте напустила овај свет, али га је и населила даром који је од ње наследила Унука. Једна толико велика, снажна и дубоко и исконски истинита Љубав, не може а да не да свога плода и рода.

Мада ова књига има три целине и двадесет и пет поглавља, и на први утисак чини се да је књижевница сада сасвим затворила ту причу и лични завет да ће их сачувати од заборава у својим књигама, простора за наставак приповедања не да има, него ове странице вртају приповестима које треба развити и обухватити не само припаднике „хумано пресељеног” народа са вековне своје земље, него и подићи на универзални нови ниво кроз питање које се природно намеће човека који у свом веку од доласка на свет до његовог напуштања увек има избор којем ће се приволети, добру или злу, суштинско егзистенцијално питање које се не тиче само ових наших предела, него човека било где и када.

Какав су избор начинили књижевни ликови из ове књижевне ризнице, сведоче и речи којима је ова књига исписана. Те речи сведоче и који је избор као писац свога времена направила Славица Гароња.

Ових дана друштвеним мрежама кружи краћи ирански филм, траје неколико секунди. Старији човек кредом на асфалту повлачи беле линије, оне кривудају, он их удваја, извија, подебљава. Цртеж заузима неколико квадратних метара. Онда се он изува на ободу цртежа и ципеле остају са стране, а човек „улази” у цртеж. Камера мења угао снима-

ња, подиже се и из птичје перспективе видимо да се човек шћућурио у наручју Мајке, како гласи и назив ток кратког филма.

На страницама треће књиге шћућурена је и ушушкана душа Баке, Славичине и митске, и архетипске и животне јунакиње, а Славица на очиглед читалаца ове књиге, шћућурје се у њеном наручју и гласом своје Баке приповеда.

Све време ламентирајући над протоком времена, жалећи што је оно заувек истекло за живот у чијем је центру била Бака (и све што је старица у њему значила), Унука, ауторкина двојница, на почетку књиге пише да од тог света, њеног уточишта у којем је постала писац, да *више ништа није остало. Само ће Бакине речи...* Својим романима, и посебно овом трећом књигом, обезбедила им је трајање, јер је Бакине речи вратила свом прапочетку у којем све и беше само – Реч.

Кашарина Панџовић

ДУГОВЕЧНОСТ ДРВЕТА, ДУГОВЕЧНОСТ ПЕСНИКА

Енес Халиловић, *Секвоја*,
Културни центар Новог Сада,
2022.

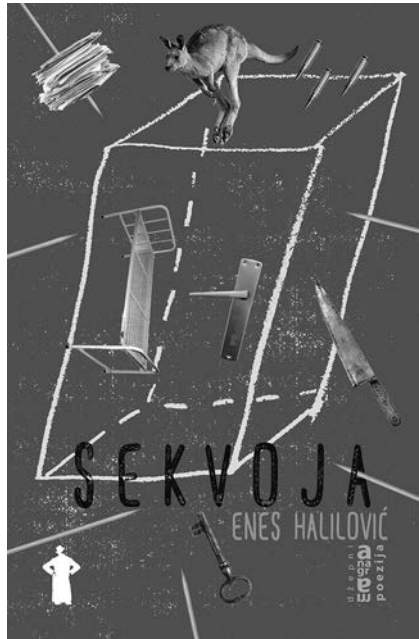
Необично и неочекивано жанровско пододређење, обично дато у поднаслову дела, постало је одвећ поетичком особеношћу стваралаштва песника, приповедача и драмског писца Енеса Халиловића (1977). Тако је, примера ради, његов роман *Ако гуто њледаш у њонор* (2016) у поднаслову био одређен као „дијалог о празнини”, а део наслова фрагментарне поеме *Банџа-*

деш (2019) био је „манифест квантумизма”. И нова песничка књига *Секвоја* жанровски је у поднаслову одређена као *паралелнијед*. Наизглед је контрадикторно, бизарно чак, и може се рећи (нео)авангардистички интонирано ово спајање неспојивих елемената, строгог геометријског конструкта какав је паралелепипед, са репрезентом природне форме какво је најдуговечније и највеће дрво на свету, секвоја. Геометријски облик ту је да опцрта просторне координате и структуру ове песничке књиге, иначе садржане од низа песама које нису уобручене циклусима. Унутрашња динамика и нарочит распоред песама, међутим, индикација су добро промишљене и спољашње и унутрашње арматуре, јер се песме надовезују једна на другу путем заједничких или сродних мотива.

Халиловићев књижевни опус, а нарочито песнички, може се окарактерисати као тежња за комуникацијом са читаоцем и провоцирањем *интелектуалне* компоненте у њему, тим пре што се фрагментарност, те поверење у моћ језика и песничке слике испостављају као константе. *Секвоја* се уклапа у овај поетички модел, али доноси нови, нарочит осећај за синтаксичко стилизовање реченице, односно стиха, којим остварује дијалог са једним делом народне, усмене књижевности, а то је са жанром загонетке, односно *тонеталице*. На овом месту важно је подсетити да је Енес Халиловић заједно са супругом Елмом Халиловић објавио књигу која садржи 172 нове, сакупљене народне загонетке (*Загонетке*, Едиција Сент, Нови Пазар, 2015). Није, међутим, порекло овог надахнућа утемељено само у народној књижевности, већ и много даље и дубље, од Езопа преко Софокла, што чини да нови стихови Енеса Халиловића одишу и нечим заумним, филозофским, двосмисленим, скривеним. Велики је број песама у овој збирци које

фингирају жанр параболе, анегдоте, загонетке, питалице, ребуса. Те песме најчешће су у облику исказа, питања или фразе двосмисленог или нејасног значења, врста су мисаоно-говорне игре, изражене у виду метафоричног, описног или непосредног, често збуњујућег питања које захтева одговор; или су пак блиске пословици, у смислу садржине неке врсте мудрости, истине или сазнања које није лако достижно. У таквим „наративним“ и песничким средствима, у тој недоречености, похрањен је скривени смисао: „била два / истомишљеника. / први је посумњао / у другог. / други је посумњао / у себе. / тај други, / то сам ја.“ („P.S.“). Некад ни сам лирски јунак не зна одговор на питање: „нико није сачувао сећања из мајчине утробе. то је / необорив доказ. нешто се тиме може доказати, / али не знам шта.“ („Расправа“); или: „питање гласи: / шта ако дођу гости, ако дођу путници, / како да их позовемо на трпезу / која није материјална? // одговор гласи: / не, никада неће доћи на та места / где је учитељ ученик свог ученика. // не сећам се ко је од нас двојице ово питао / ни ко је дао одговор.“ („Часови“)

То у многоме објашњава и загонетан тон, којим као да се сугерише некакво друго, тајно значење које се не експлицира. Та енигматичност и параболничност доприноси општој атмосфери зачудности, тескобе, гротеске и апсурда која готово да кокетира са кафкијанским доживљајем стварности. Атмосфера у књизи песама *Секвоја* је, уистину, чак и мрачна, али не на декларативном нивоу, већ на значењском. Лирски јунак бележи о пробуђеним мрачним странама своје личности и особинама као што су завист („Кад читам о освојеној слави“), осветољубивост и суровост („Трава и дим“), опсесивни страхови („Сирена хитне помоћи“), параноја и присилне мисли („Самац“).

Искуство свакодневице је индивидуализовано на посебан начин, јер се доследно избегава све што је наглашено, патетично, осећајно, непосредно изречено и психолошки продубљено, и присутна је центрипетална усредсређеност мале форме на једну ситуацију, односно на једног јунака и једно преовлађујуће осећање, са наоко недовршеним, прозаичним, једноставним, али вишезначним крајем. То је случај са песмом „Морско јутро“ која почиње изношењем садржаја нетом одсањаног мистичног сна о другу из детињства који груменом земље покушава да нешто напише на хартији, да би, на јави, лирском протагонисти на телефон стигла порука: „друзе, пошаљи ми сто долара или омчу“, чиме се као стваралачки импулс афирмише интуиција, алогична способност која се манифестује наизглед неутемељеним страхом, сумњом и стрепњом, па макар и у сну.

Секвоја, тако, читаоца ставља пред својеврсну загонетку тумачења, јер не постоје конкретни генерички показатељи који ће поуздано идентификовати семантичке слојеве, да би се самим тим могао успоставити и систематизовати извештај хори-

зонт очекивања од песме. Секвоја се, занимљиво, спомиње само у уводној песми, „Егзистенција“, и то кроз каталожки списак занимљивих карактеристика овог древног дрвета, али и удебеничких дефиниција: „секвоја производи младице кад је живо ткиво испод / коре изложено свјетлости. // било је залуђених који су приносили жртве секвоји. / данас их нико не спомиње. // који сања секвоју – умријеће. који не сања секвоју / – умријеће. [...] иако огромна, сматра се украсним дрветом.“ Чини се да секвоја, са свим својим својствима, у овој песми служи и као својеврстан објективни корелатив чији је задатак да припреми преовлађујућу атмосферу и емоцију у књизи. Она садржи и егзистенцијални, и метафизички, и биолошки, и културолошки, и религијски и аутопоетички предзнак. Она поседује и суматраистичка својства, јер служи као окидач за асоцијативни ток који повезује најудаљеније тачке на планети, догађаје и њихове актере, подсећајући да цела наша егзистенција и свет какав нам је познат почивају на међусобној повезаности, прожимању и синхронизитету, што се апострофира у још неким песмама: „Јутрошње вести“ сачињена је од набрајања различитих тачака на планети у којима су се симултано одиграли мрачни догађаји (убиства, криминалне радње, привредне катастрофе и слично); у песми „Лист“ саопштава се: „а оног дана 1986. играо сам фудбал са децом, / разбио колело и плакао, / јер баш тог дана је пао Јон Карајон, / у гроб је пао, лако и нечујно, као са дрвета лист.“

Нарочито је изражајан поетички и аутопоетички слој ове књиге песама. Крећући се од песме до песме, лирско Ја пописује своју књижевну и филозофску лектуру, а у више песама коментарише што властито, што начелно песничко искуство: сусрет са властитом књигом у рукама непознате жене, са-

путнице у градском превозу („Нека жена и ја“), повезаност песника и злослутног („Трава и дим“), тренутак када неспретношћу заувек изгубиш једну песму („Паде телефон у реку“). Неколико је песама посвећено другим песницима („О бојама“ З. П. Сигми, „Човек чита огласе после рата“ Душану Васиљевићу, „Пруге“ Александру Владу), а лирски субјекат иронично и критички коментарише и *скрибоманију* („Зар нисте чули“). Полисемантичност завршних стихова поменутих уводне песме „Егзистенција“ нуди и поистовећивање песничке фигуре и секвоје, што објашњава потпуно одсуство ове именице у остатку збирке – јер је песник увек присутан, подразумеван: „ма колико окружена младим и старим стаблима / своје врсте, једна секвоја ипак је усамљен појам. // расте у два правца и расте брзина њеног раста.“ Најзначајнија је можда ипак песма „Јелен у шуми“, где се упада у свет противречности и креће се из једне мисаоне крајности у другу: „два су још пута којима се могу кретати: // писати поезију или не писати поезију. / кад бих знао од та два пута који је // гори, знао бих који је пут бољи.“ Ова песма поседује дијалектички импулс: лирски субјекат готово да се надмудрује са самим собом путем логички оснажених таутологија, а атмосфера у којој је песма изречена чини да делује као да смера на некакву логичку загонетку. Однос према песничштву, тако, одређен је као амбивалентан, чак негативан.

У Еуклидовој геометрији, паралелепипед (или паралелопипед) јесте призма, тродимензионална фигура формирана од шест паралелограма, и поседује три пара паралелних равни. Оно што би за разумевање саме композиције ове збирке могло бити значајно јесте да се дијагонала паралелепипеда секу у једној тачки и ту тачку деле. С обзиром на то да *Секвоја* садржи пе-

десет и девет песама, прилазак збирки с њеног почетка и краја, с обе стране са по двадесет и девет песама, оставља читаоца са једном једином песмом – тридесетом песмом, централном песмом, а то је „О ножу“. Не можемо са сигурношћу тврдити да је ово био освешћен песников гест при распоређивању песама; али, тим пре су симболика и значај ове песме израженији. Она заиста попут ножа расеца ову књигу на два дела и уједно сублимира њена кључна тематско-мотивска и семантичка места: „од камена и бронзе, од дрвета, од гвожђа / или челика, ножеви од керамике и титанијума. / материјали се мењају, остају облик и сврха. // нож је склон сваком који га држи у руци / био тај мудрац или пајак.“ Неочекивани обрт лежи у завршна четири стиха који усмеравају текст у другачијем правцу од очекиваног и у читаоцу изазивају тескобно, злослутно осећање: „ова студија садржи показну вежбу: // на главу неке особе постави јабуку / и гађај ножем. / ако волиш ту особу, промашиш јабуку.“ Овај готово лаконски, нулти завршетак песме поседује објективну, скоро артифицијелну прецизност, тобожњу једноставност самоподразумевајућег исхода сасвим бизарног задатка.

Дисоцијација која се ствара између доживљеног и апстрактног производи дисоцијацију између најтачнијег навођења детаља и напетог прикривања суштине, и још даље: између текста и смисла. Увек присутна метапоетска димензија опомиње на траг неизреченог, недосегнутог, које се само наслућује и пригушено проживљава у својој трансцендентној празнини, али, као што се поручује у песми „Триплет“ – *ко ја доживи, прејознаће ја*.

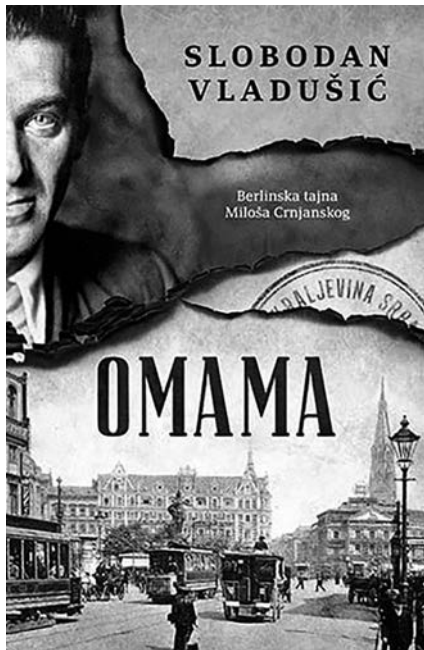
Владан Бајчешић

ЦРЊАНСКИ У БЕРЛИНУ

Слободан Владушић, *Омама*, Лагуна, Београд, 2021.

Историја књижевности ће једног дана прве двије деценије XXI вијека са много разлога моћи означити, између осталог, и као епоху биографске прозе о српским писцима. У последњих двадесет година *своје* романе и читаве збирке приповиједака добили су Јован Дучић, Иво Андрић, Милош Црњански, Бранко Ђопић, Данило Киш, Борислав Пекић и многи други углавном велики писци XX стољећа. По природи ствари, Андрићева биографија до сада је била најзанимљивија оновременим ауторима, али се и Црњански у новом роману Слободана Владушића као књижевни јунак примиче свом вјечитом ривалу из првих редова модерне српске литературе. (Поред неколико романа о Андрићу, о обојици постоји књига прича изабраних савремених писаца.) Поменути књижевни корпус карактерише упадљива поетичка хетерогеност: ријеч је о прозним радовима који обликују животописе главних ликова у различитим жанровским доменима, ступају у поетске епистоле са својим претходницима, односно у интертекстуални дијалог са њиховим дјелима. Посебну линију тог настојања представља утицај трилерско-детективских наратива, за који се чини да је у новије вријеме потекао прије из кинематографије него из литературе, с обзиром на све већу продукцију и гледаност такве врсте филмова и серија. Тој линији припада и роман *Омама* Слободана Владушића.

Треба одмах рећи да није ријеч о дјелу које насилно хоће да угура Милоша Црњанског у њему неприкладни универзум једне жанровске

приповијести, или, како се може помислити, покушај такмичења са сродним романом о Андрићу у сличној улози у истом граду једну деценију касније – романом *Каинов ожилјак* Владимира Кецмановића и Дејана Стоиљковића. (Владушић са поменутих ауторима дијели чланство у групи писаца П-70, па се ту прије ради о поетичком дослуху, него о било каквој компетитивности.) Са друге стране, по умјетничкој кохерентности и видљивом напору да прича пренесе *атмосферу* онога што је аутор желио да акцентује у биографији писца о којем пише, *Омама* је сроднија роману *Република Ђојић* Вулета Журића, поред којег стаје у сам врх сродних списатељских тежњи.

Црњански као Владушићева тема долази, заправо, из његових књижевнонаучних студија, у којима писац *Сеоба* заузима сасвим повлашћено мјесто. Владушић је, наиме, аутор запажене и награђиване књиге *Црњански, мегалополис*, посвећене слици европских метропола у опусу тог аутора. Једна од основних теза овог рада је да „феномен велеграда опсесивно притиска позног Црњанског” (54) и да је Цр-

њански још у свом сусрету са вајмарским Берлином прије других наслутити црте Мегалополиса (139). Препознајући као интерпретатор у дјелу Црњанског пишчев интуитивни увид о једној од кључних тенденција – Владушић би рекао „синеходога епохе”, он је као оригинални писац успио да се сачува оног што у сличним ситуацијама врло често може да онеспособи аутора његове врсте: да проза коју пише постане површна литерарна илустрација већ постојећих дискурзивних текстова. Владушић, наравно, није пропустио да угради своја сазнања о дјелу великог писца у роман, али је то урадио на начин да приповиједни фон, мизансцен, споредни ликови и други позадински елементи пронесу полазишне идеје његових херменеутичких открића, док је сама *прича* о потрази Милоша Црњанског за својим несталим сународником у првом плану приповиједне стратегије.

Први промишљен потез те нарративне тактике оличава избор аутора да приповиједачку перспективу концентрише у фиктивном лику Милоша Веруловића, сарадника Милоша Црњанског у југословенском посланству у Берлину. Тиме је фокус постављен на начин да оптику којом је приказан протагониста не диктира никаква апологетска визура, већ суптилном иронијом прожета нарративна перспектива. Веруловић као и ликови са којима разговара о Црњанском боје српског писца различитим нијансама у распону од хладних интелектуалних анализа до изругивачких запажања о његовом карактеру и његовој литератури. На цијелој ширини те скале, роман обилује истанчаним, ненаметљивим хумором, најријеђом супстанцом књижевног квалитета. Црњански је приказан као помало горд писац у снажном замаху, али још увијек без озарујуће ауре накнадно уписане величине, што је прва и кардинал-

на грешка невјештих романескних хагиографија вољених писаца.

Други пишчев избор – за који је увијек потребно више дара него саме одлуке – јесте да на типску жанровску *причу* о потрази за несталом особом усмјери сву своју списатељску енергију. Одавно је, и потпуно истрошена демагогија неталентованих приповиједача о њиховом упорном баштињењу постмодернистичких традиција, иза којих су након тријумфалних остварења те поетичке парадигме предуго заклањали недостатак изворног приповиједачког умијећа. Владушић је, јасно се види, нарпосто намјерио да своју романескну приповијест конципира на традиционалан начин, полагајући велике снаге у нарративни ритам, зналачки постигнут и одржан од почетка до краја књиге. Велико мајсторство, али и труд били су потребни да се у роману од четиристо страна створи илузија такве *брзине* приповиједачања, а истовремено балансира назначени темпо тако да прича не постане монотона и заморна. Композиција овог дјела посједује класични склад, јер се успјешно клони непропорционалности опширних дигресија, што је завидно постигнуће на толиком нарративном простору. И ту нипошто није ријеч о некакавом поетичком анахронизму, већ о новој клими која – по природном процесу поетичких мијена – све више захвата српску књижевност управо посредством остварења какво је *Омама*.

У тијесној вези са овим је и трећа карактеристика романа, која је везана за приказ епохе међуратне Европе. Не напуштајући александријску парадигму (пост)модерне литературе, Владушић је на препознатљив начин колорисао слику једног доба присуством истакнутих стваралачких личности тог времена. Свијетом Берлина којим се креће Црњански, физички, или духом свог дјела, пролазе Фриц Ланг, Лу-

ићи Пирандело, Станислав Краков, Паул Кле, Валтер Бењамин и други значајни умјетници и интелектуалци, које писац пажљиво бира и којима још пажљивије одређује мјесто и значење у систему приповиједне логике романа. Тиме је ова фиктивна прича чвршће фундирана у (илузији) стварности и књига је успјела да оствари онај задатак мапирања епохалних кретњи каквим их је Црњански у Владушићевој интерпретацији сагледавао. Међутим, та слика остала би једнодимензионална да истовремено није и слика описане *стварности* из перспективе аутора *Омаме*, којој интегрално припада и *стварности* чији је сам свједок. Сакривајући на бројним страницама сигнале за дубље разумијевање дјела, Владушић је постављао детективске загонетке читаоцу, подстичући га да се будном пажњом креће кроз описани берлински микрокосмос. Многе су везе између та два свијета, од којих свакако најупечатљивија пружа парадигматски примјер. Дискретна опаска о боји куће у којој ће Црњански доћи до једног од разријешења мистерије да иза злочина стоји трговина органима застрашујуће сели читаоца у њему ближе вријеме и ближи простор, што му предочава једну од потреснијих књижевних метонимија националног страдања у континуитету. У тој строгој организацији различитих нивоа овог романа и њиховој функционалној унутрашњој међузависности крије се кључни доказ умјетничке успјелости.

По свему томе, *Омама* посједује можда једину крупнију ману у нечему што и није њен сасвим интегрални дио, али се ипак налази међу корицама књиге. Ријеч је о последњем одјељку именованом као „Епilog или садржај”, у којем су описане неке спољашње околности настанка дјела. Дајући завршном тексту исувише приватну, па и претјерано сентименталну

интонацију, писац је у додатку унеколико ослабио ефекат постепеног узрастања приповијести од значајки конципираног жанровског романа до трагички продубљене метафоре о историјској судбини једног народа, чији је Црњански и својим животом и својим дјелом истински репрезент. Писац може увијек да размисли о корекцијама у будућим издањима, која ће ова књига наредних година несумњиво имати. Потенцијални читалац свакако нека се превише не обазире на завршну примједбу колико на претходне препоруке, и то као тек једну скицу унутрашњег литерарног богатства романа *Омама*.

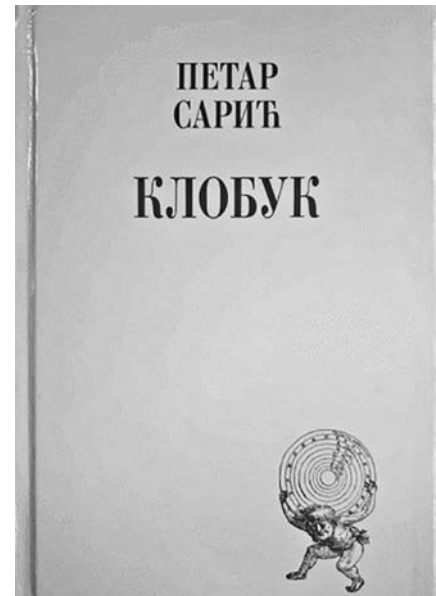
*Марија Јефћимијевић
Михајловић*

ДАНАК У КРВИ ИЛИ УНИВЕРЗАЛНА ПРИЧА О ЉУДСКОМ СТРАДАЊУ

„Има догађаја које ни прича не би могла да доднесе”

Петар Сарић, *Клобук*, СКЗ,
Београд, 2021.

Поетику романа Петра Сарића, књижевника чији рад траје више од педесет година, карактерише синтеза два животна и митска простора – простор родних Бањана и простор Косова и Метохије. Патријархална култура и епска традиција, на којима почивају архетипски и свакодневни односи међу његовим књижевним јунацима, модел је који писац понавља и варира из романа у роман, представљајући истовремено све нијансе хијерархизованих односа унутар једне племенске или породичне заједнице, колико и њена наличја и дихотомије. Језик Сарићевих романа је неви-

дљиви еквивалент и пратилац те патријархалне културе из које израњају најразличитији епски јунаци и лирски префињене јунакиње, али и њихови често демонизовани антиподи. У свим тим разноврсним слојевима романа могуће је открити симболична значења пишчеве основне поруке: дубоку трагичност људске егзистенције, из које често произилази онај препознатљив антивиталистички принцип Сарићевих романа.

У већини својих романа писац је наративну структуру везао за митопетски простор Бањана – место свог рођења (предео између Никшића, Билеће и Требиња, на граници Црне Горе и Херцеговине), али је своју повест засновао на *йричи* уз коју је одрастао и која је значајним делом утицала на формирање света његовог књижевног дела. Ако се за први роман *Велики ахавски шри* (1972) може рећи да представља основицу или *ејшмон* свих његових будућих романа (који се, у том случају, могу сматрати као његове изведенице), за најновији роман *Клобук* се може рећи да представља завршницу или *ејило* (у поетичком, не и стваралачком смислу), будући да по оствареним естетским, мотивским, стилским вредностима

заокружује све досадашње написано и остварено. Он се, дакле, може тумачити и у нивоу целине коју чини са романима који му претходе, као и на нивоу онога што сам представља у поретку остварених вредности.

Мотив повратка турског поглавара Асана (Јована) Бегенишића у родни крај, из којег су га као петнаестогодишњака насилно одвели у *Стамбол*, на коме се темељи прича романа *Клобук*, представља Сарићеву литерарну сублимацију *историје* (тврђава Клобук, турско освајање, побуна поробљеног народа, злодела Турака, битка на Грахову 1858. године) и личних сећања на приче из детињства – *надисторије*. Сферу *еџистенцијалне реалности* (описане географске области, историјских догађаја итд.) и сферу *имагинарне (фикцијске) надреалности* (сећања, ликови, односи међу њима) писац је објединио сфером која надилази обе, успешно превазилазећи њихове разлике и супротности, како у чињеницама, тако и у перспективи њиховог сагледавања и тумачења – сфером *ириче*, којој је и ранијим романима дао посебан статус („све што знамо, из приче је!...“).

Иницијални и насловни термин „Клобук“ код Сарића не представља само име средњовековног утврђења – куле, места које се географски уздиже над Требињском Лаством и Ораховцем, а које треба ослободити од Турака, већ је својеврсна метафора некакве метафизичке осматрачнице са које се сагледава прошлост и наслућује будућност; нека страшна Тајна; тачка ослонца у простору и времену, коју треба досегнути, а чије освајање претпоставља одгонетање тајне о пореклу, о *себи*.

Двосмерно устројеним правцем приповедања – трансформацијом колективних слика у интимне доживљаје, али и прерастањем личних сећања на ниво колективног страдања – Сарић је написао ро-

ман који надилази причу о животном путу једног јаничара. Прича за Сарића, као легенде и митови за Андрића, садрже праву истину човечанства, и на томе се темељи бескрајно поверење које јој писац даје. Иако ослоњен на бројне историјске, објављене и необјављене изворе о тврђави Клобук, турским зверствима и историјату злокобне праксе одвођења мушке деце у османску престоницу, писац очигледној историјској поузданости тих података претпоставља нешто мање стварно, али не и мање истинито, а то је *ирича* о јаничару Асану (Јовану), чиме прејудицира идеју да је књижевност изнад саме историје.

Пишчева замисао да роман композиционо организује у два поглавља, од којих је прво посвећено причи о Асановим (Јовановим) прецима и догађајима који су претходили његовом доласку у утврђење Клобук – чему је, између осталог, посвећено друго поглавље романа – само је формални, спољашњи оквир у који је Сарић унео причу о идентитетској кризи главног јунака, прожету снажним психолошким динамизмом и заоденуту сфером имагинације и наслућивања о оном што је било и оном што може да се догоди. У том смислу, прича о прецима је претекст који писац користи како би на његовој основи изградио комплексан, аутентичан и по свему особен лик клобучког дыздара.

Иако прво поглавље прати детињство, одрастање и живот два брата Бегенишића – Новака (Јовановог оца) и Мираша, а друго живот јаничара Асана (дечака Јована) у Стамболу и његов повратак у Херцеговину, тежиште обе приче одређено је самим Клобуком, стварном и симболичном кулом, чије ће освајање значити и одгонетање тајне о човеку самом. Иницирајући идеју да је свака повест о прецима, у суштини повест о човеку појединцу, те да и најмањи и најбезначајнији

догађаји у историји једне породице имају далекосежне последице у мозаику будућих збивања, писац нарочито апострофира мисао да у корену сваке деобе, као највеће породичне и националне трагедије, лежи завист према ближњем, чиме се реинтерпретира библијска прича о издаји и братоубиству. Слично као и у роману *Сара*, где је у првом делу дезинтеграција изазвана из саме унутрашњости породице, а у другом условљена историјским и идеолошким престојавањима, *Клобук* је грађен на принципу најпре породичне деобе, чија се трагедија потом очитује како на колективном плану, тако и на плану личне драме једног човека – главног јунака Асана.

Догађаји описани у првом поглављу романа у функцији су главне приче о Асановом (Јовановом) повратку у родни крај и они су конципирани и пројектовани у две равни: прва би се могла означити као *историјска*, стварносна (турска зверства у селима подно Клобучке куле, бескрупулозност и немилосрдност клобучког дыздара и тиранина Абдулаха, турска одмазда због паљења Клобучке куле – спаљивање куће и живих укућана народног првака Јанка Стеванова Јарогаће, за чијег се сина, хајдука, претпостављало да је учествовао у паљењу Куле); другој равни припада једна *стварност вишег реда*, то јест дешавања која не припадају историји, већ *имагинацији* („лудило“ мајке Крстиње које слуги надолазеће трагедије, особеност и изузетност дечака Јована, његова неуклопљеност у средину и време којем припада, као предзнак неког новог, великог и непознатог новог живота који ће имати итд.).

Иако је, у вредносном смислу, друго поглавље романа не само значајније, суштаственије, јер проблематизује данак у крви као потпуно нов књижевни мотив у Сарићевом опусу, свој пуни смисао и

зачење добија управо у контексту целине коју чини са првим делом, који је нека врста његове предисторије. Два дела романа се не разликују само по хронологији описаних догађаја, колико по усмерености на спољашњи односно унутрашњи свет. Тако, док је први део сав у знаку реалистичног приповедања о историји породице Новака и Мирана Бегенишића, дотле другим делом доминира пишчева окренутост Асановом (Јовановом) унутрашњем свету, његовој изузетности и интровертности, као и проблему значења сна којим се успостављају (ко)релације између две стварности односно два догађаја у две равни (Асанов сан о родитељима и девојци Марики као симболична синхронизација или предикција онога што се заиста догодило, а о чему ће он бити обавештен знатно касније).

Психолошки динамизам свој пун инзензитет ипак добија у атмосфери непрекидног одлагања Асановог (Јовановог) сусрета са родитељима и откривања идентитета, који није ништа друго до отелотворен *страх од светлости*, како је Сарић још раније именовао врсту страха од најдубље самоспознаје, која је постала нека врста херменеутичког кључа његове реалистичко-симболистичке прозе. Симболика Куле утолико је интензивнија, што се страх од ње показује и као дивљење и као опасност од сазнања нечег што може бити судбоносно. Кула се тако појављује као носилац највеће истине о човековом идентитету, његовој суштини, па њено освајање симболизује најпре победу себе, то јест страха од сусрета са собом.

Свој класично реалистички приповедачки поступак из ранијих романа Сарић је знатно обогатио поступком симболизације који писцу свакако није стран, али је у најновијем роману досегао своју пуну меру, пре свега кроз симболику Куле као врха који треба

„досегнути“ (освојити) и симболику *стјејенишића* као пута којим се треба „спустити – до себе“. У оба случаја, дакле, реч је о *вертикалној* односно психолошкој и/или *духовној* усмерености приповедачевој да трага, с једне стране, за коренима и прапочецима *страха*, а са друге, за дометима и крајностима *сна*. У тој поетској амплитуди Сарић је од слике степеништа које гради Асанов (Јованов) отац Новак на почетку књиге, преко сна о степеништу који се Асану јавља током једног школског часа у Стамболу, досегао до уметнички најимпресивније, симболичке слике *небеској стјејенишићи* или *јући* на крају романа, којим његов главни јунак Асан, заједно са својим сабратором Мехмедом, одлази – у легенду, мит причу.

Ова осведочена стилска (и не само стилска) прогресија говори у прилог томе да *Клобук* у вредносном поретку Сарићевих романа ипак заузима посебно место. Томе у прилог иде и чињеница што писац оставља дело „отвореним“, то јест прибегава отвореном концепту приповедања – у којем сам читалац постаје активни учесник у грађењу приче.

Тако конципиран завршетак романа артикулише две супротстављене идеје, које се, међутим, међусобно не искључују. Прва – да „има догађаја које ни прича не би могла да поднесе“, а друга, андрићевског духа, да прича, чак и таква – недовољна, ограничена – „даље тече и причању краја нема“, латентно сугерисана отвореним концептом, својеврстан је Сарићев омаж причи и причању као суштаственој потреби осмишљавања живота док, с друге стране, антиципира идеју о величини људског односно историјског страдања, које је и за саму причу незамисливо. Сарићева ре/интерпретација мотива који се односи на данак у крви универализује страдање човека уопште, јер се лична трагедија и проблем изгубљеног идентитета

симболично уздиже на ниво свеопштег страдања кроз историју, колико и кроз савремено доба. Сарићев јунак Асан (Јован) Бегенишић тако постаје парадигма вековног, колективног страдања, историјског и духовног, а сâм *Клобук* дело које отвара могућност вишеструког и разноликог тумачења.

Милица Ђуковић

(П)О БЕОГРАДУ, ОКОМ И УХОМ

Васа Павковић, *Ехо Београда: крајке београдске приче*, Академска књига, Нови Сад, 2020.

Књига *Ехо Београда* Васа Павковића има поднаслов „кратке београдске приче“. У овој синтагми садржано је, с једне стране, жанровско одређење – у питању је књига кратких прича, док је, с друге стране, на композиционо и семантички истакнутом месту, какво несумњиво представља поднаслов, издвојен, уједно, хронотоп који приче обједињује у целину – хронотоп Београда. За боље разумевање поетичких оквира књиге, као и за њену прецизност књижевноисторијску контекстуализацију, важна је иницијална, пролошка прича, чији се наслов („Славно име“) може читати у симболичком кључу. Наиме, описујући возњу линијским таксијем на релацији Панчево–Београд и листу на коју се путници потписују, „због наводног осигурања“, приповедач указује на своју праксу да се сваког дана потпише на другачији начин (именом и презименом писца из књижевне традиције), при чему „Тог дана се потписах са *Симо Мајавуљ*.“ Интригантна замисао, чијој хумористичној димензији доприноси и коментар (наив-

но чуђење и искрена изненађеност) неименоване сапутнице „Зовете се као онај...чувени писац!”, иако обликовано као анегдота, поседује, заправо, важне поетичке импликације. Симо Матавуљ, којег је Милан Кашанин одредио као првог право урбаног писца, а Михајло Пантић као урбоцентричног писца, 1902. године, у Београду, објавио је књигу *Београдске њриче*. Настале у доба дезинтеграције реализма, тј. слабљења реалистичког поетичког и приповедног обраста, Матавуљеве *Београдске њриче* означиле су окретање од поетског, а посебно од фолклорног реализма и његовог култа села, односно преминације сеоског амбијента у српској прози, ка поетичком обрасту модерне, у којој је просторна доминанта била садржана у граду. Такође, поетика прозе српског реализма, самим тим и поетика прича Сима Матавуља (као једног од представника реалистичке стилске формације) одређена је као „поетика ока и уха”, тако да се и исказ „Брзо сам прихватио наук старих реалистичких писаца да путујем отворених очију и пажљиво слушам и ослушкујем пролазнике, сапутнике, случајне пролазнике или путнике”, из текста „Поговор за ехо”, може протумачити као аутопоетичко профилисање књиге *Ехо Београда* и њено недвосмислено везивање за традицију српске реалистичке прозе, а посебно за једно њено *славно име* – име Сима Матавуља. Управо зато, приповедачев потпис, из приче „Славно име”, може се разумети као гест поетичког потписивања, уписивања у једну жанровски, формално-стилски и поетички разгранату, дивергентну, а уметнички вредну традицију српске књижевности – након Матавуљевих Београдских прича, Милорад Павић, 1981. године, објављује *Нове београдске њриче*, док Михајло Пантић, који је у Матавуљу препознао урбоцентричног

писца, 1994. године, објављује *Новобеоградске њриче*, у којима је београдски хронотоп сужен на једно насеље, насеље Нови Београд, да би се овом низу прикључиле и у знатној мери га обогатиле, кратке београдске приче, *Ехо Београда* Васе Павковића, из 2020. године, при чему у поменути низ нису укључене приповетке и романи, као ни документарна проза посвећена Београду, са једним изузетком – у причи „Сахрана Воје Чолановића”, позван је у присуство мајстор портрета и хроничар Београда – Милан Јовановић Стојимировић. Описавши немар српске (читалачке) јавности спрема властитих писаца и чињеницу да по правилу сахранама великана српске литературе и културе присуствује „тек десетак, што најближих што сасвим случајних, душа”, приповедач закључује како се на Чолановићевој сахрани, у групи не већој од тридесет људи, осетио као „безимени јунак из тих старих књига Милићевића, Косте Христића или... ево, већ не могу да се сетим... Милана Стојимировића, ваљда.” Милан Јовановић Стојимировић аутор је монографије *Силуете старој Београда*, драгоцене за проучавање култур-

не историје Београда, из периода од 1898. до 1966. године, а уједно Јовановић Стојимировић био је мајстор портрета, о чему сведочи његова књига *Портрети према живим моделима*, у којој је пластично приказао своје савременике, од Ксеније Атанасијевић до Геце Кона. Синтагма „портрети према живим моделима”, у спрези са синтагмом „поетика ока и уха”, којом је дефинисана поетика реализма, биле би најпрецизнија одређења приповедног поступка и начина портретизације ликова у причама књиге *Ехо Београда*. Фигура путника (оног ко користи аутобус, трамвај) и фигура шетача, омогућиле су повлашћеном фокализатору и приповедној инстанци, да сусретне бројне, разноврсне, по много чему специфичне, особене људе, да уочи и опише њихово држање, одећу, фризуру (посредством којих се разоткрива карактер или социјални статус приказаних ликова), а пре свега да уочи и опише начин на који говоре и оно о чему говоре.

Поред војње градским превозом, у „Поговору за ехо” издвојена је шетња београдским улицама, као доминантна стратегија перципирања стварности која ће бити уобличена у текстове кратких прича „Али сем тих кретања у возилима, кретао сам се и београдским улицама, пешице, застајао на раскрсницама, пред излозима, и терао даље, обично на почетку јутра корачајући с Трга републике ка згради Академије, а по подне из Кнез Михаилове односно Улице Ђуре Јакшића, ка стајалиштима на Тргу републике или пред Домом омладине.” Пишући о *Београдским њричама* Сима Матавуља, у раду „Урбане теме: шетња Матавуљевим фикцијским Београдом” Драгана Вукићевић указала је на значај хронотопа улице за моделовање слике света у овом сегменту Матавуљеве прозе: „Избор улице за хронотоп такође је и мотивацијски алиби за

експанзију опсервативних детаља уобичајених за реалистички текст. Улица је одлично место за несметано посматрање и војерисање јер се сви излажу туђим погледима и истовремено могу друге посматрати.” Експанзија опсервативних детаља и несметано обострано посматрање и војерисање, гледање и бивање изложеним туђем погледу, у Павковићевој књизи, стратегија је којом су описани пролазници, продавци, комунални полицајци, жене и мушкарци различитих животних доби, знани и незнани људи, разноликих психолошких профила и друштвених сталежа.

Важна просторна одредница Матавуљеве прозе, поред улице, може се препознати у кафани, а управо кафана/кафић, у књизи *Ехо Београда*, има улогу места сусрета, пријатељског разговора, размене мишљења, утисака, идеја. Повлашћени простор, свакако, представља кафећ *Вишраж*, као омиљени кафећ и место сусрета са Мирославом Карауљцем и Миланом Ђорђевићем, а уз *Вишраж*, заступљен је и кафећ *Код коња*, у којем, са пријатељем који је допутовао из Чикага, приповедач коментарише елеганцију Београђанки (да би из мноштва била издвојена костимографкиња Ангелина Атлагић, у причи „Ангелина Атлагић”), односно *Шума*, као место сусрета са Милошем Комадином, обележеног ламентом над изгнаним гачцима (у причи „Гачци Шуматовца”).

Имајући у виду галерију стварних личности које се у причама појављују (Мирослав Караулац, Милан Ђорђевић, Ангелина Атлагић, Милош Комадина, Милан Комненић, Милутин Петровић, Мића Поповић, Владимир Величковић, Небојша Васовић, Алеш Дебељак, Никола Вујчић, Лука Штековић, Михајло Костић Пљака, Ненад Јовановић, Сава Бабић, Славољуб Марковић, Рајко Митић), писаца, преводилаца, сликара, глумца,

фудбалера, односно, узевши у обзир помињање Института за српски језик као радног места и часописа које је Павковић уређивао и уређује (*Књижевна реч*, *Књижевност*, *Свеске*, *Квартал*), с једне стране, очигледном се указује веза са *Портретима према живим моделима* Милана Јовановића Стојимировића, будући да се у обе књиге сликају стварне личности, блиски људи, познаници (*Портретима према живим моделима Ехо Београда* приближава се по методи, а удаљава по жанровским карактеристикама – Милан Јовановић Стојимировић пише есеје, Ваза Павковић кратке приче), као што, с друге стране, граница између приповедног, ауторског ја и самог аутора постаје порозна, пропусна, танка – аутобиографски елементи, попут податка о ћерки која се јавља „из Токија, где студира политичке науке”, из приче „Смрт Владе Дивљана”, уносе се у приче *Ехо Београда*, да би раван аутобиографског, документарног, фактичног била надвладана, надограђена и уобличена у фикционални текст, текст кратких прича, високим нивоом стилизације и уметничке трансформације захваћене животне „грађе”.

Поред „поетике ока”, гледања и бележења виђеног, за *Ехо Београда* карактеристична је (и претежна) „поетика уха” – слушање и записивање разговорâ, остварених уживо или мобилним телефоном. Отуда, синтагма „догађај у језику”, из приче „Претендентски”, лишена ироничне димензије коју у овом остварењу поприма, постаје поетичка одредница целокупне Павковићеве књиге. Догађај у језику и догађање језика, догађај ослушкивања и наративног уобличења (разговора, свађа, негодовања, јадања, кратких, узгредних реплика, чудних, несвакидашњих речи, основно је обележје књиге *Ехо Београда*, а управо се у причи „Вертиго” описује процес трансформације ухом

опаженог/одслушаног у прозни текст „Корачао сам као наглув, кроз тмушу, стално се надајући да ће из непостојања искочити неки говорници и почети да одвијају занимљив дијалог који би вредело упамтити и после убацили у овај рукопис...”, односно „Изашао сам на Штрафту, са жељом да чујем неки дијалог, да ослушнем неки разговор, али улица је била потмуло пуста, а киша се појачавала.” На овај начин, наслов *Ехо Београда* потребно је разумети као метафору, односно, неопходно је увидети да Београд у Павковићевој књизи постаје звук, тачније мноштво гласова и звукова. Језик је, дакле, помичан и жив, као и стварност сама, узбудљив, изнијансиран, разнолик, понекад несвакидашњи, необичан (нпр. реч „конекшн”, из истоимене приче, у реплици „Јавићу ти се само ако добијем конекшн. Па да...”, или бројна одступања од књижевнојезичког стандарда – „оке”, „оћеју”, „талевизор”, „Мербулн”, из приче „Лагане језичке измене”), док је „жива грађа говора на улицама Београда – тај ехо живота”, онај „материјал” од којег су начињене приче *Ехо Београда*, заправо чинилац који надмашује и трансцендира сам кровни хронотоп – Београд. Типологија језичких идиома (златни језик, којим прично говоримо у кући и породици, други језик, који с професионалним обзирима користимо по предузећима и установама и трећи, који врта и звецка по улицама и у возилима јавног превоза у Београду), остварена у „Поговору за ехо”, сведочи о опредељењу за језик у пролазу, овлаш разабран а снажно емоционално обојен и мелодичан језик, као основни доживљај Београда, тј. о Београду као „ломљеном злату” језика, догађају у језику и догађању језика.

Београд је, такође, сачињен од антиномија, приврженост Београду није емоционално једнозначна

(није лишена напрстина) – тако, срамно и зло лице (или наличје) Београда садржано је у убиству глумца Драгана Максимовића (о чијем страдању сведочи спомен-табла на степеништу Зелењака, прича „Степениште на Зелењаку”), или у убиству дечака, Звездиног навијача које су починили навијачи Партизана, због којег приповедач, партизановац, осећа дубоки стид и због којег избегава пролаз у Нушићевој, прича „Пролаз у Нушићевој”), док, с друге стране, лепо, топло, хумано лице Београд показује у виталистичком инату, у седењу у кафићима упркос грађевинским или ратним непогодама (прича „Пркос, или?”), у племенитости, љубазности, увиђајности према остарелој фудбалској легенди (прича „Рајко Митић”), или у Влади Дивљану, као метонимији позитивних вредности, супротстављених историјском, балканском, најчешће страшном, ружном, поганом историјском току (прича „Смрт Владе Дивљана”).

Дакле, настао на трагу „поетике ока и уха” славног имена српске прозе (Сима Матавуља и његових *Београдских прича*), *Ехо Београда* Васе Павковића оригиналност остварује у преобликовању Београда у звук, тј. у истицању хроно-топичности, звецкавости и врцавости самог језика Београда (језика улица и возила јавног превоза), односно Београда (као) језика, Београда (као) кратких прича, Београда (као) еха, по који је неопходно отићи (како је по *Ехо* – недељник државне лутрије – одлазио продавац лутрије, у причи „Одлазећи по ехо”), отићи отворених очију и са спремношћу да се послушне све богатство и разноликост београдског ломљеног (језичког) злата.

Борјан Мишровић

Наративни уроборос

Корнелије Квас, *Зенонов џуш*, Службени гласник, Београд, 2022.

Колико год уобичајени читалачки сусрет са књигом примарно подра-зумијева фокус на главном тексту, сваки читалац неминовно ће имати посла и са импулсима које тумачењу текста дају паратекстовни елементи штампаног и укориченог примјерка који држи у рукама. Један од битних предуслова за успјешно кретање кроз дјело јесте разлучивање граница текста и паратекста, тј. домена референцијалних података од фикцијског ткива литерарног дјела. У случају традиционалних белетристичких форми, текстовно-паратекстовне границе углавном су јасно видљиве. Но, пред нама је *Зенонов џуш* Корнелија Кваса, књига која и својом спољашњом формом и својим унутрашњим садржајем, проблематизује однос фикције и стварности, тј. текста и паратекста.

Уколико под паратекстуалним чиниоцима књиге подразумијевамо рјешење насловнице, сам наслов, остале натписе на корицама књиге, предговор, поговор, као и одредницу о аутору, то би, традиционално гледано и при традиционалном, линеарном читању („од корице до корице”), требало бити довољно за приступ дјелу са свим жанровским, родовским и фикцијским/нефикцијским премисама које имамо у својем читалачком искуству. Тако би наслов ове књиге могао указивати на спекулативни филозофски садржај предсократовца, употпуњен и садржајима из историје умјетности, како би се то дало закључити по визуелном рјешењу корица (фотографије дијелова умјетничких дјела Рубенса, Рубљова, Давида, Родена, Монеа и

др.) и по натпису на полеђини књиге („Путовање као неограничено мисоно кретање кроз лавиринте уметничких и филозофских дела”). С друге стране, сам Садржај, са пописом поглавља-градова, усмјерава нас на форму путописа, за које притом, у Предговору, сам Аутор каже да су сасвим истинити. Да ли су онда пред нама фактографски истинити путописи у којима Аутор, путујући кроз градове, *шек* мемоарско-есејистички говори о темама филозофије и умјетности.

Биће да је овдје ипак ријеч о истинитости неког другог реда и о путовању неког другог типа. Наиме, говорећи о истинитости свога текста, Аутор се позива на Балзака, цитирајући реченицу из *Чича Горија* којом се апелује на истинитост романа. Преко наизглед оксиморонског поређења са истинитим романом, долазимо до дјелимичне одгонетке природе Квасовог текста, тј. до ненаметљивог обавјештења о томе да ће истина његовог текста бити истина друкчије природе у односу на појединачну, свјетовну истину. Говорећи у Предговору, наизглед парадоксално, о постизању истинитости мијењањем стварних догађаја и сусрета, Аутор са текста ка којем се крећемо дефинитивно скида копрену фактографске истине. Растајући се од мандаторне фактографије, он дио себе предаје приповедачу у првом лицу у тексту („приповедам у првом лицу”), који, и сам учествујући у свијету дијегезе, постаје и јунак текста. Дакле, нисмо на терену филозофске расправе, а све су прилике ни на пољу чистог путописа. Природа и истина овог дјела балзаковског су типа: ријеч је, већ смо поприлично сигурни, о иновативно конструисаној романескној форми. Како јунак-приповедач у путопису из Мадрида каже: „Сервантес је први свет фикције претпоставио свету стварности, створивши тако модеран роман.” Ето сигнала. Прет-

поставивши свијету фактографске стварности свијет балзаковске истине, Аутор нам нуди роман.

Текст дјела састоји се од осам аутономних поглавља, именованих по градовима које је Аутор посјетио (Кембриџ, Вашингтон, Букурешт, Чикаго, Мадрид, Бостон, Москва и Лисабон), док романескну кохерентност чини јунак-приповједач који партиципира у дијегези, те оквирна крими прича чији је он такође актер. Сасвим очекивано, књига садржи многе путописне елементе, слике градова, универзитета, музеја и традиција, дате кроз филтер личних емоција и реминисценција. Кроз редове неријетко провијава критика друштвених и идеолошких детерминисања Другог, али се истовремено сусрећемо и са приповједачевим опсервацијама тог истог Другог у категоријама колективитета. С друге стране, књига је и простор нараторовог исповиједања личних предрасуда, а свеprisутно је и трагање за одговором како се путовањима и упознавањима других средина и култура предрасуде релативизују и смањују. Далеки и страни простори градова одомаћују се у бићу приповједача кроз призму локалног, завичајног, личног или колективног, будући да једино на такав начин сваки топос, аналогно књижевним дјелима, може имати неограничен број ишчитавања. Тако у овом тексту увијек неко или нешто из неке од свјетских метропола приповједача-јунака асоцира на Београд, Лазаревац, Боговађу, Неретву, дорћолске Јевреје или београдске госпође, а те просторе и дијахроно (писци који су живјели у тим градовима) и синхроно (студенти, академски радници, бизнисмени) испуњавају наши људи, које јунак-приповједач сусреће на физичком, тј. спиритуалном плану.

Професорски позив аутора књиге, као и приповједача у 1. лицу, унутар самог текста, несумњиво је

одредио и присуство тема наставног процеса, све нехуманијих односа академске заједнице, скандала и незаустављивог одумирања хуманистике у њеном класичном смислу, као и темa политизације студија књижевности и стереотипа који диктирају поља интересовања на Западним катедрама словенских/источноевропских/балканских студија. Слично томе, јунак-приповједач (инстанца којој је Аутор у овом случају *йоклонио* дио себе) даје и преглед тема својих научних радова, истовремено актуелних и за саму радњу у дјелу. У стално присутном балансу, античкој мјери, наратор је на средњем путу када је ријеч о теми тумачења књижевности, апострофирајући с једне стране неупитну ангажованост књижевности и битну улогу позитивистичког приступа књижевном дјелу, притом истовремено апелујући и на ослобађање текста из агресивних стега вантекстовних конотација, политичких, социјалних или идеолошких. Осим тога, текст се краси и врло развијеним анализама сликарских дјела, осим функционалне улоге у криминалном сижеу дјела, отварају и асоцијативне поре лирског набоја,

попут, рецимо, конекције између Монеовог *Прољећа* и „сакупљања сунца у угловима очију” у златном хронотопу идиличног дјетињства.

Такав текст, којим доминира путописни и романескни (криминалистички) тон, каткад се пресијеца стилски маркираним контемплативним екскурсима јаке лирске афективности, постигнуте, између осталог, успјелим играма фигурама (парагменон, хомојотелеутон, лирски паралелизам): „Писање је као и дисање. Дубоки удисаји и мирни издисаји када размишљамо или спавамо, кратки и испрекида ни када волимо или се плашимо. За мисао је често довољан по један удах и по један издах. За страст и страх никада доста удаха и издаха који се сустижу у низу. Пре и после је увек пауза. И тишина.” Осим таквих пасажа, утонућа у сан јунака-приповједача такође су, по правилу, лирски маркирана: „Заспао сам омамљен жубором велеграда, чувајући остатке уснулог сунца у угловима склопљених очију.”

Једну од кључних одлика овог текста чини његова интертекстуална потентност. *Зенонов пут* права је мала антологија свјетске књижевности (Платон, Толстој, Пушкин, Дучић, Роулинг, Андрић и др.), дата кроз различите типове интертекстуалних веза (цитати, парафразе, алузије, интерродовска и интержанровска транспоновања и др.), док читалац, од којег се очекује велико читалачко искуство, има задатак да детектује интертекстуалне кодове, помоћу којих ће, као помоћу својеврсних објективних корелатива, у ткиву новог текста декодирати значење/значења.

Међутим, тема која нам се чини кључном у овом дјелу јесте тема односа стварности и фикције. Већ на, условно речено, површинском, путописном нивоу текста, наилазимо на саоднос стварности и фикције. Ишчитавање градова аналогно је ишчитавању књига, будући да се

управо имагинизираном, парадигматском, надфактичком истином долази до спознаје вишег реда: „Читајући Андрића знам како наш народ више воли причу о стварности него стварност о којој прича, па причам о градовима како бих обухватио појаве од камена и улице, до човека и свесне мисли и тамних нагона у њему. У трену схватам да је моје причање о граду стварније него документи које сам неуморно прикупљао и осећам да више нисмо странци, град и ја.” Слично је и са анализама умјетничких дјела по разним музејима које јунак-приповједач посјећује. Дјела су и интермедиијално аналогна, па је функција и сврха читања слике аналогна читању књижевног дјела: „Избија из ње (*Герника*, Б. М.) један велики, заједнички крик, патња која је прешла границу појединачног бола и постала универзална.”

Однос фикције и стварности унутар дијегезе испрва је наизглед детерминисан. Прихватили смо јунака-приповједача који нам приповиједа своја путовања, истина, уз повремене наративне металеписе („читаоче”, „врли читаоче” и сл.) којима донекле дестабилизује наизглед стабилној граници између фикције и реалности. Међутим, оно што ће питање односа стварности и фикције довести до усијања, јесте појава приче у причи, тј. романа у роману, који ће се волшебно наћи у својеврсној дијалектици интеркреације.

Наиме, Небојша, пријатељ нашег јунака-приповједача, изреволтиран закулисним играма на британском универзитету на којем ради, износи замисао о роману у којем главни јунак трага за финансијским преварама у академском свијету, те због тога путује по свјетским дестинацијама, камуфлирајући се учешћем на научним скуповима. Одмах нам је јасно да је неким чудом роман-концепт добрим дијелом подударан са свијетом при-

че у којем настаје, тј. да јунак романа-концепта веома подсећа на јунака-приповједача. Разлика је у томе што се за јунака-приповједача оквирне приче испрва не веже никаква закулисна, крајња намјера путовања. Наратолошкој игри нема краја, будући да се и унутар романа-концепта у оквирном роману јавља нови роман. Наиме, јунак Небојшиног романа-концепта пише чак двије књиге: документарни текст са прикупљеним доказима о корупцији и непотизму на факултету, те другу књигу – необични спој путописа, мемоара и есеја. Наш оквирни приповједач-јунак постао је лик у роману који се креира у свијету приче у којем обитава, да би онда и он сам, као и његово дјело, настајали унутар тог романа. Штавише, роман у роману допунио је, могуће, радњу оквирног романа, откривајући можда потајни разлог путовања јунака-приповједача. Дакле, у непрестаној дијалектици оригинала и копије, стварности и фикције, реалија и реализма, фактичке и универзалне истине, у дјелу се конципира ново дјело у којем ће опет настати почетно дјело, по принципу по којем је стварни аутор (в. Предговор) креирао текст *Зеноновој џуши*.

У горепоменутом комплексном ланцу аутор – јунак-приповједач – Небојша – јунак романа-концепта, једини који испрва не пише јесте јунак-приповједач, главни лик *Зеноновој џуши*. Но, будући да у имејл комуникацији послати дијелови Небојшиног романа необјашњиво нестају, Небојша моли јунака-приповједача да му помогне тако што ће се присјећати тих дијелова које му је слао, те се тако и он потпуно укључује у дијалектичку схему аналогних јунака и догађаја на 4 нивоа (претпостављени стварносни концепт, посвједочен паратекстом Предговора, те 3 нивоа дијегезе). „Као да пишем једну књигу, док друга, већ написана, управља до-

гађајима и мојим писањем. Небојша и ја као да смо ликови те књиге, несвесни да нам је судбина већ одређена.” Преузевши од Небојше иницијативу, јунак-приповједач, веома сличан Аутору, пише унутар свијета приче роман о јунаку-писцу, њему аналогном, који пише роман који је заправо оквирни роман – сам *Зенонов џуш*.

Тако се крећемо од стварног аутора који је дио себе дао јунаку-приповједачу у оквирном роману, којем опет умногоме наликује јунак романа-концепта, који пак, пишући роман унутар романа-концепта, поново на својеврстан начин реверзибилно прилази стварном аутору *Зеноновој џуши*. Све конвенције догађаја, чији су носиоци ови јунаци и ове личности, роман и његов стварности амбијент чине неупоредиво комплекснијим, а стварносно-фикцијску границу порознијом и деликатнијом. Ако се томе дода и чињеница да описи умјетничких дјела који су нађени у сефовима крадљиваца могуће одговарају описима које даје јунак-приповједач, ствар постаје још сложенија.

Својеврсним наративним уроборосом, гдје фикција у себе усисава стварност постајући тако сама стварност, тј. гдје роман креира реалност (метароман почиње да обликује ток *стварности* оквирног романа), даје се, све су прилике, белетристички одговор на древно теоријско питање о истини књижевности. Истина књижевности, казује нам то *Зенонов џуш*, не само да је равна и равноправна истини факта, већ настоји дати шире одговоре и доћи до општих истина. Тако тријумфује истина и стварност фикције, као општа и свремена, и као таква лако преносива на стварност сваке појединачне, фактичке егзистенције.

Након сложеног текста, линеарни ток читања опет нас суочава са паратекстом. Аутор, професор

свјетске књижевности, пише Поговор у којем анализира и, у одређеној мјери декодира своје дјело, које сада већ јасно дефинише као роман: „Кретање од документарног ка фикционалном и аутофикционалном, проблематизовање односа стварности и фикције и усмерење на поступак писања књижевног дела кроз ауторске коментаре и скривене цитате и парафразе граде метафикционалност као средишњи поетички принцип *Зеноновој љуши*.” Будући да је цијели роман својеврсна игра интертекстуалних и наратолошких поступака, као и књижевнотеоријских питања односа фикције и истине, читаоца и приповједача, за књижевнотеоријски образованог и искусног читаоца поговор је нека врста провјере – не резултата, већ више смјера кретања. Не декодирајући роман у цјелини, аутор тек даје смјернице и парадигме, остављајући простор за тумачења, штавише, захтијевајући активну улогу читалаца и одређујући се у коначници за средњи пут између крајности ограничености и неограничености тумачења, аутономије или зависности текста, присуства или одсуства аутора.

Ни сам Поговор пак није последњи линеарни чинилац паратекста. Наиме, биљешка о писцу (О аутору) предочава сфере књижевнотеоријског рада професора Кваса (питање истине у књижевности, однос реализма и истине, теорије интертекстуалности), које се, за читаоца сада већ очекивано, поклапају са сферама интересовања његових јунака-филолога у самом тексту, чиме се остварује једна паратекстуално-текстуална веза књижевнонаучног и аутопоетичког исказа.

За крај, не треба заборавити ни то да на самом крају књиге стоји најједноставнија паратекстовна одгонетка жанровске природе овог дјела: УДК број 821.163.41-31, који кроз последње двије цифре јасно каже (под условом да владамо овом

врстом библиотечке писмености) да је посриједи роман. Истина, уколико је читалац књигу тражио преко неког дигиталног каталога, или прије читања провјеравао њен ЦИП, податак о жанровском одређењу могао је добити још на самом почетку. Но, надамо се да се читалачка пракса ипак кретала уобичајеним током и да се кроз наратолошко-генеолошку природу дјела пловило са много више авантуристичког читалачког жара, са сталним пулсирањем између фикције и стварности, игре и збиље, али са сталном интенцијом ка универзалној спознаји која сваком од свјетова дијегезе у овој књизи даје, како је аутор на једном мјесту и рекао, врједност „моралног ауторитета”.

Ала Ташаренко

РАЗУМЕТИ ЦРЊАНСКОГ, ДАНАС

Горана Раичевић, *Агон и меланхолија: животи и дело Милоша Црњанског*, Академска књига, Нови Сад, 2020.

Најновија монографија Горане Раичевић, угледне историчарке књижевности, професорке Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду може се сматрати културним догађајем првог реда. О Црњанском су написани бројни радови, а и сама научница већ је објавила запажена истраживања о том писцу: темељиту монографију *Есеји Милоша Црњанског* (2005), *Коментаре „Дневника о Чарнојевићу” Милоша Црњанског* (2010), књигу текстова о Црњанском и Андрићу *Крошњаци с судбине* (2010). Свака од њених студија заслужује пажљиво читање, јер се ради о књигама правог познаваоца лика и дела овог писца, али *Агон и меланхолија* предста-

Горана Раичевић

АГОН И МЕЛАНХОЛИЈА

Живот и дело Милоша Црњанског

вља нешто посебно: као што је веома тачно запазио професор Миливој Ненин (и сам врсно познавалац дела српског класика) таква се књига пише једном у животу. Додаћемо: ако се пише уопште. Горана Раичевић је имала среће да је напише.

Писање такве књиге је велики труд, и није овде реч само о импозантном броју њених страница (преко 800!). То је заправо велики љубавни труд, јер овакву студију може да доведе у постојање само страст. Исидора Секулић је некад подарила српској књижевности једну врло необичну књигу – *Њејошу књига дубоке оданости* – у којој се осећа ватра ванвременске љубави према владици Раду. За списатељицу је био необично важан и ожиљак на лицу драгог песника – тако страствено трага она за тајном његовог настанка... *Агон и меланхолија* су плод другачије потраге. Горана Раичевић, одличан познавалац дела Милоша Црњанског, не тражи у њему, а ни у бројним документима епохе, отисак прстију Црњанског-човека, већ слику његовог духа. Циљ њеног истраживања није људска димензија блиставе књижевне појаве „Милош Црњански”, већ личност великог

српског писца – Личности у смислу у којем ову реч користи још један сјајни проучавалац Црњанског Слободан Владушић.

Монографија Горане Раичевић спаја живот и дело писца у један монолит, неразмрсиви чвор разлога и последица, историје народа и приватне приче његовог представника, литературе и живота. Црњански је живео своје текстове, сваки од њих на овај или онај начин носи аутобиографске трагове, стога је тешко разлучити његов животни пут и његово стваралаштво. Горана Раичевић представља биографију писца кроз његова дела, а његова дела пак ставља у контекст доба када су настала. Изузетна обавештеност ауторке ове књиге о времену кад је стварао писац спојена је с префињеним осећањем за најважније детаље у том разноликом калеидоскопу. Најважније је свакако оно што је обликовало личност Црњанског, оно што се нашло у огледалу његовог стваралаштва.

Наслови целина и поглавља ове студије веома јасно сведоче о поступку презентације живота и дела писца за који се определила ауторка: „Дон Кихот и други преци”, „Чарнојевић (1893–1920)”. У својој монографији Горана Раичевић ослања се на документе, а као таква најверодостојнија сведочанства третира и дела Милоша Црњанског. Читава књига прожета је „дијалозима” између фикционалних и нефикционалних дела писца. У његовим путописима, есејима, интервјујима као да одзвања далеки ехо књижевних дела. Или, заправо, обрнуто – ако идемо хронолошким редом, кад догађај претходи књижевном доживљају. У књизи Горане Раичевић не постоји предвидљива хијерархија. Следећи хронологију живота Милоша Црњанског, ауторка посеже за његовим текстовима из различитих периода што дарује нарацији одређену стереофоничност, избегавајући једнодимензионално пред-

стављање. Писац је упозоравао да исту књигу читамо другачије у различитим периодима свог живота. Другачије, изгледа, читамо и књигу свог живота – што потврђују искази српског књижевника.

О животу Црњанског има неколико монографија, међу којима се издвајају биографске књиге Радована Поповића (*Животи Милоша Црњанског* (1980), *Бескрајни илаци крути* (2009)) и Владимира Буњца (*Дневник о Црњанском* (1982)). Значај монографије Горане Раичевић видимо у томе да је у њој веома упечатљиво дочарана атмосфера времена у којем је живео и стварао Црњански. Ту су слике градова његовог детињства и младости дате кроз визуру самог Црњанског или његових савременика: Иланча, Темишвар... Ту је прича о његовим прецима и њиховим животним путањама, обележеним сеобама српског национа. Ту је слика једне српске породице у Аустроугарској монархији, и слика Србије – далеке и блиске. Као црвена нит кроз читаву монографију Горане Раичевић пролази српска идеја као окосница личности Милоша Црњанског. Ова идеја чини његов ДНК, зато се може сматрати исходиштем његових снова и разочарења, заноса и падова, агона и меланхолије. Национална идеја код овог Банаћанина обележена је пречанским пореклом. Пречански Срби нису мање Срби, нису мањи јунаци, наглашава Горана Раичевић, дајући читаоцу још један кључ за разумевање Црњанског.

Да, писца одређује порекло, место рођења и одрастања, окружење, историјске околности... али и лектира која је важни фактор његове биографије. Горана Раичевић поклања јој посебну пажњу, не заборавајући да је повеже са конкретним историјским или веома личним тренутком. Аутокарактеристика „син Дон-Кихотов” за њу није само интертекстуална веза са Сер-

вантесовим романом или алузија на младалачку занесеност Црњанског, већ цртица за портрет пишчевог оца који је безуспешно ратовао са неправдама свог времена.

У овој књизи читалац налази одговоре на питања која је некад себи постављао, а није знао где да их потражи – док није узео у руке књигу Горане Раичевић. Ауторка веома ретко допушта себи опрезне претпоставке, њена монографија је сачињена од чињеница – документираних, са архивским бројем, или оних књижевних, ништа мање поузданих. А има у њеној књизи материјала за неколико романа о Црњанском, о оним фрагментима његове богате биографије који нису добили милост књижевног уобличења. Замислимо само његову вереницу Шапчанку која одбија да се врати у своју земљу и проводи ратне године у очекивању свог – показаће се – неверног вереника... Или младог Црњанског који за један дан продаје очеву кућу да би кренуо у Париз. Његову хитњу више објашњава страсна жеља да буде заједно са Видосавом-Видом Ружић него намера да пише тамо докторат о Лази Костићу... Мада се спомињу, љубавни заноси не заузимају видљиво место у монографији. Ипак су део пишчеве интиме. Уосталом, казановиански умор од страсти обележиће практично читаво стваралаштво Црњанског, поред његове веома значајне еротске компоненте, а и поред оптужби за порнографију.

У монографији Горане Раичевић читалац налази важне податке о (привидно) добро познатим периодима живота Милоша Црњанског, као и о оним који су ретко били у центру интересовања историчара књижевности. Седам великих поглавља-целина („Чарнојевић (1893–1920)”, „У трагању за изгубљеном радощу (1921–1929)”, „У времену непомирљивих – омражени чувар државе (1930–1937)”, „Време ма-

ски: путовање у други свет (1938–1940)”, „Лондон: време метаморфоза (1941–1957)”, „Повратак на Итаку (1958–1966)” и „Финале: меланхолија (1967–1977)”) чине књигу о животу и делу једног од највећих српских писаца, која се заснива на чињеницама и документима, али и на ишчитавању аутобиографског – о Црњанском сведоче његове књиге.

Милош Црњански је урадио свој први роман сликом јесени. И Горана Раичевић прави тај јесенски круг кредом: од октобра, кад је рођен велики српски писац, до последњег дана новембра, кад је постао легенда. Поново, сада на нивоу структуре, огледају се једна у другој приче о књижевности и животу. У овој књижевноисторијској потрази за „правим Црњанским” полазиште је живот, а одредиште – књижевност. Зато је ова књига – права. Права књига о правом Црњанском, коме се обраћамо презименом, а у себи тепамо *Милош*.

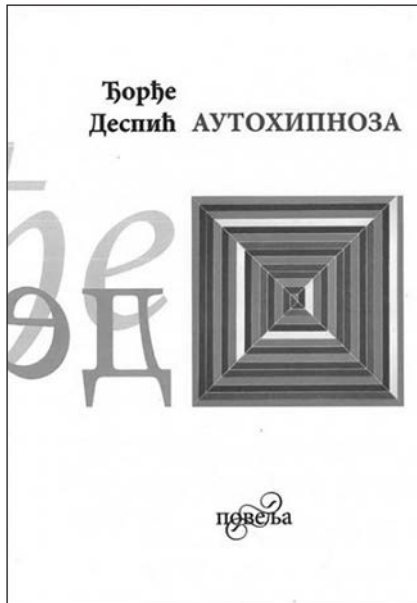
Славко Горгић

ПОЕЗИЈА СЕЋАЊА И ПРОЗРЕЊА

Ђорђе Деспић, *Аутохипноза*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево, 2021.

Критика је већ уочила да су прецизне поетске слике и сличице, уз тихо суседство лирске нарације и медитативности, главно песничко-поетичко разликовно обележје Деспићеве *Аутохипнозе* у окружју постојећих и могућних усмерења ововременог српског песништва.

Исходиште и природу тих песничких – али, рекао бих, каткад и антипоетских – слика и сличица тек ваља пажљиво промислити. Сам

песник у другом од укупно три циклуса, претежно обележеном аутопоетичком запитаношћу, у песми „Опиљак” читаоца уводи – да ли и заводи? – у једно разјашњење: „Слике долазе из дубине / над њима немаш утицај / оне саме бирају / кад ће и где да пробију // у стих.”

Разјашњење је, рекло би се, изразито башларовско. Јер, по Гастону Башлару, „поетска слика је некакав изненадни рељеф психе”, изданак не знања већ наивне свести, не каузални психолошки одјек већ чин без прошлости, чин стваралачке имагинације, неочекиван, непредвиђен и у знатној мери појединачан и аутономан.

Не улазећи сад у друге и друкчије теорије о менталном, онтолошком и структурно-стилском статусу песничке слике, морамо рећи да се, углавном, само делимично или повремено Деспићев башларовски исказ о сопственом стваралачком искуству подудара са фактичким редом ствари у његовим песмама. Како и зашто? Тако и стога што су ове песме најчешће утемељене на *сећањима*, или инициране сећањима, што је, узред речено, и безмало законито обележје лирике, којој је, као књижевном роду, управо сећање (*Erinnerung*), макар по Емилу

Штајгеру, кључни став и „стил”. А сећање није башларовски чин без прошлости, каузално неусловљен и психолошки немотивисан „рељеф психе”.

Пажљивија анализа би, претпостављамо, показала прустовску природу песникове афективне меморије, у којој приказ из садашњег призива приказ из прошлог времена, најчешће из раног детињства, што у поезији и није редак случај, ако већ, макар по Томасу Транстремеру, у нама живе сва наша доба. Тај афективно-асоцијативни дозив најчешће има опажајна, чулна изворишта – од којих су најјача, ако је веровати Луј-Фердинанду Селину, пламен и мириси. Занимљива је, у том смислу, колико и лепа, Деспићева песма „Ограда у Стевана Мусића”, у којој мирис уља са старе дрвене ограде буди низ помисли и сећања, од којих је најснажније оно најраније, које лирског субјекта наводи да удахне „још једном / почетак света / за једног дечака / дубоко / дубоко”.

Као по правилу, у Деспићевим песмама веристички кадриран приказ из почетних стихова бива иницијална каписла за, ако се тако може рећи, тихо варничење поредбених слика и асоцијација, нанизаних на анафорско *као*, *налик* или *иоуиуи*. У првој од две поменуте песме метални опиљак „из опасне дечје игре / са експлозивним капислама” призива слику што подсећа „на неки ишчезли фрагмент / из сна / или давно потиснуту љубавну трауму”, док у другој од поменутог мириса засветле на екрану свести сећања на детињство, завичај и летње распусе. У знатном броју других песама та плетеница успомена или наоко „неважних и ситних аналогича” бива знатно дужа, наводећи лирског субјекта на помисао како су то можда „... мали процепи кроз које ти се указује / нека моћна / и загонетна истина // указује и неповратно / измиче”. Чини се, штави-

ше, да понекад у Деспићевој песми поменуте аналогije и процепи, обликујући свет и говор паралелан главном лирског „сижеу”, претежу имагинативним дејством над самим „сижеом”, макар му се песма, по композиционом моделу *ирсиена*, и вратила на своје свршетку.

У управо цитираној песми о „ситним аналогјама” и „малим процепима” срећемо и синтагме „мала открића” и, у наслову, „мала чуда”. Прочитамо ли сад, у светлу овог опажања, ову свешчицу са двадесет четири песме, запазићемо безмало у свакој од њих Деспићев минималистичко-поентилистички дар за детаљ и склоност мотивским појединостима и поредбено-асоцијативним сликама у знаку или с белегом нечег малог, тихог, крхког и рањивог – какви су, ако је допустиво огрешење о контекст, мрав, свитац, пчела, шкољка, „ускомешани каменчићи” под воденом струјом, „танки капилари” на леду и „мехурићи ваздуха” под ледом, узбуркана барица као „макета мора у олуји”, птичји „отисци трокраких ножица” у снегу, нечија рука „глатка и танка / као осетљивост брезе / с пролећа” – а све на трагу „тихих додира” са светом и њихових „тихих преображаја” током „ткања” песме. Ова тананост у избору и транспоновану финих осета наводи нас у искушење да – по инерцији данас у свим правцима размахнуте „контактологије” – доведемо Деспићеве песме у везу са „Сликама, призорима, расположењима” из *Знакова њоред њуша*, где нас песник Андрић тихо задиљује слухом и оком за, рецимо, немушти говор једног класа, листа, камена, за дрхтај цвета, травке у врапчијем кљуну и „семенка која на својим опнастим крилима плови ваздухом”, за звук воде која „сама себи пева”, за поруку мириса који не казујући ништа наговештава све. Успут речено, чини се да бисмо Андрића, по овом укусу

за „сићушност”, могли придружити *кинеским* европским писцима, на чијем челу, по Елијасу Канетију, стоји Франц Кафка.

Поменути укус за „сићушност”, таоистички или друкчији, налази у овим песмама свој корелат и у њиховом хронотопском статусу. Деспићева муза је, да се окористимо синтагмом из једне песме Тање Крагујевић, *муза шренушка*, а његова песничка збирка својеврсни архив тренутака. У њему су сачувана мала прозрења кроз „мале процепе” из којих се назире општија истина, „моћна и загонетна”. Њено указивање и узмицање, кадрирано у трену муњевитог укрштаја садашњег часа с неким минулим, најчешће упамћеним у светлу „спокоја детињег доба”, поетски је артикулисано у ломним, кратким исказима, ослобођеним неумољивом *дестилацијом* од ичег случајног или сувишног.

Знамо, међутим, да се чистота може наћи у опасном суседству стерилности, па би понеком читаоцу *Аутохитнозе* могло засметати, рецимо, апсолутно одсуство светско-историјских и национално-историјских одјека овог љутог времена, а другом, друкчијем, Деспићев нехај за данас свеprisутну наваду на тзв. интертекстуалне контакте, цитатне и алузивне, којима се ваљда хоће рећи како је наше увек туђе и већ речено. Одбрана од овог другог могућног приговора Деспићу за оно чега у књизи доиста нема, изузме ли се десетак Блејкових речи с њене прве странице, могла би се темељити на песниковој вери, макар утопијској, у могућност *изворној* доживљаја и говора, упркос свеколиком нашем и његовом песничком памћењу. А одговор на првопоменути евентуални приговор како *Аутохитнози* тако и претходној, првој песниковој књизи лирике (*Песме и групи ожиљци*, 2018) могао би, једноставно, гласити како и у најљућим времени-

ма поезија нужно не претпоставља савремено *савременом*, које у Деспићевом свету и говору распознајемо као поезију *шике инспирације*, знану нам, на раздаљини од Диса и Милете Јакшића до Николе Вујчића и неких песничких циклуса већ поменуте Тање Крагујевић, поезију тишине, сећања и механике сећања, љубави и саосећања, нежности и рањивости.

Јована Милованчевић

Мања је потражња земље од понуде неба

Бојан Јовановић, *Долазеће доба*, Завод за уџбенике/ HERAedu, Београд, 2021.

Мисао Берђајева о томе да је „стваралаштво уметника у својим оквирима теургијско деловање”, потврђује се и аксиолошки перзистира у самооткривајућем и самопосматрајућем лирском сопству књиге „Долазеће доба” Бојана Јовановића. Поетски импулс налази се у сталној језичкој агонији да свет и себе озвучи есхатолошким визијама и религиозним нагонима, исходујући у односу човека и бога, као могућем доказу савршеног сусрета на земљи. Посматрајући ништавило и зло као интериоризовану чињеницу човечијег постојања, христологики и обожени лирски јунак ове песничке књиге, свестан је последица првобитног пада и ужаснут над лицем и наличјем оностраног: „Наши су амбиси / сада без дубине. / Не можемо више / у њих пасти. / Понор је у нама / и гута нас изнутра” (*Поздрав*). Ситуација у којој чак ни амбис нема дубину, крајња је инстанца пораза, одлазак у незнање, сусрет са равнодушношћу. У оваквом онтолошком ништавилу, човек није и не може бити спреман на жртву, чак

бивајући слика и лице творца: „Скидам сандале / од бодљикаве жице [...] одозго ме црвени анђео / подсмешљиво гледа / и подсећа на њега” (*Ойкуцаји*). Ипак, поетски импулс лирике Бојана Јовановића не исходи на овом месту јер: „Пред трајношћу оног / попушта привид овога света [...] Свака је травка слово/велике књиге у којој речи / излазе из речи” (*Полиџика биља*). Егзистенцијални крај није метафизичка чињеница јер се биће (чак и упркос фиктивној смрти коју осећамо имајући у виду тему ништавила) продужава у стваралаштву осећајући да својим креативним умом обделова исту башту са првобитним вртларем или, да поновимо још једном за Берђајевим: „истинско стваралаштво је теургија, богодејство, заједничко деловање са богом”.

Лирски субјект збирке *Долазеће доба* тежи за уцеловљењем и трага за целином, настојећи да се кроз велике митске приче и архетипска чворишна места света понови на земљи, изнова роди у новопронађеном, а пре свега заслуженом смислу. Присуство великих прича и тема у овој књизи тумачимо као оваплоћење жеље човека да дође до краја сопственог бића и у својеврсном мистичком искуству свести продре најдубље у време. Овај процес подразумева, једновремено, и дубоки однос према садашњости и савремености, категоријама духа у којима се настоји пронаћи одблесак митских, духовних енергија које саображавају свет у једној тачки, у име обнављања: „Уместо пушак / прихватили смо / пијуке, ашове и лопате. / На месту некадашњег светилишта/ делове старе богомоље / уграђивали у темељ новог здања” (*Храм*). Отуда је човек овога света, следствено поетичком настојању Бојана Јовановића, биће сваког другог, поновљени артефакт смисла који се изнова ствара, те је повратак истинском себи увек могућ: „Скрећем поглед / ка месту где сунце не хајући / за

своје расуте делове/ окупља остатке божанства” (*Везнесење*).

Да уметност може бити посебна, чак повлашћена форма религијске свести, исказује се у бројним песмама ове књиге тематизовањем поверења и преданости речи као јединој власној да изнова осмисли и сачува свет, будући да се именовањем јемчи опстанак: „Раздаљину до творца / преустићемо његовим именом, / везујући уста у храмовни чвор” (*Зайис*), али и исказује, андрићевски, непроменљива позиција човека на земљи. Реч је, са друге стране, и савез човека и бога, упућивање позива и одговор на њега: „Дописујемо речи / и обнављамо савез са Творцем. / Да наставимо његово дело / док се он не врати” (*Савез*). На земљи су, у одсуству створитеља, остале само речи, а њихово спознање је пут ка обожењу света, односно, могућност ишчекивања новог сусрета. Најновији завет је, заправо, завет уметности која чува од божанског испражњен простор и „свето утврђује знање / да не залутамо у књизи” (*Савез*). У оваквој, рекли бисмо, теургијској пројекцији,

почива свеукупни светоназор збирке *Долазеће доба* Бојана Јовановића.

Сијасет је, такође, елемената којима се исказује онтолошка флуидност лирског субјекта ове поезије чије временско-просторно утемељење није сасвим одређено, све у сврху приказивања апсолутне свести која обухвата велики простор и саображава времена у једну тачку. У вишезначној мотивацијској условљености биће ове поезије је многолико: „Узалудни су покушаји/ да одем из града. / Свака звер носи понеку црту/ мог лица”. (*Лица*). Његова жеља за трансформацијом и новим раћањем у другим облицима је одсудна и жуђена, као још једно исходиште ритуалног односа према свету: „У нове клијамо облике / и цветам у празнинама / насталим од сопствене смрти” (*Збир*). Кадкад биће је и сенка и то она над водом, сенка која се једновремено пита како за одраз у очима других тако иза своје постојање: „Нагнут над водом / оштрио је ум. / Искривљеном виру / нашао је место у реци, / у којој је могао/и више пута да се окупа” (*Он*).

Религиозно и метафизичко искуство човека потврђује се у овој песничкој књизи и кроз перманентну свест о ништавности и незнању човека на земљи, што би биле у основи модернистичке категорије размишљања, међутим, модерна свест уметника исходи и у способности да препознавањем зла еманира идеју добра. У сублимној игри архетипске парадигматичности, песнички субјект Јовановићеве поезије указује на зло, празнину и свеукупни удес света који нема тренутне, већ есхатолошкеразмере. Отуда је ово и поезија пораза, коначног, људског пада, ово су песме о цивилизацији која не осећа могућност радости сусрета, а то, поново, није ствар овог, већ сваког другог сувише људског времена: „Ругобом наоружани / почињу да руше храм. / Спремни да ударе и доврше / шта су варвари започели”

(Између царствава). У великом паду и греху, сугерише песма, нестају славне цивилизације и народи: „Долази колима/црњим од ђавола. [...] Посматра шиљке/окренуте ка небу. И сам би/да прободе сунце” (Божанство нестјајуће народа).

Најзад, рушилачки нагони нису само ствар општа, друштвена и цивилизацијска, већ у првом ред дубоко интимна што је мисао која се оваплоћује у идеји губљења јединог заштићеног, брањеног простора, што може бити своја земља, култура или, у коначници, свој дом: „Намножили су се у кући / и не допуштају нам да обедујемо. / Улазе нам у снове / и прогањају са прага. / У дневној соби/ометају поглед на икону” (Најаси). Дакле, зло долази у центар човечијег бића, у кућу – његово архетипско станиште и упориште, што је крајња инстанца и доказ неминовног пада. Зло више није ван, већ је унутра, што имплицира да дух времена више не препознаје границу преко које нечисти не сме, опозиција је сада обрнута, а безбедног места у простору више нема.

Архитектоника песничке књиге Бојана Јовановића је прецизно изведена, реализована у примарно наративном тону, специфичног ритма, стилско-језичких валера и контрапунктске условљености. Ово последње се примећује највише у сложеним тематским регистрима књиге, кроз које се актуелизују опозитни појмови доведени у једну равнотину, тиме и сучељени, што резултира перманентном тензијом изведеном од почетка до краја збирке. Песничка књига *Долазеће доба* Бојана Јовановића никако не иде у складу са владајућим песничким и културолошким конвенцијама савременог тренутка, она се, супротно томе, протеже по вертикалној оси, све доказујући да је ипак „мања потражња земље од понуде неба” (*Збир*).

Тања Крајујевић

ДАЛЕКО ОД ДИМА ДИСТОПИЈЕ

Живорад Недељковић, *Ошеш
предео*, Културни центар Новог Сада, 2022.

Већ при првом сусрету са новом песничком збирком Живорада Недељковића (1959, Краљево), *Ошеш предео* (КЦНС, 2022) пада у очи посебна интонација песничког говора, доследно сачувана у целој збирци, и знатно другачија од било које од до сада објављених књига овог аутора, у његовој богатој библиографији – од прве објављене књиге *Поирешна пројноза* (1991), до последње, *Деше* (2019).

Песник, кога је од самог почетка одликовала изражена језичка зрелост (добитник је значајних награда, од Змајеве, награде Бранко Миљковић, Ђура Јакшић, Васко Попа, и других, до најзначајнијег признања Награде „Десанка Максимовић” 2022), новообјављеном збирком остварио је посебан прилог властитом диверзитету израза, формирајући целину значајних полифонијски усклађених порука и значења.

Поетска нарација и песничка мелодија, у овој збирци, на јединствен начин формирају облик и тон сваке појединачне песме, везујући их у заједничко исказно ткиво, лирску симбиозу и казивање посебне лепоте. Нека врста зачараности, која упркос антенском прибирању сигнала вишеструко агресивне спољашње реалности, прати и формира данас у новијој поезији ретке приче, о томе где бораве наши „мали животи”:

Тако и поетски јунак ове необичне књиге, у минијатурном кругу свог животописа, пре него што се отворе и други поетски мотиви – то место тихе предисторије навејалих

животних талогова, отвара као златни ковчежић, и благовесно поглавље касније много пута дотицаног „повратка у будућност”, место рађања унутарњег бића, у гнезду заувек упамћених слика детињства, појављује се као пресудна у поетској филозофији ове књиге, која се развија као сликовита збирка изазова и драматичне потребе изналажења најдубљих одговора хронологијама нововремених ерозија, које у највећој мери дотичу и то натално место, тачку рађања унутарњег бића, над сликом мајчине руке и хлеба – „стварања добра” – које добија средишно место у Недељковићевом поимању хуманог наслеђа – бесценом стрпљењу и умећу разумевања других и акумулирања енергије опстанка, златне светлости оплемењивања похараног и разрушеног. „Нисам стигао ни да кажем: олуја, / А она је хрупила, из древног света. / Угурала нас у самицу („Тако сами”).

Тај почетни мотивски круг, што почива на мајчиним рукама, дечјој игри „трибланог дељења хлеба” и сваког другог иметка, представља непресушни стимулативни извор, који се развија, и буја, пред нарастањем претећих празнина збиље. „Отет предео” – песничка синтагма која попут умешних скраћеница означава трн духовном оку, тако у овој збирци гради замену за ламент, побуђујући најмаштовитије видове стваралачаког отпора – нову креацију, која надграђује заклоњени видик, настављајући унутарњу мелодију Недељковићеве песме. „Измишљено”, заправо и не постоји у обиљу домаштаних слика, временом избледелих предела, које ће прекрити финим пастелима унутарњих призора и пејзажа нове пловидбе – слободне, премда парадоксално заточене телу у боци, на броду са „палубом од начела”, и тако у Недељковића постаје константна апологија уну-

тарњег смисла, на којем почива стабло постојања.

Стрепети, дисати, страховати, „никада само за себе”, љубавна је песма, али и јединствени емотивни и етички кодекс, који надахњује успињања изнад „понора збиље”, далеко од „дима дистпије”. Унутарње обиље рођено из јединственог аскетизма – одрицања од свега сувишног – што додељену временску етапу живљења претвара у простор чистих унутарњих видика који оплемењују стварност, у ход блиставом стазом, на којој изнова стичу важност и вредност кишне капи на окну, померање завесе, ветар и слободни удисај зрака. „Важан свицима, леду, сну, / И плуску речи, неко је увек свој, / И кад дрхти, и кад ти дрхтиш за обоје” („Употреба силе”).

Тај реисипис стварности, у којој владају сурови диктати – рат, пандемија („Смрт је у моме граду; и млади и стари / Одлазе у предео у коме неће познати / Једни друге”), и онда изнова странице мемоарске књиге „берача и егзекутора”, исписане другим слоговима, без кривотворења, без утаје, остварују двојну улогу песничког писма: „писати шта је иза, вући једино уже”, и у исти мах, свом силином заточене чежње, ступити у малени храм, посвећени простор који испиштује нове путеве:

Зачујем речи на чији помен / Груне усхит, слике нагрну. // Фрагменти сведочења и истина / У непознатом крају. И слабост. / Довољно за малу будућност. // Речи из незавршених песама. / Кад их довршим, мој предео / Биће нов, светао, упоредив / Са долином што цвета / Међу врховима религије. // Предео: мирисни пергамент / Јеванђеља, симбол верности. // Довољно за будућност. („Непознат крај”)

Читање предела, попут „мириса пергамент”, и „врхови религије”, изузетни су тумачи привидно омеђеног простора постојања. Заправо их отварају ка најприсутни-

јем, уједно и уздигнутом поимању животних ослонаца, на којима почива, изнова, и сама креација. Мала историја „недовршених стихова”, која пубућује наду, тако се у овој књизи сложених корелација преплиће са сликарским панорамама, жанр сценама, из галерија одабраних, антологијских приказа реалног сликарског наслеђа, које остају упамћене као „вечни живот” уметности, унурање испуњење, и спокој. Млеко доброг.

У минијатурним и мудрим стиховним играма, искрсавају важне поруке, о човеку, и његовом искуству, у времену, и временима, које чине да се изнова питамо где смо и ко смо заправо ми – сем у себи, колоплету осећања збуњености, уздицања и нада – што остаје једини лични посед, па и он – „На литици”. Но, ова пејзажна амбијенталност урањања у друга и другачија искуства, чини се, тек је претекст да се укључе и друге, поетске вештине, које ће својим стилским заокретима и „алаткама”, и чулом за реалност, уградити оно чему се најчешће опиремо – горки талог, тежину дилема које ничу из сваке рефлексije, којима визуелне асоцијације из сликарског архива

подарују уверљивост корелација, узбурканост, или смирење.

„Вербални део” искуства и знања ту је да прочисти сновност, уљуљканост у жељени мир, и побућује питања која нас одувек прате, у чежњи да, ако не можемо изменити свет, учинимо јасним властита неодустајања, да сачувамо онај најмањи и најближи посед – ону маленкост која још увек мисли, говори, бори се, воли и сања, и чини то усред трагично поновљивих историјских, освајачких похода, похара, које отимају и последње острво из ока, предео који везује обале, спаја их у живот.

Без позивања на уобичајени говор чињеница историјске стварности, турбулентни фрагменти новог доба повезују се у песничким асоцијацијама Живорада Недељковића са поновљивошћу и дубином човековог удеса, обнављајући, у најбољем смислу, благотворне и лековите еликсире уметности, који притом умеју да блесну као приказ тренутка, интима и драгоцености самог живота, ког нескривено славе чак и у пробраном реквизитаријуму Живорада Недељковића, у стишаном и мелодиозном изразу којим га обелодњују.

Ту су снажна, увек инвентивна стиховна песникова решења, која обухватају емотивне распоне, љубав, наду, страх, што их не спречава да буду и путеви јасновидог понирања у дубине човекове драме, у овој збирци често апострофирани претеће амбисе судбине, над замкама свих знања владалаштва и покоравања, сред замаскиране стварности суровости и вештина „отимања”. „Отет предео” је тек једна од метафора агресије којом се догађајност, и време уплићу у рушење гнезда – синонима интима, породичног окриља, чија је одбрана препуштена увек осетљивима, мудрима, чуварима памћења и исконске стазе живљења, што од прошлости води у будућност.

„Лепота измишљања”, поетички мост који помаже у ношењу терета свакодневице и сећања, апокалипси и привида, рекли бисмо да је ипак тек еуфемизам за сложени песнички метод прикупљања фрагмената збиље, који, без обзира са које стране времена и простора до песничког субјекта допиру, са свим својим опоменама и раскривањима критичних тачака опстанка, чине тек један, али доминантни слој грађења порука ове јединствене песничке збирке. Онога што заправо твори апотеозу самог *сћваралачкој чина*, најближе песничке домовине и места опстанка. Разумевања и блискости. Снажења идентитета.

Вишезначност говора ове збирке, која се посебно ослања на симболе и детаље сликарске уметности (у сјајном антологијском низу), или књижевности (помени Зебалда, Камиа, Милоша), чини да песничке асоцијације и присни говор Недељковићеве збирке буду видљиви и као ток оне повести, познате и из ранијих Недељковићевих књига, који се може схватити и као један од лајтмотива његове поезије, у којој је Дечак, „тек претрчао преко вечног платна”, улази у поетску авантуру, преузимајући свој део чари и тегиба – непрекидно откривајући, и саопштавајући Живот.

Деликатан, као и све песничке поруке нове Недељковићеве поезије, и овај ток се, међутим, уплиће у најсложеније нијансе свога здања, своје творевине, коју песничка збиља „нове” реалности, као и свакад, тражи у духу Ле Корбизјеове градње, заштићене и култивисане сфере интимног живљења, остављајући притом читаоцу јединствен доживљај – открића у сваком новом острвцу значења, и свежине песничког казивања. „Имати кућу, малу / Као мало поређење, / Пространи лист хартије. / Имати то место где ћеш волети, / Спавати кувати. Писати песме” („Корбизјеова колиба”)

Имати, најпре, и најпосле „нешто тако довољно: Сопствено тело, на пример. / Осим као песма, / Никада не изаћи из њега / А море, море нек буде недостижно” („Корбизјеова колиба”). Ретко где се у нашој поезији може срести тако речито, сажето изречена поетика, са основном тезом која истиче присну везу слике, и речи. „Замене нема кад нестане вера и жар, / Тело, велики сликар то добро зна” („Излет”).

Тако је на још један начин изречен плодотворни дух аскетизма, одрицања од свега сувишног. „Сит, имати мање него што можеш имати” („Смисао приземљења”). Не уздизати се, а проносити веру у виши смисао, у апсолутно добро. Проналазити га, и ходајући по земљи, хитајући, „као шаман / Преко жара”, далеко од пловехих облака идеализма. У постојању.

„Рођени да непрестано /Зраче златном светлошћу, / Стварају простор и време, / И раздељују их бићима / Што остају без ичега / Пред силама гравитације, / Добри људи не знају много / О својој моћи. / Радосни што могу да постоје.”

Стихови Живорада Недељковића носе вишеструкте поруке, двојни, или умножени смисао. Тако је и у наведеној песми „Нестанак човека” исписана поента: „Нисам никада поверовао да је / Нестао човек а остала црна рупа” у строфи са почетка песме, исписана је јединствена апотеозна добра. Она се, међутим, роји у светлацима других песама, као специфична и једино могућа одбрана – у добру су „црвена крвна зрнца”, антитела, која творе једину непробојну унутарњу заштиту од пошаста овог времена, од зла, а тиме већ одашиљу поруку за будућност. *Постојање добра и слика о добру* ту су да омогуће путовање кроз време, да оставе запис којим једна пређена етапа своја искуства поверава другом – будућем.

Иако су мотивски сплетови везани за мала, наоко изолована остр-

ва, где могуће је зауставити буре, пловидбе, пронаћи кутак у свету који може бити дом, где могуће је волети, писати, сањати – Недељковић не оклева да сугерише да постоје, и да ће ипак и увек, постојати, и отворена мора, нове пучинине, и буре. Да епизоде наших живљења представљају тек микро-сегменте у повестима епоха. Његов топли стиховни „минимализам” тежња је унутарњег бића да сачува најсветије и најелементарније, за себе и друге, указује се у дво-струком смислу одбране, у далекосежнијем читању, као пловидба појединачних, малих сторија, у таласима неизмерне, несагледиве збиље Времена: „Други ће талас једном прекрити / Све што тоне и све што сам сањао. / Приправан, гондолијер пева о срећи” („Нисам хтео више”).

Осећај хармоније и мира, милост живота, који „није одустао од мене”, стога се у завршној песми збирке претвара у још једну, ефектну, *похвалу слици*, која се неминовно мења, али чува своје преимућство слике: *сведочи о постојању*. И великим захватима времена, који мењају драматику, али и колорит слике, али не и њен значај: „моји предели / Настали у загрљају спокоја и склада, / Нису ни налик Пусеновим на пример. / Друго је време, друге су боје, / Моја представа доба не личи / На саможиве замисли о бољем свету. / Пловеха су острва изменила фабулу. // Смем ли тражити од мецене други дар” („Другим бојама”).

У готово свим важним пасажима ове књиге Живорада Недељковић као нераздвојиве истиче две куће, које се претварају у исти дом – поезије и живота. Градећи тако и јединствену *архитектуру смисла*.

Оно за шта се рађамо, оно што бранимо, мислимо, прелазећи платно што води од прошлости у будућност. Што је разлог, али и сржна тачка постојања.

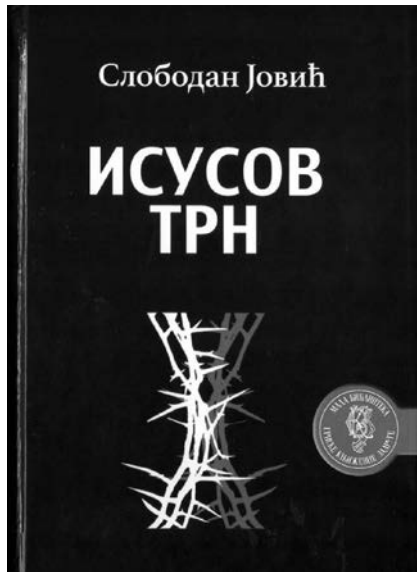
Жарко Миленковић

ОДАВДЕ ИЗВИРУЈЕ СВЕТЛОСТ

Слободан Јовић, *Исусов шрн*,
Српска књижевна задруга,
Београд, 2021.

Новом збирком песама *Исусов шрн* Слободан Јовић, изузетан песник животног минимализма, остварује са ранијим збиркама (пре свега са књигама *Страх од савршенства* и *Поднебље*) како тематско јединство, које се огледа у томе да у свакодневном препознаје поетско, тако и композицијско (све три збирке карактеришу циклуси са неуједначеним бројем песама, уз обавезан завршетак збирки једном вишеделном песмом састављеном од лирских минијатура). Новом збирком, овај песник потврђује још нешто, а то је, способност у проналажењу формула „претварања патње у злато“ како гласи стих из његове раније збирке песама *Поднебља*. Збирка *Исусов шрн* садржи раније особине поетике овог песника, али их и допуњује. То што Јовић живи ван средишта културног, књижевног и градског живота, нимало не штети овој поезији, која у свакодневици, злу и добру, мада више злу, проналази своје упоришне поетичке тачке. Наравно, то не значи да је Јовић песник зла, напротив, он је аскета који, у својој малој тобутској испосници, детектује грехове човечанства. Он своје животне и књижевне спознаје претвара у формуле за опстанак у свету који га окружује.

Нигде као на селу се не осећа толико живо присуство Бога, он је ту у свему. Са његовим помињањем се устаје и леже, одлази на посао, дела у пољу и око стоке, зато нигде, као у овој поезији, у савременом српском песништву, не „извирује“ Бог толико често да га готово и видимо. У првој песни „Подеротине. Рупа“

Господ извирује из подеротине на цемперу сиромашног дечака: „али јутрос угледах / сиромашног дјечака / и подеротину на његовом цемперу / и учини ми се / да нас је баш отуд, / кроз ту рупу, / Око Господње посматрало.“ Њега угледамо, чим отворимо ову збирку. Његову доброту, али и Његову голготу. Његову милост, али и гнев. Негде нас бодри, а негде баца у искушења:

Нема раја ни пакла,
чистилишта, приповјести
о камили и ужету;
уских и широких врата.
Наш пут ће бити пролазак
кроз решетку
џиновске машине за месо.
(*Месо*, XI)

Некада су Јовићеве песничке спознаје толико благе, попут оних када пише о пријатељству домаћих животиња и људи (песма „Пријатељице“) или када му се пахуље снега, које ударају о прозор у зимски дан, чине као да сам Господ жели да уђе у његов дом (песма „Гост“) или, пак, када му муве које слећу на њега причињавају нежност (песма „Нежност“ која је посве јединствен приступ овим инсектима у књижевности: „И деси се да / двије-три муве слете на мене; / додирују ми

усне, / милују очне капке, / боја-жљиво шетају / по образима. // И кажем себи: / ето, оне ми пружају њежност / коју ми упорно / ускраћује овај свијет.“).

Некада су његове песме, рецепти које преписује некакав лекар за душу, попут следећих из песме „Рецепти“: „Нутрициониста каже: / са обједом ѿрестѡани / када ти је најслађе, / остѡави задњи залoтај. // Хришћанин каже: ѡоследњи залoтај / са ближњима ѡодјели. // А ја кажем: / Задње мрвице / ѡодај јѡишу ѡолубова / да ти душу лакше / у судњем часу / на друѡи свијетѡи узнесу.“ Или овај из песме „Брат. Мрав. Мрва“: „Узео сам зрно, / измрвио га, / мрав је односио мрву по мрву, / а ја сам био задовољан собом. / Толико.“

Поједине песничке и животне спознаје овог песника толико су апокалиптичне и застрашујуће, да нас подилази језа: „Ти си дигитални човјек / чије посмртне остатке / неће сачувати урна, / ни мртвачки сандук, / већ електронски микрочип“ („Дигитални човјек“); „Сумњам у теорије / о настанку свијета; / у геоцентризам и хелиоцентризам, / Коперника и Птоломеја; / овај свијет је само / једна велика месара, / мрежа радњи месних производа / и прерађевина“ („Месо“ I). „И Бога, нека ми опрости, / видим понекад / као великог месоједа / наднијетог над котлом / у којем кључа људска чорба; / понекад је мирише, / понекад се мршти, / а често се удаљава страхујући / да све не одлети у парампарчад“ („Месо“ XV).

Однос према поезији је за Јовића једнак односу према Богу. Поезија помаже и лечи, чак и онда када се учини да је Бог посустао. Она је неуморна и непосустајућа лекарка, брзопомагачица. Она озарује, осветљава:

Будим се прије првих пијетлова
да преуздем одштапану поезију
коју ми допремају
достављачи дневне штампе.

Без сувишне њежности
убацују пакете књига
као пекарски радници
вреће брашна.

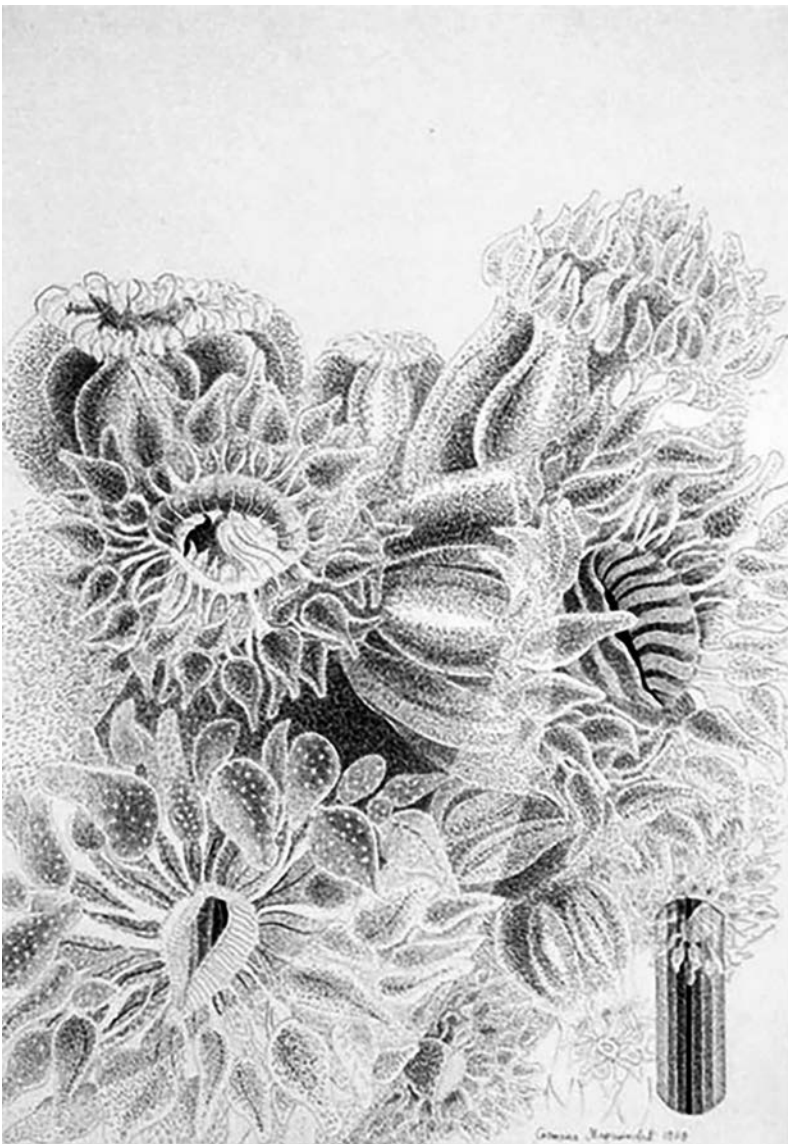
(Морам се присјетити
архаичног поређења
хљеба и поезије.)

Док се по мраку
успињем степеницама
са новодоштанпаним
томовима поезије у рукама
у кући се, саме од себе,
свјетилке пале.

[***]

Чини се да ни у једној збирци, као у овој, Јовић није остварио толики број аутопоетичких и личних песама. Као да је свака од ових песама потврђена сопственим искуством, радошћу и патњом. Овај песник показује да се може бити одличан песник и онда када се остане на личној перспективи певања, без дистанце. Као да се само тада и само тако може спознавати свет који нас окружује, па се из те перспективе могу проналазити „формуле које објашњавају постојање свијета” („Црквени календар”) и издавати рецепти за превазилажење боли нанете сопственим присуством у свету. Песник Јовић зна да се у соби

у којој ионако има мањак светла, на прозор не треба качити завеса, већ да се треба проширити прозор, зеница, поглед, душа, јер се једино тако може победити мрак. Исто тако, зна да је човек попут мрва који зачас може бити прегажен, а онда, шта од њега може остати. Он зна да су многе дефиниције којима су научници покушали да објасне свет, само лепо описане карактеристике, али не и суштине. Он зна да упркос злу, треба остати добар. Зна и то да у свету у коме сви говоре, неко мора и да слуша, да буде „Велико ухо” света, оно ухо које ће након саслушаног изговорити: „Иди и не гријеш више!”

Облици, 1979, туш на папиру

Бисерка Рајчић

Снежана Маринковић или сликар срцем и умом

*Љубици Јелисавац, Кашић, Мирјани Тасић,
Пејру Вујошевићу*

Снежана Маринковић, фото: Хуан Карлос Феро

Снежана Маринковић (1949–2007), прва српска мозаичарка рођена је у Београду у породици школованих родитеља, оца Марка, адвоката и мајке Милке, службенице Управе града. Имала је сестре Мирјану и Љиљану. Поред Београда време су лети проводиле у Барајеву, селу недалеко од Београда, у коме је рођен њихов отац. Као уметник викендом и за време годишњег одмора Снежана је на селу, у тишини припремала материјал за мозаике, клешући од камена коцкице, од којих

је касније уобличавала своје мозаике, сликала аквареле и цртеже тушем. Отац Марко, старија сестра Мирјана и Снежана завршили су чувену Трећу класичну гимназију, на којој су се предавали грчки и латински, француски и енглески, филозофија, теорија књижевности, биологија, ботаника... Стекавши широко образовање на њој уписала се на Ликовну академију и Правни факултет, који је после друге године студија напустила, посветивши се искључиво студијама на Ликовној академији, које је завршила 1972. године у класи професора Недељка Гвозденовића. Након тога уписала је Студије мозаика код професора Боже Продановића, које је окончала 1975. године. Већ 1973. постала је члан Удружења ликовних уметника Србије. Са сестром Мирјаном, професором Природноматематичког факултета, која је увела интернет у Србију, путовала је по земљама Европе, посебно по Грчкој и Италији, посећујући музеје, чије збирке античке уметности су постале њен узор. Узор су јој били и антички локалитети некадашње Југославије и манастири Србије. Пред крај живота двапут је гостовала у Мароку, упознајући се с његовим мозаицима, а на својој самосталној изложби показавши своје. Други узор била јој је широко схваћена природа, како на плану мозаика тако и цртежа. Радила је кратко као наставница цртања у Основној школи „Вељко Дугошевић”, а до краја живота у Музеју савремене уметности као врсни рестауратор-конзерватор. Године 2001. прикључила се групи Аметист која се посветила мозаику. Умрла је изненада 19. фебруара 2007. године у сну.

С обзиром на своју природу била је „уметница тишине”. Премда је цео живот посветила уметности, за свој општи допринос добила је мало награда. Што је типично за особе њеног типа. Већ непосредно после завршетка студија почела је да излаже своје радове у свим техникама у којима их

је стварала. О којима су југословенски и страни критичари веома позитивно писали. Прву самосталну изложбу мозаика имала је у Дому омладине већ 1975. године, чија тема су претежно били морска флора и фауна. Критичари су пишући о њој истицали богатство материјала који је користила при изради мозаика, како по облицима тако и по бојама, начинима коришћења. При чему се испољила њена зрелост и свежина као уметнице, као и њена лирска природа. Снежанин сензибилитет још више долази до изражаја на цртежима које је 1975. изложила у Галерији Коларчевог универзитета, о чему су писали критичари Здравко Вучинић и Зоран Маркуш, истичући да ти цртежи истовремено испољавају уметничину интимност и интелектуалну природу. Снежана је на њој поред цртежа изложила и мозаике, у том случају инспирисана поезијом Чилеанца Пабла Неруде. Изложиће их и у Дому културе Студентски град на Новом Београду, у чему су критичари видели равноправност ликовног и поетског.

Године 1981. Снежана се појавила и на европској уметничкој сцени, са самосталним изложбама у Штутгарту, Келну, Ибербирену, Франкфурту и Паризу, са делима која су била резултат њене богате маште и оригиналних композиција. Исте године учествовала је на ликовној колонији Сопоћанска виђења. Снежана ће тада мозаицима реализовати фриз Основне школе „Стефан Немања” у Новом Пазару, једину поруцбину у свом животу. Јула 1982. у Музеју града Трогира представила је своје флоралне цртеже цвећа и морских алги тешем. Многи од њих су откупљени. Међу купцима је била и песникиња, сликарка и електроинжињер Березина Матоковић из Сплита, са којом је Снежану повезивало дугогодишње пријатељство, које се испољавало и у Березининим изложбама цртежа и уљаних платна у Београду. Од тог времена Снежана је излагала своје нове радове сваке године у Београду и ван њега. Године 1987. изложила је своје цртеже у Пољској, у Коперниковом Торуну, у Галерији Културног центра. Упознавши се пре тога у Београду са мојим пријатељима, пољским православцима, инжињером Михалом Твердом и његовом сестром Станиславом Татјаном Замел, директорком поменуте галерије, спријатељивши се с њима, током месец дана боравка у Пољској посетила је Варшаву, Краков и Гдањск и упознала се с пољским ликовним уметницима, који су се највише истицали у области графике. Следеће,

1988. године, захваљујући Снежани приказана је графика једанаесторице торунских графичара у приватној Галерији Лада у Београду, коју сам отворила. Радове изложбе откупили су Музеј савремене уметности и Културни центар Београда. По једну графику добиле смо Снежана и ја за наше залагање.

Године 1997. Снежана је имала и изложбу цртежа и акварела насталих у периоду од 1990. до 1997. у галерији Хаос, коју сам отворила. С обзиром на ситуацију насталу распадом Југославије и ратовима деведесетих година смањује се број изложби уопште, поготову самосталних, па и мозаика, тако да се и Снежана све мање бави мозаиком. Мозаику ће се вратити оснивањем удружења Амелист 2001. године. Основали су га Борислав Њежић, Снежана Маринковић, Петар Вујошевић и Оливера Гаврић Павић, као самостално удружење, чији циљ је превасходно био изражавање њихове личне поетике, чиме је Амелист направио велики и важан корак у правцу новог сагледавања мозаика међу осталим гранама ликовне уметности. Поред бројних изложби широм Србије његови чланови држали су предавања, семинаре, обилазили друге градове Србије и околних земаља Балкана, посећујући локалитете попут Хераклеје, Стобија, Фелих Ромулиане, Царичиног града, Медиане, Сирмиума, бавећи се „савучјем савременог, античког и рановизантијског мозаика”, посвећујући омаж Александру Томашевићу и његовој супрузи Гордани Цветковић Томашевић, покренувши изложбе Мозаика малог формата у које су се укључили и укључују се мозаичари који званично нису чланови Амелиста, али доприносе развоју мозаика као вида уметности.

Година 2005. значајна је по новој фази у Снежанином уметничком стваралаштву, нечем што је назвала Златни листови и Символи. Прву изложбу Златних листова имала је у Крупњу, коју сам имала част да отворим. У поменутим радовима надовезивала се на рукописну минијатуру, на иницијале српских средњовековних рукописа. Не опонашајући их дословно већ придајући ћириличном писму, биљним, животињским и геометријским мотивима, симболици боја лични печат. Излажући их после Крупња у Шапцу, Ариљу, Ивањици, Новом Пазару, Опову, Александровцу, од којих сам и последње две изложбе отворила. Требало је 19. фебруара 2007. да отворим и Снежанину изложбу насловљену Символи у Центру за култу-

ру и образовање Раковица, коју ће пратити музика Љубице Марић, објављена поводом стогодишњице њеног рођења, инспирисана српском средњовековном сакралном музиком. Изненадна смрт уметнице онемогућила је тај догађај до краја. Изложба је отворена уз присуство чланова породице, пријатеља и поштовалаца. О њој се и писало. Након ње Снежанини мозаици су захваљујући Петру Вујошевићу приказани 2018. године у Кући легата, док је две њене последње Изложбе цртежа и мозаика приредила Љубица Јелисавац Катић у Продајној галерији Београд и у Библиотеци града Београда поводом 40 година од афирмације њених радова на српској и европској уметничкој сцени и објављивањем њене исцрпне научне студије илустроване мноштвом фотографија, насловљене *Снежана Маринковић, с текстом* на српском и енглеском.

Поред ликовне уметности Снежана је била заинтересована и за књижевност. Наше дружење допринело је њеном ширем интересовању и сазна-

вању савремене југословенске и светске књижевности, између осталих словенских народа којима сам се бавила и које сам промовисала. Поред књижевности постојала је и размена знања о теорији уметности XX века, јер смо се обе интересовале за актуелне теорије уметности, које су настајале и с којима смо се упознавале, углавном захваљујући превођењу студија о најзначајнијим теоријским правцима: формализму, структурализму, семиотици, постмодернизму и многим другим.

На Снежану у мом стану подсећају ме њен цртеж Пужа рађен тушем из осамдесетих година и пар акварела из деведесетих година, тематски импресије пејзажа. Веома сам ценила њене огледе с папиром, посебно циклусе Простори, Структуре, Златни листови, Знаци, Акрилици на папиру с Иницијалима, Симболима, о којима сам писала и објављивала текстове.

Београд, 5. 10. 2021.

Букеш, 1980,
туш на папиру

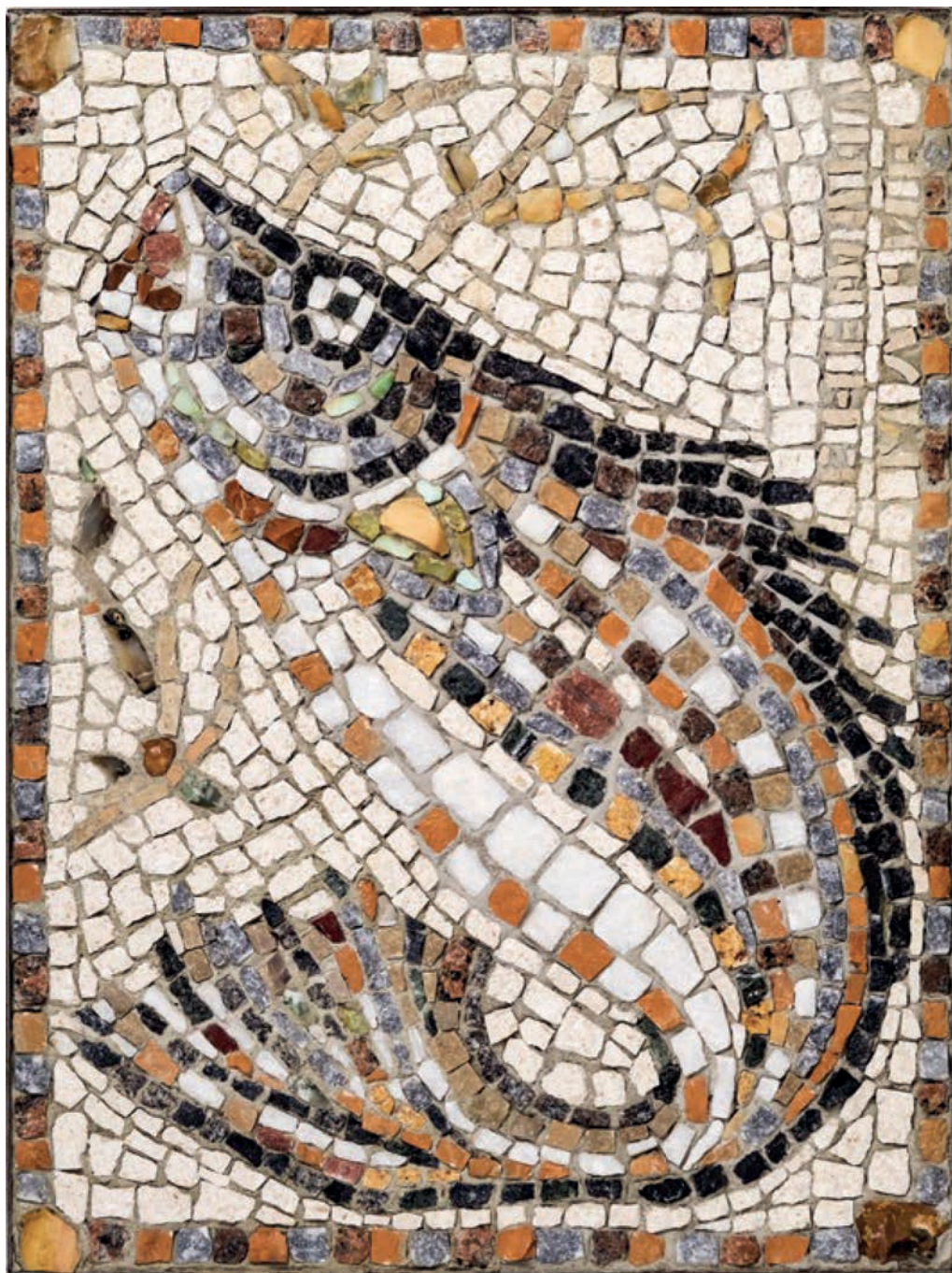
Игра, 1976, мозаик – камен

Мозаик, после 2000

Мозаик, после 2000

Риба, 2005, мозаик – камен

Валентин Димитров

Држава је болесна све док изабране штити имунитет.

Јучерашњи разлози – сутрашња оправдања за наше данашње глупости.

Победимо корупцију већим износима мита!

Највећа концентрација генија је у лудници.

Породична басна: што је лепша срна, то су већи рогови њеног срндаћа.

Што је озбиљнија дворска луда, то је смешнији краљ.

Раније су велики уметници правили ауто-портрете, а данашњи су скромнији – праве селфије.

Само понеко има укус, сви остали – апетит.

Информационе технологије омогућавају да на предавањима не спавају само студенти већ и њихови предавачи.

Његове намере су транспарентне. Купио јој је провидну спаваћицу.

Жене желе да буду вољене целог живота. Мушкарци су скромнији: довољна им је и једна ноћ.

Мазохисте кажњавају принудном нежношћу.

Војерима и кључаоница може да буде прозор у свет.

Две стране књижевне медаље – једни пишу, други не читају.

Милан Р. Симић

ЖМУРИМО, А ТО БОДЕ ОЧИ
(ДЕМОКРАТИЗМИ)

Живимо никад боље, али нико паметан нам на томе не завиди.

Ни ја више нисам паметан.
Волим да сам у тренду.

Признајем својим плагијаторима.
Имају одличан читалачки укус.

Уображени афористичари умислили су да имају и читаоце по службеној дужности.

Време је као створено за прислушкивање.
Појединцима попустила концентрација.

Ни један диктатор не зна да оде на време.

Модеран српски афоризам је криминалистичког жанра.

Ако читате моје афоризме, јасно вам је зашто ћутим.

Пробао сам, није да нисам.
Фантомка и мени лепо стоји.

Не можемо ушима да се слушамо!

Моји афоризми су тужне приче.
Кад је народ главни јунак у њима.

Ви нисте никакав афористичар.
Ако вам нису екранизовали бар један афоризам.

У мени чучи бунтовник, али му се не устаје.

Многи се препознају у мојим афоризмима,
али их је срамота да се јаве.

Српска књижевност у великој је кризи.
Једва да сам и своју књигу успео да прочита
там до краја.

Нећу да пишем мемоаре.
Објавићу збирку информативних разговора,
имам много више материјала.

Жмуримо, а то боде очи.

Што нам је историја већа, то је наша славна
прошлост мања.

Искуство чини своје.
Пишем краће романе од афоризама.

Трудим се да сваки мој афоризам захтева од
читаоца да прочита и следећи.

Демократија је кад имате право на изабра-
ног иследника због вербалног деликта.

Добро је што сам двострука личност.
Увек прислушкују погрешног.

Више не откривамо њихове афере јер и кад
их откријемо, не знамо шта да радимо са
њима.

Признајте да пишем афоризме за дуго пам-
ћење.

Шта вреди што имају једну добру и једну
лошу вест кад добра није тачна.

Бог се седмог дана одмарао, али ђаво није.

Поршреј II, 1979,
цртеж, туш на папиру

КОНКУРС ЗА ДОДЕЛУ НАГРАДЕ „ДУШАН РАДОВИЋ”

Библиотека града Београда установила је 2021. године Награду „Душан Радовић” која се додељује једном годишње за књижевност за децу и омладину у оквиру свих жанрова у претходној години. Награда се састоји од: статуете Душана Радовића која је рад академског вајара Зорана Кузмановића, дипломе и новчаног износа од 5.000 евра у динарској противвредности. Добитник награде може бити само једно лице тј. награда се не може делити између више лица.

Предлоге за доделу Награде могу да достављају писци и издавачи за сва дела за децу и омладину написана на српском језику (прво издање) која су објављена од 15. децембра 2021. године до 15. децембра 2022. године.

Предлози се достављају у 3 (три) примерка на адресу Библиотеке града Београда ул. Кнез Михаилова бр.56 (Одељење за културне програме) са напоменом Конкурс за доделу Награде „Душан Радовић”.

Примерци који се достављају члановима жирија, неће бити враћени предлагачима након завршеног конкурса.

Конкурс траје до 15. децембра 2022. године.

Одлука о добитнику Награде биће саопштена 6. фебруара 2023. године, на дан када је 1980. године емитована прва епизода серије „Полетарац” на Телевизији Београд, према тексту Душана Радовића, а у режији Џона Бајфорда.

Контакт у Библиотеци града Београда: 011/20-24-024.